

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM TARİHİMİZDE HEYBELİADA
BAHRİYE MEKTEBİ'NİN YERİ**

**Tezi Hazırlayan
Timur DEMİR**

**Tezi Yöneten
Doç. Dr. Mustafa ŞANAL**

**Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Ocak 2011
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİM TARİHİMİZDE HEYBELİADA
BAHRİYE MEKTEBİ'NİN YERİ**

**Tezi Hazırlayan
Timur DEMİR**

**Tezi Yöneten
Doç. Dr. Mustafa ŞANAL**

**Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

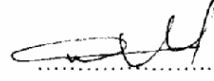
**Ocak 2011
KAYSERİ**

Doç. Dr. Mustafa ŞANAL danışmanlığında Timur DEMİR tarafından hazırlanan “Eğitim Tarihimizde Heybeliada Bahriye Mektebi'nin Yeri” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

14 / 01 / 2011

JÜRİ

Danışman: Doç. Dr. Mustafa ŞANAL

Üye: Yrd. Doç. Dr. Serdar SAKİN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Yahya BAĞÇECİ

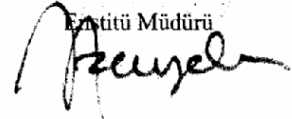
ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 11.02.2011. tarih ve
.....03..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

11.02.2011

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti konumu itibariyle kara devleti olduğu kadar deniz devletidir. Merkezi bir deniz olan Akdeniz'in önemli bir kısmına kıyısı olan Osmanlı Devleti kuzeyde Karadeniz ve güneyde de Hint Okyanusu'na kıyısı olan bir devlettir. Bu durum Osmanlıları her zaman donanmayı da dikkate almak zorunda bırakmıştır.

Klasik dönemdeki Osmanlı sistemi ilerleyen dönemde her alanda olduğu gibi denizcilik alanında da kendini göstermiştir. Nitekim Osmanlı donanmasının 1770 senesinde Ruslar tarafından yakılması Osmanlı Devleti'ni bu alanda da düzenlemeler yapmaya zorlamıştır. Bunun sonucu olarak Mühendishane-i Bahri Hümâyûn kurulmuştur. Bu kurum sonra çok büyük değişimler göstermiştir. Daha sonraki dönemde Mekteb-i Fünun-ı Bahriye-yi Şahane, Mekteb-i Bahriye-yi Şahane, Mekteb-i Bahriye, Bahriye Mektebi ve son olarak da Deniz Harp Okulu ve Lisesi gibi isimler almıştır.

Bu çalışmada mektebin geçirdiği değişimin eğitim kısmı incelenmiştir. Çalışmalarda faydalandığımız iki önemli arşiv, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Beşiktaş Deniz Müzesi Arşivi'dir. Bahriye Mektebi Arşivi ise Deniz Harp Okulu'nda ve tasnifsiz bir biçimdedir. Bu durum incelememizi yaparken bizi bir hayli zorlayan unsur olmuştur. Konunun önemine göre ulaşılabilen belgeler oldukça sınırlıdır. Özellikle incelediğimiz dönem olan mektebin Heybeliada dönemine ait belgelerin ekseriyeti Deniz Müzesi Arşivindedir. Bu arşiv ise yeterince tasnif edilmiş değildir. Eğer tasnif edilip araştırmacılara açılır ise önemli çalışmalara ortam hazırlayacağı düşüncesindeyiz. Bu konu ile ilgili tetkik eserlerin sayısı da muhtemelen bu yüzden oldukça az ve yetersizdir. Mevcut tetkik eserlerin ise pek çoğu en azından bizim araştırdığımız dönemle ilgili olarak neredeyse birbirinin tekrarı mahiyetinde bilgiler vermektedir. Tezimizdeki mevcut eksiklerin en temel sebebi budur. Bu naçiz çalışmanın gayesi, ummanda bir katre kabilinden Türk ilim âlemine bir katkı çabasıdır. Umarım bunu başarmış oluruz.

Tezimiz giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mektebin inşa edilme ve Heybeliada'ya taşınma süreci ele alınmıştır. İkinci bölüm ise mektebe kayıt kabul şartlarını ele almıştır. Bu bölümde mektebe alınacak öğrencilerin yaşları mezun oldukları okullar, ülkedeki muhtelif unsurlara mensup öğrencilerin kayıt edilmeleri ve sahil memleketlerindeki öğrencilerin mektebe kayıt önceliği ele alınmıştır. Üçüncü bölüm mektepte eğitim ve öğretime ayrılmıştır. Bu bölümde mektepte okutulan dersler, derslerin içerikleri, mektebin süresi, talebe sayıları, yurt dışına gönderilen öğrenciler ve mektepteki bölümler gibi konular işlenmiştir. Dördüncü bölümde ise mektepteki sosyal

hayat ele alınmıştır. Bu bölümde bayram ve mevlit kutlamaları mezuniyet adetleri, öğrenci kıyafetleri gibi konular ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise mektep talebesinin kıyafetleri dönem dönem ele alınmıştır. Tezimizdeki maddi kusurlar tabii ki bize aittir. Teşekkür kısmına gelince; öncelikle yetişmem için her türlü fedakârlığı gösteren başta merhum babam olmak üzere değerli aileme teşekkür ederim. Oldukça zevkli bir o kadar da meşakkatli bir alana beni yönlendiren ve çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Şakir BATMAZ beyefendiye teşekkür ederim. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Deniz Müzesi Arşivi personeline de yardımlarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Yine Deniz Müzesi Arşivi personelinden Fadime BÜLBÜL hanımefendiye ayrıca teşekkür ederim. Tezin son aşamasında gerekli ikaz ve düzeltmeleri yapan Başbakanlık Osmanlı Arşivi uzmanlarından Dr. Mustafa KÜÇÜK beyefendiye de sonsuz teşekkürler. İstanbul'dan belge temini konusunda yardımlarının gördüğüm tarih öğretmeni Levent DÜZCÜ beyefendiye de teşekkür borcumu yerine getirmek isterim. Yine yardımlarını gördüğüm Abdullah BÖLÜKBAŞI beyefendiye de müteşekkirim. Yüksek lisans çalışmamın en başından beri hep yanımda olan, beni sürekli teşvik eden, maddi manevi her türlü desteğini gördüğüm kadim dostum Dr. Abdülkadir DAĞLAR beyefendiye ve değerli eşlerine sonsuz teşekkürler. Yeni evli bir insanın ailesine ayıracağı vakti tez çalışmasına ayırması için teşvik eden değerli eşime de sonsuz teşekkürler. Heybeliada Deniz Lisesi Tarih Öğretmeni Yüzbaşı Didem ÖZDARCAN hanımefendiye de yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Son olarak tezin son aşamasında tez danışmanlığımı üstlenerek değerli katkılar sağlayan Doç. Dr. Mustafa ŞANAL beyefendiye de teşekkürlerimi sunarım.

Timur DEMİR
Kayseri 2010

EĞİTİM TARİHİMİZDE HEYBELİADA BAHİRİYE MEKTEBİ'NİN YERİ

Timur Demir

ÖZET

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin 19. yy.da pek çok alanda yapmaya çalıştığı yeniliklerden olan Bahriye Mektebi'nin Heybeliada Dönemi incelenmiştir. 1768- 1774 Osmanlı –Rus savaşı sırasında 1770 senesinde Çeşme'de Ruslar tarafından Osmanlı donanmasının yakılmasından sonra çağın şartlarına uygun zabıt yetiştirecek bir eğitim kurumunun açılmasına karar verildi. Bu amaçla Mühendishane-i Bahri Hümayûn adlı okul açıldı. Bu okul Tanzimat dönemine kadar yeterince verimli bir şekilde çalıştırılmamıştır. Okul 1852 senesinde tamamen Heybeliada'ya taşındı. Bu tarihten sonra okul Osmanlı Devleti'nin her anlamda rakibi olan batılı devletler gibi eğitim vermeye çalışmıştır. Bu süreç içerisinde dönem dönem özellikle Avrupa ülkelerinden yabancı uzmanlar getirilmiş ve bu uzmanlar hem donanma hem de Bahriye Mektebi için raporlar hazırlayarak mektebin eğitime katkıda bulunmaya çalışmışlardır. Mektep Osmanlı'nın kıt imkânları nisbetinde çağın gelişmelerini yakalamaya çalışarak Osmanlı donanmasına her alanda yetişmiş eleman temin etmeye çalışmışsa da, Osmanlı Devleti'nin deniz gücüne istenen önemi verememesi ve başkaca sebepler bu amacın tam manasıyla gerçekleşmesine engel olmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen Osmanlı Devleti'nde bulunan iki büyük askeri mektepten biri olan Bahriye Mektebi bir şekilde varlığını her zaman hissettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bahriye, Mektep, Heybeliada

**PLACE OF HEYBELIADA NAVAL ACADEMY IN OUR EDUCATION
HISTORY**

Timur Demir

ABSTRACT

This study investigates the Heybeliada period of Naval Academy whose founding is among the reforms that Ottoman Empire try to put into action in almost every field during 19th century. It is decided to found an institution to raise modern officers after Ottoman navy was burned by Russian at Çeşme in 1770 and for that purpose a school named Mühendishane-i Bahri Hümayün (Naval Engineering) was founded. This school could not be run efficiently till Tanzimat period. School was moved into Heybeliada in 1852 and after that designed to provide western style education. In this process visiting experts from Europe prepared reports for both the navy and the school and tried to contribute education of the school. While the school tries to provide well educated personnels for Ottoman navy, because of many reasons including giving not enough importance to navy, the school showed limited progress. Nevertheless this school which is one of two important military schools in Ottoman Empire is always be effective in a kind of way during its time.

Key words: Naval, School, Heybeliada

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ

1. KONU.....	1
2. AMAÇ	3
3. YÖNTEM.....	3

1.BÖLÜM

MEKTEBİN KURULUŞU

1.1. HEYBELİADA'YA TAŞINMADAN ÖNCE MEKTEBİN GELİŞİMİ	4
1.2. MEKTEBİN HEYBELİADA'YA TAŞINMASI	6
1.2.1. MEKTEBİN İNŞÂSI.....	6

2.BÖLÜM

MEKTEBE KAYIT KABUL ŞARTLARI

2.1. TALEBENİN YAŞ SINIRI	9
2.2. KAYDI YAPILACAK ÖĞRENCİNİN MEZUN OLDUĞU OKUL	11
2.3. ARAP, ÇERKEZ VE DİĞER UNSURLARA AİT TALEBENİN KABÛLÜ .	15
2.3.1. ARAP UNSURLARIN MEKTEBE KABÛLÜ	15
2.3.2. ÇERKEZ VE MUHACİRLERİN MEKTEBE KABÛLÜ	16
2.3.3. GAYRİMÜSLİM ÖĞRENCİLERİN MEKTEBE KABÛLÜ	17
2.4. DEVLET ERKÂNININ ÇOCUKLARININ MEKTEBE KABÛLÜ	18
2.5. SAHİL MEMLEKETLERİNDEKİ TALEBELERİN ÖNCELİĞİ.....	20

3.BÖLÜM

MEKTEPTE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

3.1. MEKTEBİN EĞİTİM SÜRESİ	24
3.2. MEKTEBİN ÖĞRENCİ SAYISI	27

3.3. MEKTEPTE OKUTULAN DERSLER	29
3.4. DERS ARAÇ GEREÇLERİNİN TEMİNİ	38
3.5. TALİM GEMİSİ İLE EĞİTİM	40
3.6. MEKTEP MUALLİMLERİNİN TEDARİK EDİLMESİ	43
3.7. YURT DIŞINA GÖNDERİLEN TALEBELER	48
3.8. MEKTEPTE İMTİHANLAR	52
3.9. TÜCCAR KAPTAN MEKTEBİ	55
3.9.1. MEKTEBİN KURULUŞU	55
3.9.2. MEKTEBİN KAYIT KABÛL ŞARTLARI	56
3.9.3. MEKTEPTE OKUTULAN DERSLER	57
3.9.4. İMTİHANLAR VE MUALLİMLER	58
3.9.5. MEKTEPLERİN KAPATILMASI	58
3.10. MEKTEBİN BÖLÜMLERİ	59
3.10.1. İNŞÂİYE SINIFI	59
3.10.2. MAKİNE BÖLÜMÜ	60

4.BÖLÜM

MEKTEPTE SOSYAL HAYAT

4.1. KÂĞITHANE PİKNIKLERİ	62
4.2. KANDİL, RAMAZAN VE BAYRAM KUTLAMALARI	63
4.3. MEZUNİYET ADETLERİ	65
4.4. PADİŞAHLARIN MEKTEBİ ZİYARETLERİ	66
4.5. MEKTEBİ ZİYARET EDEN YABANCI HEYETLER	67

5.BÖLÜM

MEKTEP TALEBESİNİN KIYAFETLERİ

5.1. II. MAHMUT DÖNEMİ TALEBE KIYAFETLERİ	68
5.2. SULTAN ABDÛLMECİT DÖNEMİ TALEBE KIYAFETLERİ	68
5.3. II. ABDÛLHAMİT DÖNEMİ TALEBE KIYAFETLERİ	69
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	76
EKLER	85
ÖZ GEÇMİŞ	92
DİZİN	93

KISALTMALAR

BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bşk.	: Başkanlığı
C.	: Cilt
DKK	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DMA	: Deniz Muzesi Arşivi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: Sayfa
TDV	: T#rkiye Diyanet Vakfı
TTK	: T#rk Tarih Kurumu
#.	: #niversitesi
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. KONU

Osmanlı Devleti çok geniş bir alan kaplayan topraklarını idare etmek ve korumak için gelişmiş idari ve askeri bir sisteme sahipti. Bu sistemin işleyişi için yetişmiş insan gücüne duyulan ihtiyaç ise bir hayli fazlaydı. Bu insanların yetiştirilmesi için gerekli eğitim müesseseleri zaman içerisinde oluşturulmuştu. Osmanlı Devleti'nin klasik eğitim yapısı sivil eğitim kurumları, devlet için bürokrat yetiştiren saray okulu ve askeri eğitim veren eğitim kurumları şeklinde teşkilatlanmıştı. Medreseler sivil eğitim kurumlarını, Enderun saray okulunu, Acemi Ocağı, mehterhane ve cambazhane de askeri eğitim kurumlarını temsil ediyorlardı. Askeri eğitim kurumları ilerleyen dönemde ihtiyaca göre tophane, kılıçhane, tüfekhane, humbarahane gibi okullarla çeşitlenmiştir.¹ Medreseler dışındaki okullar bir nevi mesleki eğitim kurumları durumundaydılar.

Osmanlı Devletine batı tesiri ilk olarak askeri okullar vasıtasıyla olmuştur. Mühendishaneler Osmanlı Devleti'nde batı tarzı açılan eğitim kurumlarının ilk örneğini teşkil etmesi bakımından önemlidir². Devletin batı karşısında uğradığı askeri mağlubiyetler ilk olarak bu alanda ıslahatların gerekli görülmesine yol açmıştır. Bunun neticesi olarak orduya nitelikli eleman yetiştirmek amacıyla askeri alandaki eğitim zaman içerisinde üzerinde en çok düşünülen konular arasında yer almıştır. Eğitim için örnek, doğal olarak batı ülkeleri olmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'ni batılı devletlerin askeri eğitim sistemlerini öğrenmeye itmiştir. Açılan askeri okullara ilk defa dışarıdan hocalar getirilmiş ve ilk defa batı dilleri (İngilizce ve Fransızca) yabancı dil

---

¹ İsmail Güven; Türk Eğitim Tarihi, Ankara 2010, s. 108.

² Ekmeleddin İhsanoğlu; "Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı", 150. Yılında Tanzimat, Yayına Hazırlayan; H. Dursun Yıldız, TTK Yay. Ankara 1992, s. 350.

olarak öğretilmeye başlanmıştır. Askeri okullar Osmanlıların batıya açılan pencereleri olmuşlardır.³

Osmanlıların batı karşısında alınan yenilgilerin sebeplerini araştırarak batıda çözüm aramaları Lale Devrine rastlar. Bu dönemde Avrupa ülkelerine geçici elçilikler açılmış ve bu elçilikler vasıtasıyla batıdaki gelişmelerin ülkeye getirilmesi amaçlanmıştır. Nitekim bunun neticesi olarak matbaa ülkeye girmiştir.⁴

İlk mühendishane teşebbüsüne ise I. Mahmut döneminde, 1734 senesinde rastlanmaktadır. Bu dönem de Comte de Bonneval'a Üsküdar'da bir humbaracı kışlası kurdurularak, burada Humbarahane-i Mühendishane isimli bir dersane açılmıştır. Yenişehir Müftüsü Hacı Mehmet Efendizade Mehmet Efendi buraya hoca tayin edilmiştir. Buraya Haseki, Boğaziçi ve Bostancı ocaklarından öğrenciler seçilerek alınmış⁵ fakat yeniçeri tehdidi doğunca bu kurum kapatılmıştır.

Osmanlı Devleti bir kara devleti olduğu kadar bir deniz devletidir. Akdeniz çepeçevre saran sınırları, Karadeniz ve güneyde Hint Okyanusu, Osmanlı için donanmayı da önemli hale getirmişti. Ama süreç içerisinde Osmanlı gerilemeye başladığı vakit kara ordusu daha önemli hâle gelmeye başlamış deniz gücü ise yeterli ilgiyi görememiş ve kıt imkânlarını daha çok kara ordusuna harcamak zorunda kalmıştır. Meselâ donanmaya büyük önem veren Sultan Abdülaziz döneminde deniz kuvvetlerinin bütçesi 24 milyon 191 lira iken, kara ordusunun bütçesi ise 95 milyon 198 bin lira idi⁶. Görüldüğü gibi donanma bütçesi kara ordusunun bütçesinin ¼'ü kadardır.

Osmanlı Devleti denizcilik eğitimi konusunda da diğer alanlarda olduğu gibi batıdan yararlanma yoluna gitmiştir. Hem Avrupa'ya talebe ve zabıt eğitim amacıyla gönderilmiş hem de Avrupa ülkelerinden yabancı uzmanlar getirtilmiştir. Bu gibi uygulamalar her ne kadar önce askeri alanda başlamışsa da daha sonra devletin bütün kurumlarına ve topluma da sirayet etmiş ve modernleşme dediğimiz süreç bu şekilde başlamış ve yayılmıştır.

---

³ Yahya Akyüz; Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a Kadar), 7.Baskı, İstanbul 1999, s. 125.

⁴ Hasan Ali Koçer; Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773 – 1923), MEB. Yayınları, İstanbul 1991, s. 22.

⁵ Hasan Ali Koçer; Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773 – 1923), s.23

⁶ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, İstanbul 2010, s. 126.

2. AMAÇ

İncelenmiş olan Bahriye Mektebi Osmanlı Devleti'nin modernleşme çabaları sırasındaki aşamalardan biri olarak kabul edilebilir. Osmanlı kara ordusunu ıslah çalışmaları daha sonra donanmaya ve donanmayla ilgili alanlara da sirayet etmiştir. Donanmaya nitelikli eleman yetiştirme amacıyla eğitime önem verilmiş bunun sonucu olarak da önce Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn daha sonra da Mekteb-i Bahriye ismini alacak olan eğitim müesseseleri açılmıştır. Tezimizde mektebin Heybeliada'ya taşınmasından sonraki dönemi belgeler ışığında ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Tezimizde mektebin eğitim durumu, mektebe kayıt kabul şartları, mektebe hoca temini, mektep öğrencilerinin yurt dışında aldıkları eğitim, mektep talebelerinin eğitim gemisiyle yaptıkları pratik eğitim, mektepteki sosyal hayat, mektep öğrencilerinin kıyafetleri incelenecektir. Tezimizde bu konuların üzerinde durulmuş ve süreç içerisinde bu konularda görülen değişimler ve mektebi gelişimim ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tezimizin önemi Osmanlı devletinde önemli bir yere sahip olan deniz kuvvetlerine eleman yetiştiren bir okul olan Bahriye mektebini belgeler ışığında inceleyerek mekteple ilgili bütün yönleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

3. YÖNTEM

Konunun araştırılabilmesi öncelikle mevcut yerli kaynaklar tespit edilmiştir. Bunun için başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Deniz Müzesi Arşivinden faydalanılmıştır. Kütüphaneler taranarak konuyla ilgili eserler tespit edilerek faydalanma yoluna gidilmiştir. Konuyla ilgili her tür belgenin temin edilmesi sağlanmış, ardından bu kaynakların tahlili ve tenkidinin yapılması gibi tarih araştırma metotları uygulanmıştır. Elde edilen veriler fişleme usulüyle tasnif edilmiştir. Tez içerisinde kullanılan bilgi ve belgeler dipnotlarda belirtilmiştir. Dipnotlar girişten itibaren son bölüme kadar sıralıdır. Elde edilen bilgilerden terkip yapılması ve tezin oluşturulması sürecinde yeni bilgi ve belgelere ulaşıldığı takdirde bunların da esere derc edilmesi ve tezin gelişim sürecinde tez danışmanı öğretim üyesinin yardımları ve rehberliği çerçevesinde tezin yazılması ve okunması, tez teslim edilmeden önce tezde hatalar varsa bunların düzeltilmesi yöntem olarak uygulanmıştır.

1. BÖLÜM

MEKTEBİN KURULUŞU

1.1. HEYBELİADA'YA TAŞINMADAN ÖNCE MEKTEBİN GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nde 1768-1774 Osmanlı – Rus savaşı sırasında 1770 senesinde cereyan eden Çeşme faciasında donanması Ruslar tarafından yakılan Osmanlı Devleti denizcilik eğitimi için de reformun şart olduğunu görmüş ve bunun içinde çağın şartlarına göre bir okul açılması kararlaştırılmıştır. Açılan bu ilk okul Hendesehane veya Hendesehane-i Bahri ismiyle Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın gayretleriyle İstanbul Kasımpaşa'da Darağacı denilen mevkide 18 Kasım 1776 tarihinde kurulmuştur⁷. Okulun kuruluşunda Baron de Tott ve Kampel Mustafa Ağa'nın etkileri önemlidir⁸. Hendesehane'nin ilk hocası Cezayirli Hasan Hoca isimli bir denizci idi. Bu şahsın İtalyanca ve Fransızca'yı iyi bilen bir kişi olduğu bilinmektedir. Başlangıçta dört sınıf olarak kurulan mektep, biri güverte subayı ve kaptan, diğeri inşâiye mühendisi yetiştirmek üzere iki kısımdan müteşekkildi. Güverte sınıfında okuyanlar okulu bitirince gemilerde sırasıyla jurnal hocası (mal sorumlusu), çorba hocası (ikmal subayı), baş hoca (seyir subayı) oluyor ve nihayet tekrar sınavdan geçirilerek gemi kumandanlığına yükseliyorlardı. İnşâiye sınıfında okuyanlar ise tersanelerde gemi inşa mühendisliğine ayrılıyorlardı⁹.

Hendesehane'nin açılmasından bir müddet sonra Hendesehane'nin bulunduğu yer ihtiyaca cevap vermediğinden, Tersane Emini Mehmet Ataullah Bey döneminde 1784 senesinde şimdiki Camialtı denilen yerde bir kaç odadan müteşekkil yeni bir mühendishane binası yapıldı¹⁰. Ruslar'ın Kırım'ın işlerine karışmalarından dolayı

---

⁷ TDV İslâm Ansiklopedisi, “Bahriye Mektebi” maddesi c. 4, s.509, İstanbul 1991.

⁸ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 89.

⁹ TDV İslâm Ansiklopedisi; “Bahriye Mektebi” maddesi c. 4, s.509.

¹⁰ Fevzi Kurtoğlu; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), Genel Kurmay Bşk. Deniz Şubesi

Osmanlı Devleti tedbir olarak Fransa'dan kale ve istihkâm subayları getirdi. Bu subayların o günün şartlarında eğitim verebilecekleri başka bir okul olmadığı için bu hendesehanede kurs mahiyetinde ders vermeleri uygun görüldü¹¹. Bu mühendislerin Rusların Avusturya vasıtasıyla Fransızlara etki etmeleri sonucu bu mühendisler geri çağrıldı (1788). Bunun üzerine sürekli olarak kara istihkâm ve topçu yetiştirmek için Halıcıoğlu'nda Mühendishane-i Berri Hümâyûn ismiyle yeni bir okul açıldı (1795)¹². Bu esnada deniz mühendishanesinin ismi de Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyûn olarak değiştirildi. Okulda eğitim verebilecek Türk hoca sayısı yeterli olmadığı için eğitim öğretimi Halıcıoğlu'nda ki binada her iki okulda nöbetleşe eğitime başladı.

1807 senesindeki Kabakçı Mustafa İsyanı mektep için tam bir duraklama dönemi olmuştur. Bu olay ve sonrasında gerçekleşen taht değişiklikleri mektebin bir hayli ihmal edilmesine sebep olmuş bu durum okulun gelirlerine de yansımıştır. Bunun neticesi olarak talebeler ve hocalar parasızlık yüzünden okul dışında işler bulmaya başlamışlardır¹³. Bu sıkıntılı dönemde 1821'de Kasımpaşa'da çıkan yangın tersaneye de sıçramış, pek çok yerle birlikte mektep binası da yanmıştır¹⁴. Yangından sonra bir sene kadar mektep, Emin Köşkü ve Çorlulu Ali Paşa Camii gibi yerlerde eğitim yaptıktan sonra Parmakkapı civarında bulunan Errehane (bıçkı mağazası) tadil edilerek burası mektep binası olarak kullanılmaya başlanmıştır¹⁵.

Mühendishane-i Bahri Hümâyûn, III. Selim zamanında girilen reform hareketleriyle daha da geliştirilmiş ise de 1828-1829 Osmanlı – Rus harbinde ne Mekteb-i Bahriye'den yetişmiş bir kaptana ne de kara mühendishanesinden bir subaya rastlanmamıştır¹⁶.

Yay., İstanbul 1941, s. 3.

¹¹ TDV İslâm Ansiklopedisi; “Bahriye Mektebi” maddesi c. 4, s. 509.

¹² TDV İslâm Ansiklopedisi; “Bahriye Mektebi” maddesi c. 4, s. 510.

¹³ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, Matbaa-i Bahriye, Nisan 1329, s. 71-79.

¹⁴ TDV İslâm Ansiklopedisi; “Bahriye Mektebi” maddesi c. 4, s. 510.

¹⁵ Fevzi Kurtoğlu; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), s. 14.

¹⁶ Ali İhsan Gencer; Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867), TTK Yayınları Ankara, 2001, s. 261.

1.2. MEKTEBİN HEYBELİADA'YA TAŞINMASI

1.2.1. MEKTEBİN İNŞÂSI

II. Mahmut döneminde yeniçeri ocağının da kaldırılmasıyla pek çok özellikle askeri eğitim kurumları noktasında yenilik faaliyetleri başlamıştır. Askeri eğitim alınındaki bu değişikliklerden Mekteb-i Bahriye de nasibini alacaktır. Nitekim II. Mahmut'un orta havuzun inşaatı dolayısıyla Divanhane'ye geldiği vakit Bahriye Mektebi'nin içinde bulunduğu sıkıntı kendisine iletilmiş ve bunu neticesi olarak yeni bir mektep inşası için müsaade alınmıştır¹⁷. Şu anda Kasımpaşa Deniz Hastanesi olarak kullanılan yerde bulunan Gazi Hasan Paşa konağı satın alınarak yıkılmış ve yerine 400 öğrenci kapasiteli yeni bir mektep inşasına başlanmıştır (1828)¹⁸. Mevcut mektep de geçici olarak Heybeliada'da bulunan Levent Kışlası'na taşınmıştır. Buradaki kışlanın tamir ve tadili için yapılan çalışmalara dair elimizde bulunan bir belgede buraya harcanan masrafın bir kısmı belirtilmektedir. Belgede Müreftehi Oyarnoz Reisten alınan 55300 adet kiremidin bedeli olarak 4147 kuruşun tersane hazinesi tarafından karşılandığı ifade edilmektedir¹⁹. 1838 senesinde Kasımpaşa'daki inşaat tamamlanınca mektep buraya taşındı. Kapısı üzerindeki tarihi kitabenin beyti şöyledir:

“Nokta-i târihini Zîver hisâb edip dedim

Mekteb-i Bahrî'yi ihya kıldı şehinşâh-ı dîn” (1254/1838)²⁰.

Mustafa Paşa'nın mektep nazırlığına getirilmesi mektep de pek çok değişikliği de beraberinde getirecektir. 1847 senesinde nazırlığa getirilen Mustafa Paşa ilk olarak bir lâyiha hazırlar. Lâyiha, okulun gidişatını müsbet yönde değiştiren önemli bir olaydır. Çünkü bu layiha çerçevesinde yapılan değişikliklerle okul her alanda tam manasıyla düzenli, planlı ve çağın gereklerini yerine getirmeye çalışan bir eğitim kurumu olmaya doğru yol almaya başlamıştır. Mustafa Paşa'nın hazırladığı layihada mektebin durumunu şu şekilde belirtilmiştir:

“Halen (1848) mektepte mevcut öğrencilerin çoğunluğu sabi olup henüz ne Kur'an-ı Kerim okuyabiliyorlar ne de doğru dürüst yazı yazabiliyorlar. Okulda bir müddet bunların öğrenilebilmesi için öğrencilere zaman ayrılmaktadır. Bundan böyle

¹⁷ Fevzi Kurtoğlu; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), s. 17.

¹⁸ TDV İslâm Ansiklopedisi; “Bahriye Mektebi” maddesi c. 4, s. 510.

¹⁹ BOA; C. BH, 125/6079.

²⁰ TDV İslâm Ansiklopedisi; “Bahriye Mektebi” maddesi c. 4, s. 510.

okula öğrenci kaydolarken 14-16 yaş arası öğrencilerin alınmasına ve Kur'an-ı Kerimi hatmetmiş ve yazı yazmayı öğrenmiş olmak şartı aranmasına"²¹. Ayrıca Mustafa Paşa layihada mektebin dördüncü sınıfına alınacak öğrencinin Darülfünun'dan alınmasını istiyordu²². Mustafa Paşa'nın hazırladığı layihada şu gibi esaslar mevcuttu:

1. Talebe hadd-i azamisi 140'a hasredilmelidir.

2. Mevcut, evvelki dört sınıfa ayrılmalı; fakat her yıl imtihan yapılarak tahsil müddeti dört yıla indirilmelidir.

3. Darülfünundan talebe alınması imkan dahiline girinceye kadar zabitan ve bahriye mensupları evladından müracaat edenler ve bunlar kifayet etmediği takdirde hariçten talip olanlar 14 ilâ 16 yaşında olmak, hatmi Kur'an ettiği ve sülüs yazabileceği tahakkuk etmek, ahvali sıhhiye ve umumiyesi mektep nazırı ve baş hoca ile Tersane-i âmire hekimbaşısından müteşekkil komisyon tarafından muayeneye tâbi tutulmak şartı ile dördüncü yani ilk sınıfa kabul edilmelidir.

4. Bütün talebe dördüncü ve üçüncü sınıflarda müştereken tahsil ederek ikinci sınıfa terfi ettikleri zaman Makine ve İnşaiye talebesi tefrik olmalıdır.

5. Dördüncü ve üçüncü sınıflarda ilmihal, arabî hesap, hendese, cebir, tersim ve Fransızca, güverteye ayrılan talebeye de ikinci ve birinci sınıflarda heyet, müsellesatı küreviye ve seyrisefain, makineye ayrılan talebeye de cerriskal ilmi ile eşkâli lâzimenin tersimi ve İnşaiye tefrik edilen talebeye de o mesleğe muktezi olan dersler öğretilmelidir. Bahriye meclisi bu layihaya iki madde daha ilave etmiştir:

6. Şimdilik Adalar Denizi'nde ve ilerde Bahri Muhit'te dolaşmak üzere bir veya iki kıt'a talim gemisi lâzımdır.

7. Fransızca aralık dersi yani ihtiyarî yapılıp İngilizce mecburi olmalıdır²³.

Mektep nazırı Patrona Mustafa Paşa, kaleme aldığı layihada mektebin Kasımpaşa'daki binasının 400 kişilik olarak yapıldıysa da bu kadar öğrenciyi alacak durumda olmadığını belirtmiştir²⁴. Ayrıca mektebin bulunduğu yer, açılması düşünülen Bahriye İdadisi'nin yapılması için gerekli olan alana sahip değildi. Buna mukabil Heybeliada hem bahriye

²¹ Rasim Ünlü; Deniz Lisesi Tarihçesi, DKK Yay., s. 11.

²² Rasim Ünlü; Deniz Lisesi Tarihçesi, s. 11.

²³ Fevzi Kurtoglu; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), s. 24.

²⁴ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, DKK Yay., s. 38.

hem de idâdiye sınıflarını barındıracak genişlikte bir yerd. Askeri deniz hastanesi açılmak istendiğinde tersaneye yakın oluşu, tepede havadar bir yer olması gibi sebeplerle Kasımpaşa'daki Bahriye Mektebi'nin bulunduğu yer bu iş için uygun görüldü. Heybeliada'da daha önce mektep olarak kullanılan yer daha da genişletilerek mektebin buraya taşınması için çalışmalar başlatıldı. Deniz Müzesi Arşivi'nde bulunan bir belgede bu konuya değinilmekte ve ilgili arşiv belgesinde şu ifadelere yer verilmektedir:

Ma'lûm-ı übbehet-melzûm-ı âsafâneleri buyurulduğu üzere adada bulunan atik Mekteb-i Bahriye'nin tamiratı icabiyesi bi'l-icra mekteb şâkirdânının oraya nakil olunması...."²⁵

Bu gibi sebeplerle Mekteb-i Bahriye'nin Heybeliada'daki eski kışlasına, ondan boşalacak yere de Sakızağacı'ndaki Bahriye Hastanesi'nin taşınmasına karar verilmiştir²⁶. Mekteb-i Bahriye'nin Heybeliada'ya nakli Nevsal-i Osmanî'de 14 Aralık 1851 Cumartesi günü olarak gösterilmiştir²⁷. 20 Haziran 1852 tarih ve 472 sayılı Takvim-i Vekâyi gazetesinde padişahın "*Mekteb-i Bahriye'de taallüm-i fûnun etmekte olan şakirdânın icrâ-yı usul-i imtihâniyyeleri zımnında mâh-ı mezkûrun on dördüncü günü cumairtesi günü Feyz-i Bahrî vapur-ı hümayûnu ile mezkûr adayı teşrif ittiği*" haberi verilmektedir. Bu durum mektebin 1851-1852 öğretim yılını Heybeliada'da tamamladığını göstermektedir. Sultan Abdülmecit'in Bahriye Mektebi'ne yakın alâka gösterdiği Takvim-i Vekâyi'nin haberlerinden anlaşılmaktadır. Mektebin fiziki durumuna gelince; bina 34 odalıdır. Mektebin 30 yataklı bir hastanesi, eczanesi, matbaası, mücellithanesi ve büyük bir kütüphanesi mevcuttur. Daha sonraki dönemde mektebin mevcut yapısının kifayet etmemesi sebebiyle koşullar ile okulun nazırlık dairesinin üstüne bir kat daha ilave edilmesine lüzum görüldüğü belirtilerek; inşaat maliyeti olarak 346 bin 526 kuruş Osmanlı lirası gerektiği ifade edilmiştir²⁸. Lüzum görüldükçe başka ilaveler yapıldığı da bilinmektedir. Nitekim 1891 tarihli bir belgede mektebe Tüccar Kaptan Mektebi ve Torpido Mektebi açıldığı için ilave inşaat lüzum görüldüğü ve bu inşaat için ödenek tahsis edildiği görülmektedir²⁹.

²⁵ DMA; MKT, 4/60.

²⁶ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 38.

²⁷ Kenan Sayacı, Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 40.

²⁸ DMA; MKT, 1305/32.

²⁹ BOA; Y. PRK. BŞK, 17/45.

2.BÖLÜM

MEKTEBE KAYIT - KABÛL ŞARTLARI

2.1. TALEBENİN YAŞ SINIRI

Okula alınacak talebenin yaşı meselesinin önemli bir konu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun sebebi ise Osmanlı Devletinde henüz düzenli bir eğitim sisteminin olmamasıdır. Çünkü mühendishaneler yüksek öğretim kurumları olarak kurulmuştur. Bu okullara öğrenci sağlayacak eğitim kurumlarının olmaması bu gibi sorunlara yol açmıştır. İncelenen dönemle ilgili olarak talebe alımına ilişkin Bahriye Meclisi'nde 1838 senesinde hazırlanan kanunname mektebe alınacakların yaşının 12 nihayet 10 yaşından küçük olmayacakları belirtilmiştir³⁰. Fakat bu tarihte okulun eğitim süresi 8-9 seneyi buluyordu. Bu yüzden küçük yaşta talebe alınmıyordu. Bundan sonraki süreçte Bahriye mektebine alınan öğrencilerde genel olarak yaş sınırı 13 ilâ 17 yaşları arasında olmuştur. Bu durum Patrona Mustafa Paşa'nın hazırladığı layihada da ifade edilmiş ve mektebe alınacak öğrencilerin yaşının 14 ilâ 16 olması gerektiği belirtilmiştir³¹.

Mektebe bu yaşlarda alınan talebenin mektepteki mesleğe dönük dersleri takip etmede yaşadığı zorlukların, eğitim öğretim açısından arzu edilen hedefe ulaşılmasını geciktirdiği fark edilerek bu duruma Bahriye Meclisi'nde çözüm aranmıştır³². İlk tahsil ile âlî (yüksek) eğitim arasındaki eğitimin yeterince gelişmemiş olması bu durumun en temel sebeplerinden birisi idi. Öğrencilerin temel bilgileri alarak mektebe kayıt edilmeleri meselesi Bahriye Meclisinde müzakere edilmiştir. Netice olarak Bahriye

---

³⁰ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 25.

³¹ Fevzi Kurtoğlu; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), s. 24.

³² Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 43.

Mektebi'nin idadî (lise) kısmının kurulmasına karar verilmiştir³³. Bu konu ile ilgili karar şu şekildedir:

“Devletlü Kapudan Paşa hazretleri

Mektebi Bahriye-i cenab-ı mü'lükâne için bundan böyle alınacak şâkirdânın Meclis-i Bahriye'den bâ-müzekkire ifade olunduğu ve Mekteb-i Harbiye-i Şahane İdadîsi şâkirdânı hakkında icra kılıldığı vechile, evvel emirde İdadîye-i Bahriye'ye kayd ve dahil olunarak kesb-i iktidar eyledikten sonra Mekteb-i Bahriye'ye alınması ve işbu alınacak şâkirdân mâh-ı Receb-i şerîf'de bidâ'e ile şehr-i Ramazan-ı Şerif nihayetine kadar üç mâh zarfında alınıp evkat-ı sairede kimesne alınmaması hususlarının nizam ittihazıyla mekteb-i mezbûr nizamnamesine zeyl ve ilâve kılınması zımında, keyfiyetin savb-ı devletlerine havalesi Meclis-i Vâlâ'da tensib ve atabe-i aliyye-i cenab-ı Hilâfet-penâhîden istîzan olunarak irade-i isabet-âde-i hazret-i Padişahi dahi ol merkezde müteallik ve şeref-sûnuh buyurulmuş olmağla ber-mantûk irade-i seniyye-i şâhâne iktizasının icrasına i'tina ve himmet buyurula deyü.

Gurre-i M. Sene 269 [15 Ekim 1852]³⁴.

1852 tarihli bir belgede mektebe müracaat eden bir kişinin yaşının büyük olması dolayısıyla mektebe alınamayacağı belirtilmiştir³⁵. 1857 tarihli bir belgeden rüşdiyeye giderek orada temel eğitim alan öğrencilerden Şaban ayında imtihan edilmek suretiyle gereği kadarının Mekteb-i İdadîye-i Şâhâne'ye kabul edildiği burada gerekli eğitimi alanların Mekteb-i Bahriye'ye alındığı ve bu öğrencilerin 11 ilâ 13 yaşlarında bulunmalarının gerektiği vurgulanmıştır³⁶. Bu şarta daha sonraki senelerde de sıkı bir şekilde riayet edildiği anlaşılmaktadır. 1892 tarihli bir belgede de mektebe kayıt için gönderilen talebelerin bazılarının yaşlarının 18'i geçmesi dolayısıyla mektebe kayıtlarının mümkün olmayacağı belirtilmiştir³⁷. 1860 tarihli başka bir belgede, Mekteb-i Bahriye'ye alınacak öğrencilerin yaşlarının 13'ten fazla olmaması gerektiği belirtilerek, mekteb-i rüşdiyeyi bitiren öğrenciler arasından seçilecek öğrencilerde bu

³³ Rasim Ünlü; Deniz Lisesi Tarihçesi, s. 14.

³⁴ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, s. 71-79.

³⁵ BOA; A. MKT. NZD, 51/48.

³⁶ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 43.

³⁷ DMA; MKT, 739/14.

şartın da aranması gerektiği belirtilmiştir³⁸. 1876 tarihli başka bir belgede de Girit eyaletinde bulunan birinin kayıt için gerekli 14, en fazla 15 yaşını geçmemiş olması dolayısıyla gerekli şartları hâiz olduğu ifade edilmektedir³⁹. Deniz Müzesi'nde bulunan ve 8 Ekim 1897 tarihinde Bahriye Mektebi'nden gönderildiğine dair üzerine not düşülen matbu kitapçıkta mektebin eğitim ve diğer meselelerini ele alan nizamnamede bu konuyla ilgili bilgiler vardır. Kitapçığın içerdiği nizamnamenin yürürlüğe girdiği tarih yoktur. Kitapçığın 13. sayfasında bu konuyla ilgili olarak şu bilgiler verilmektedir:

Mektebe kayıt olacak talebenin yaşları 12'den az ve 16'dan çok olmayacaktır. Bedenen ve ruhen sağlam olup olmadığı heyet-i sıhhiye tarafından kontrol edilecektir. 1915 tarihli nizamnamede mektebe alınacakların idadî, sultani bitirenlerin 15 yaşından küçük 17 yaşından büyük olmamaları gerektiği belirtilmiştir⁴⁰.

2.2. KAYDI YAPILACAK ÖĞRENCİNİN MEZUN OLDUĞU OKUL

Bahriye Mektebi açıldığı ilk dönem öğrenci temini konusunda sıkıntı yaşamıştır. Çünkü Osmanlı Devleti içerisindeki eğitim kurumları bir bütünlük arz etmemekteydi. İlk ve yüksek öğretim arasında düzenli bir okul sistemi yoktu. Mektebin modern bir hal almasında önemli bir etkiye sahip olan mektep nazırı Patrona Mustafa Paşa 1848 senesinde hazırladığı layihada mektebe rastgele öğrenciler alındığını, bazılarının okuma yazmayı bile iyi bilmediğini müşahade etmiş ve mektebe öğrenciyi hazırlayacak mektepler açılana kadar zabitan ve bahriye mensuplarının çocuklarının öncelikle mektebe alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumun ileride de bahsedileceği gibi zadegân sınıfının oluşumuna da zemin hazırlamış olduğu düşünülmektedir. Zabitan ve bahriye mensuplarının çocuklarından mektebe yeteri kadar talebe temin edilemez ise; okuma yazma bilen, Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiş 14-16 yaşlarındaki gençlerden de öğrenci alınabileceği layihada belirtilmiştir⁴¹.

Mektebe, öğrenci hazırlayan okulların açılması ülke genelinde zaman alacağı için Patrona Mustafa Paşa'nın gayretleriyle 1852 senesinde Bahriye İdadisi'nin açıldığı görülmektedir⁴². Bu konuyla alakalı olarak rüşdiye açma teşebbüsü de görülmüştür.

³⁸ BOA; A. MKT. NZD, 312/49.

³⁹ BOA; MF. MKT, 38/70.

⁴⁰ DMA; MBN, 57/73.

⁴¹ Fevzi Kurtoğlu; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), s. 24.

⁴² Rasim Ünlü; Deniz Lisesi Tarihçesi, s. 14.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1852 tarihli bir belgede, Mekteb-i Bahriye'ye ittihaz olunmak üzere Kasımpaşa'da bulunan Piyale Paşa Mektebi'nin rüşdiye olarak açılması için teşebbüs edildiği anlaşılmaktadır⁴³. 1864 tarihli bir belgede ise mektebe kaydolacakların rüşdiye mezunu olmaları gerektiği belirtilerek bu şartları taşımayan bir adayın müracaatının reddedildiğini görülmektedir⁴⁴. 1877 tarihli bir belgede ise 1874 tarihinde Kasımpaşa'da Bahriye Rüştiyesi'nin açıldığı ifade edilmektedir⁴⁵. Bu belgede bahriyenin eğitim kalitesini artırmak için kurulan komisyon kararıyla bu rüşdiyenin ihdas edildiği ifade edilmektedir. Yine belgeden anlaşıldığı kadarıyla geçen üç sene zarfında mektep bekleneni vermekten uzak görünmektedir. Çünkü bahriyenin talebe ihtiyacını karşılamak üzere kurulan bu okul yapılan imtihanlar sonucunda ancak 18-20 talebeyi Mekteb-i Bahriye'ye gönderebilmiştir. Oysa Mekteb-i Bahriye'nin senelik öğrenci ihtiyacı 50 civarındaydı.

1883 tarihli bir belgeden anlaşıldığına göre Kasımpaşa Rüşdiyesi'nin yetersizliği hâlâ devam etmektedir. Bu yüzden talebenin bir kısmının Mekteb-i Harbiye'ye bağlı rüşdiyelerden temin edilmesi istenmiştir. Bu durum ilgili arşiv belgelerinde şu cümleler ile dile getirilmiştir:

“Mekteb-i Bahriye-i Şahane'nin beher sene sınıf talebesinin kırk neferden noksan olmaması kararı vaki iktizasından olduğu halde Kasımpaşa Mekteb-i Rüşdiye'sinden sene-be-sene ancak onbeş-yirmi nefer talebe verilebilmekte ve Daire-i Bahriye'ye mensub diğer rüşdiye mektebi olmadığı cihetle Mekteb-i Bahriye sınıfları mevcudu mütenâkis eylemekte bulunduğuna ve Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Şahane'nin müteaddid mekatib-i rüşdiyesi olup talebe ve Mühendishane-i Berrî-i Hümayûn'a ancak lüzumu olan talebenin mezkur mekteplerden virilmekte olduğuna binaen zikr olunan Mekteb-i Bahriye-i Şahane için dahi bu mekteplerden beher sene yirmi nefer efendinin i'tası hususunun taraf-ı alî-i seraskerilerine ..... mekteb-i mezbûr nezaretinin tezkiresi üzerine Şûrâ-yı Bahriye'den ifade kılınmış ve filhakika mekteb-i mezbûr şâkirdânı tertibinin ber minval meşruh zımında icrâ-yı icabı...”⁴⁶.

---

⁴³ BOA; A. AMD, 28/51.

⁴⁴ DMA; MKT, 60/38.

⁴⁵ DMA; ŞUB, 139/32A.

⁴⁶ DMA; MKT, 396/75.

Belgeden de anlaşıldığı gibi mektebin öğrenci ihtiyacını karşılamak üzere açılan rüşdiye yetersiz kalmaktadır. Mektebin öğrenci ihtiyacı için 1875 tarihli bir belgede ise sahil eyaletlerinden de öğrenci alınmasına karar verildiği şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

“Mekteb-i Fünun-ı Bahriye-i Şahane'nin beher sene tertib mikdarı bulunan şâkirdân şimdiye kadar yalnız Dersaadet'ten tedarik ve kayd oluna geldiğinden sevhil-i Devlet-i Aliyye'de bulunan mekâtib-i rüşdiye şâkirdânı bağdiyet-i mesafe hasebiyle bu istifadeden bil-zarure mahrum kalmakta olup halbuki sevhil-i mezkûre ahalişi ekseriyet üzere sanâtı melahiyede buluna geldikleri cihetle etfalinin Mekteb-i Bahriye'ye kayd ve kabulleri muhassenât-ı aliyeyi mûcib olacağından nâşi ahali-i merkûme etfalinin dahi mekteb-i mezkûra celb ve kabullerinin ba'demâ usul ittihazıyla tesyir-i sûy-i sâmi-i nezâret-penâhîleri kılınan varakada muharrer sevhil mekâtib-i rüşdiyesi muste'dan şâkirdânının tekmi-i tahsil etmiş bulunanlarından ve seneleri on dört nihayet on beşi müteceviz olmayanlardan kendi istekleriyle beher sene Haziran ibtidasında Dersaadet'de hazır bulunmak üzere birer neferinin celb ve cemi şâkirdân-ı mumaileyhim her ne kadar tahsil itmiş olsalar bile yine idadiyyeye kabul imtihanını vermeleri cây-ı iştiyah olduğundan bunların derece-i matlûbda imtihan vieremeyenlerin müsaferat suretiyle bir sene Bahriye Sanayi bölüklerinde bi't-tevkîf bir müddet içinde Kasımpaşa'da küşadı mukarrer bulunan Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye'ye devam ettirilmesi ve rüşdiyede ber-vechi müsavere ikmal-i tahsilden sonra mekteb-i idadiye kabul için yine i'tâ-yı imtihana aray-ı iktidar edemeyenler bulunduğu takdirde bu misillülerin dilerse haddâd şâkirdânı silkine ilhak olunmasına ve arzu etmedikleri surette yine memleketlerine avdet edebilmelerine müsaade olunması mekteb-i mezbûr derslerinin tertibatıyla sair ıslahatı hakkında...”⁴⁷

Belgeden de anlaşıldığı gibi önceleri sadece İstanbul'dan öğrenci temin edilmektedir. Fakat bu durum öğrenci temini konusunda sorun olmaya başlayınca mektebe daha fazla öğrenci temin etmek için böyle bir yola başvurulmuş sahil memleketlerinde bulunan rüşdiye mezunlarından yaşları 14-15 olanların Bahriye Mektebi'nin idadî sınıflarına imtihanla kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararda tabii ki sahil bölgesindeki gençlerin bu işlere daha yatkın olduğu düşüncesi de etkili olmuş olmalıdır. 1877 tarihli başka bir belgede de şu ifadelere yer verilmiştir:

---

⁴⁷ DMA; MKT, 215/34.

“Kirameddin mekteb-i rüşdiyesinde ikmal-i tahsil ederek bâ-şehadetname çıkup Dersaadet'e gelmiş olan Ahmet Şevki Efendinin Mekteb-i Bahriye-i Şahane şâkirdânı silkine kayd ve idhal olunması hakkında verdiği arzihal leffen takdim kıldı. Sevahilde bulunan rüşdiye mekteplerinden Mekteb-i Bahriye-i Şahane'ye girmek isteyen şâkirdânın haziran ibtidasında Deraliyye'de bulunması karar-ı vaki iktizasından bulunmuş olduğundan mumaileyhin dahi ber-mûceb-i karar mekteb-i mezbûra ahz ve kabulü himem-i aliyye-i kerimânelerine mütevakıfıdır. Ol bâbda”⁴⁸.

Bu belgeden anlaşıldığı üzere artık sahil eyaletlerindeki rüşdiyelerden de Bahriye Mektebi'ne talebe alınmaktadır. Daha sonraki dönemde de rüşdiyeden öğrenci alınmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1882 tarihli bir belgede askeri rüşdiyeden talebe almak mecburi olduğu halde, bazı zabitanın kendi çocuklarını doğrudan bahriye mektebine gönderdikleri ifade edilerek bu durumun önlenmesi ilgili makamlardan istenmiştir⁴⁹.

Osmanlı donanmasının gelişmesi için gelen subaylardan birisi olan Alman Starcke Paşa 1885 senesinde hazırladığı bir layihada Bahriye Mektebi'ne öğrenci alınması konusuna değinmiştir. Paşaya göre Bahriye Mektebi'nin de Harbiye Mektebi gibi mektebe öğrenci hazırlayan bir değil daha fazla rüşdiyeye ihtiyacı vardır. Çünkü mevcut Kasımpaşa Rüşdiyesi'ne tersanede çalışan insanların çocukları gitmektedir. Bu durum mektebe terbiyesi düşük çocukların gitmesine sebep olmaktadır. Bu yüzden üst düzey aileler çocuklarını buraya göndermek istememektedir. Ayrıca Bahriyelilerle Harbiyelilerin eşit konuma getirilmesi gerekmektedir. Çünkü Bahriyeli bir subay Harbiyeli bir subaydan daha uzun sürede terfi etmektedir. Bu durum mektebe olan talebi azaltan sebeplerden birisidir⁵⁰.

Sonuç olarak mektebe öğrenci temini konusu mektebin kuruluşu sırasında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. İlk ve yüksek öğrenim arasında yeterli seviyede ve sayıda mektep olmaması, devrin yöneticilerini çözüm üretmeye itmiştir. Bunun neticesi olarak da Patrona Mustafa Paşa layihasında belirtildiği gibi okuma yazmayı iyi bilen, Kur'an'ı hatmetmiş kişilerin mektebe alınması kararlaştırılmıştır. Yüksek öğrenime öğrenci

⁴⁸ BOA; MF. MKT, 50/39.

⁴⁹ DMA; MKT, 360/26.

⁵⁰ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19.Yüzyıllar), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 120-121.

hazırlayan eğitim kurumlarının eksikliğine çözüm olarak da mektep için önce idadî sonra da rüşdiye açılarak buralardan öğrenci temini yoluna gidilmiştir. İlerleyen zamanda ise ülke içerisinde sayıları artan rüşdiyelerden imtihanla öğrenci temin edilmesi yoluna gidilmiştir.

2.3. ARAP, ÇERKEZ VE DİĞER UNSURLARA AİT TALEBENİN KABULÜ

Osmanlı Devleti kapladığı geniş coğrafya dolayısıyla pek çok kavmi de bünyesinde barındırıyordu. Zaman içerisinde özellikle gayri müslim unsurların devletten kopma eğilimi göstermeye başlaması ve bir kısmının da devletten ayrılmaları devlet yöneticilerini tedbirler almaya itmiştir. Bu tedbirlerin ana fikri; gayri müslim unsurların geri kalanını elde tutmak, Müslüman unsurların da devletten ayrılmamaları için onlara daha fazla alâka göstermek şeklindeydi. Ayrıca 19.yy. sonlarına doğru savaş, isyan vs. sebeplerden dolayı devletten ayrılan bölgelerin Müslüman ahalisi hâlâ Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan yerlere göç etmişti. Bu muhacir kitleleri de önemli bir sayıya ulaşmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin bünyesinde barındırdığı unsurları yukarıda bahsedilen sebeplerden dolayı elinde tutmaya dönük politikaların bir uygulaması olarak, Bahriye Mektebi'ne de değişik unsurlardan öğrenci aldığı görülmektedir.

2.3.1. ARAP UNSURLARIN MEKTEBE KABULÜ

1891 tarihli bir belgede Mekteb-i Harbiye'de ve Bahriye'de eğitim gören Hicaz, Yemen, Trablusgarb ahalisinden eğitim görenlerin diğer öğrenciler gibi yemin etmeleri konusunda sorun çıkınca onların da diğerleri gibi komutanları ve bölük imamları huzurunda yemin etmeleri gerektiği belirtilmektedir. Belgeden anlaşıldığına göre, Hicaz, Yemen, Trablusgarb ahalisinden Mekteb-i Bahriye'de tahsil görenlerin yemin etmeleri hakkında çıkan sorun üzerine daha önceki senelerde mezun olanlara da aynı muamelenin yapıldığı hatırlatılarak, bundan sonra bunun kural haline getirildiği belirtilmiş ve bahsi geçen öğrencilerinden yemin etmeleri istenmiştir⁵¹.

Başka bir belgede mektebe Yemen'den gelen öğrencilerle ilgilidir. Belgede:

Sâye-i maarif-pirâye-i cenab-ı Padişahîlerinde tahsil-i ulûm ve fûnun eylemek üzere Dersaadet'e getirilerek idadî-i harbi ve tıbbi ve bahriye ve mühendishane ve

---

⁵¹ DMA; MKT, 653/98.

sanayi mekâtib-i şahanelerine devam etmekte bulunan Yemen evlâd-ı aşâiri kulları iki seneden beri mensub oldukları mekteblere devam ve tahsil ve tedrise sa'y ve ihtimam ederek bu kere icra kılınan imtihanı umumide cümlesi terfi-i sınıf etdikleri ve imtihan sonu olmak hasebiyle tatil zamanların memleketlerinde geçirmek ve ebeveyn ve ??? görmek için sıla-i rahim etmek üzere memleketleri canibine gönderilmeleri hususuna müsaade-i seniyye-i Cenab-ı Padişahileri şeref müteallik buyurulmasını niyaz ve istirham eyledikleri ma'ruzdur... ”⁵².

Yine Yemenlilerle ilgili 1905 tarihli başka bir belgeden, öğrencilerin başka okullarda da eğitim aldığını anlaşılmaktadır. Yine aynı belgeye göre Yemen'den gelen bazı öğrencilerin sorun teşkil ettiği görülüyor. Bu belgede Mühendishane-i Berri Hümayun'a mensup bazı öğrencilerle Mekteb-i Bahriye talebelerinden Ahmet Ali Efendi'nin tahsil ve tedrise hevesleri olmadığı, havai meşrep olduklarından dolayı arkadaşları ile birlikte bulunmalarının sakıncalı olduğu belirtilerek ya memleketlerine gönderilmeleri ya da taşrada bulunan mekteplerden birine gönderilmelerinin münasip olacağı belirtilmiştir⁵³.

Bu uygulamalar devrin politik yaklaşımlarıyla da ilgili olan uygulamalar olsa gerektir. Çünkü devir Sultan II. Abdülhamit devridir. Bu uygulamalar panislamist politikaların bir neticesi olmalıdır. Özellikle Yemen gibi devletin uzak eyaletlerinden çocukların merkeze eğitim için getirilmesinden maksat, o bölgelerle sıkı bir bağ kurma düşüncesi olmalıdır.

2.3.2. ÇERKEZ VE MUHACİRLERİN MEKTEBE KABULÜ

Bu konuyla ilgili olarak arşivde bulunan bir belgeden Çerkez ileri gelenlerinden Mazay Bey isimli kişinin çocuklarının askeri mekteplere yerleştirilmesi istenmektedir. Belgede:

“Muhacirin-i Çerakiseden ve Çeçen ümerasından Mazay Bey ve biraderi... Memâlik-i Saltanat-ı Seniyye'ye nakl ve hicret etmiş ve mir-i mumaileyhin vatanı aslisinde Rusya Devleti tarafından kayd-ı hayat şartıyla senevî ikiyüz ondört buçuk karbon (?) verildiği halde, terk eylemiş idiği beyarıyla münasib miktar maaş tahsisiyle ve mahdumlarından üç neferinin mekatib-i askeriyeden birisine alınması ve altı nefer kerimelerinin dahi, münasiblerine akd ve tezvic kılınması istidasında bulduklarına dair olan tezkire-i melfufatıyla Meclis-i Alîy-i Tanzimat'a lede'l-i'ta .....oğullarının

⁵² BOA; YPRK. ASK, 261/30.

⁵³ BOA; Y. MTV, 279/48.

mekatibi askeriyeden Bahriye ve Harbiye'ye ve Hendesehane'ye alınmaları hususunun taraf-ı vâlâ-yı kapudanî ve seraskerîye iş'ârıyla... ”⁵⁴.

Belge 1860 tarihlidir. 1893 tarihli bir başka belgede ise yine muhacirlere dair bilgiye rastlanmaktadır. Vidin muhacirlerinden Muhammed bin Mahmut isimli şahsın, fakir halini belirten ve bazı mekteplere devam ettiği için Bahriye Mektebi'nin iptidai sınıflarına kabulünü isteyen bir dilekçe verdiğini ve bunun gereğinin yapılması için ilgili yerlere havale edildiği görülmektedir⁵⁵. Bu tür yaklaşımların sebebi ülkeye sığınmış olan bu muhacirleri hem mağdur etmemek hem onların kabiliyetlerinden faydalanmaktır.

2.3.3. GAYRİMÜSLİM ÖĞRENCİLERİN MEKTEBE KABULÜ

Osmanlı Devleti 19 yy. da azınlıklar meselesi ile bir hayli uğraşmak zorunda kalmıştı. Batılı devletlerin baskısıyla azınlıklarla ilgili kararlar alınmış ve uygulanmaya da çalışılmıştır. Azınlıklarla ilgili konulardan birisi de azınlıkların askerlik meselesidir. Tanzimat Fermanı ile birlikte azınlıkların orduya kabul edilmeleri de karara bağlanmıştı. Bu durumun bir yansıması olarak azınlık mensuplarının Bahriye Mektebi'ne girmek için müracaat ettikleri görülmektedir.

Bu konuyla ilgili olarak elimizde, Ermeni talebelerin mektebe kabul edilmeleri konusunda mektep nazırlığına Tersane-i Âmire kumandanlığından yazılmış bir tezkire mevcuttur. 1895 tarihli bu belgede, patrikhane tarafından seçilmiş olan altı Ermeni talebenin mektebe kabul edilmeleri istenmektedir.

“Mekteb-i Bahriye harbiye sınıfına kayd olunmak üzere patrikhanece intihab olunan altı nefer Ermeni şâkirdânın esamisini... vürud eden bir pusula leffen taraf-ı.... gönderilmiş olduğundan usulü dairesince imtihanlarının icra ve me'mur mukteziyenin ifası beyanına ibtidar olundu ”⁵⁶.

Belgede altı Ermeni talebenin isimleri de ayrıca belirtilmiştir. 1909 senesine ait bir belgede Nikola ve Mihran Efendilerin bahriye mektebine başvuru yaptıkları ama okul mevcudunun dolu olması sebebiyle kabul edilmediği belirtilmektedir⁵⁷. Fakat gayri

⁵⁴ BOA; A. MKT. MHM, 198/100.

⁵⁵ BOA; DH. MKT, 141/16.

⁵⁶ DMA; TRS, 988 A/32.

⁵⁷ DMA; MKT, 1672/4

müslim talebelerin mektebe kabul edilmemelerinin yanlış anlaşılacağı belirtilerek müracaat eden bu gayri müslimlerin imtihanlarının usulünce yapılarak mektebe kabul edilmelerinin gerektiği belirtilmektedir.

2.4. DEVLET ERKÂNININ ÇOCUKLARININ MEKTEBE KABULÜ

Önceleri mektebin öğrenci kaydetmesinin usûllerinden birisi de zabitan ve bahriye mensubu kişilerin çocuklarının mektebe alınmasıdır. Bu konuyla ilgili olarak ulaştığımız en eski belge 1846 tarihli'dir. Bu belgede Mesudiye Kalyonu süvarisi iken emekli olan ve daha sonra vefat eden Kaptan Pir Beyin çocukları Sait ve Hakkı'nın mektebe alınmalarından bahsedilmektedir. Belgeye göre Sait mektebe kaydedilirken, Hakkı'nın yaşı küçük olması dolayısıyla 15 yaşına gelen kadar mektebe kaydının yapılamayacağı, bu süre zarfında da kendisine yüz kuruş aylık bağlanacağı ifade edilmiştir⁵⁸. Belgenin ifadesinden böyle uygulamanın mutad olduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma Patrona Mustafa Paşa'nın 1848 senesinde hazırladığı layihada da rastlanmaktadır. Bu layiha, mektebe talebenin Darülfünundan alınması gerektiğini ama Darülfünun kurulana kadar zabitan ve bahriye mensuplarının çocuklarından müracaat edenlerin alınmasını kurala bağlamıştır⁵⁹. Bu durumun daha sonraki dönemde de devam ettiği anlaşılmaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak 1848 tarihli bir belgede, Trabzon eyaletine bağlı Of kazasından 350 neferin gönüllü olarak askeriye dahil olmak istediği, bunlardan 14 tanesinin hanedanzâde olması dolayısıyla emsalleri gibi muamele görerek Mekteb-i Bahriye'ye kabul edilmeleri Trabzon valisi tarafından bir tezkire ile kaptan paşaya bildirilmiştir⁶⁰. 1864 tarihli bir belgede mektebe alınacaklar arasında kaptanzadelerin elverişli olanlarının mektebe kabul edilebileceği belirtilmiştir⁶¹. 1893 tarihli başka bir belgede de subay çocuklarının askeri okullara kaydedilmelerinin padişah iradesi gereği olduğu anlaşılmaktadır:

---

⁵⁸ BOA; İ. MVL, 74/1428.

⁵⁹ Fevzi Kurtoğlu; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), s. 24.

⁶⁰ BOA; A. AMD, 7/41.

⁶¹ DMA; MKT, 60/38.

“Nedim nam çocuğun Kuleli Mekteb-i İdadîsine kayıd ve kabulü hakkında verilen istida takdim-i pişgâh-ı âlî-i âsafâneleri kılındı. Asker zadelerin mekâtib-i askeriye-i şâhâneye kaydı muktezâ-yı irade-i seniyye cenab-ı hilâfet-penâhiden olup mezkur çocuğun pederi Bahriye zabitanından olmasına nazaran Mekteb-i Bahriye'ye kaydı daha ziyade münasib ve Bâb-ı vâlâ-yı Seraskerîce hükm-i irade-i seniyye-i cenab-ı mülükâneye tevfikân âsâkir-i berriye evlâdı hakkında ittihaz olunan usulü cihet-i Bahriyeye dahi imtisal edilmesi muvafık muadelet olacağı mütalaa edilmiş...”⁶².

1898 tarihli bir belgede de Hicaz valisinin küçük çocukları Osman ve Muhammet Ali'nin Bahriye Mektebi zadedân sınıfına kaydedilmelerinin istendiği görülmektedir.⁶³ Mektebe sadece devlet mensuplarının çocuklarının değil aynı zamanda şehzadelerinde kayıt oldukları anlaşılmaktadır. Elimizde bulunan 1918 tarihli bir belgede Şehzade Mahmut Şevket ve Ahmet Tevhid efendilerin Güverte mektebine kayıt oldukları anlaşılmaktadır⁶⁴.

Yine aynı belgeden anlaşıldığına göre, ordu ve donanmada kayıtlı bulunan şehzadegân mensuplarından 12 yaşını dolduranların irade-i seniyye gereği orduda mülâzım-ı sâni (teğmen), donanmada ise mülâzım (üst teğmen) rütbesi almaktadırlar. Mahmut Şevket Efendinin 1922 senesinde mezun olarak fahri yaveran unvanının aldığını görmekteyiz⁶⁵. Bahriye subaylarından birinin hatıratında da devlet görevlilerinin çocuklarının mektebe alındığı ve ayrıcalıklı bir şekilde mektepde tahsil hayatını sürdürdükleri görülmektedir⁶⁶. Hatıratında bu konuda şu ifadeler yer verilmiştir:

“Bir tarafta Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın kol ağası rütbesinde üç ve Hicaz Valisi Bahriye Müşiri Ratıb Paşa'nın yüzbaşı rütbesinde iki oğlu; muallimîn dairesindeki hususi odalarında kemâl-i rahat ve huzur ile oturmak, hususi mutfaktaki kendi aşçılarınun pişirdiği nefis yemekleri yemek, istedikleri zaman girip çıkmak adada gezip eğlenmek şartıyla güya tahsildeydiler. Bu talebe beylerin de isimleri Mekteb-i Bahriye-i Şahane talebesi idi. Aynı zamanda Yâverân-ı hazret-i şehriyarîden olan bu talebe beyefendilerin bazıları bizim sınıflarımızda oldukları ve derslere bazı günler

⁶² BOA; Y. MTV, 78/93.

⁶³ BOA; Y. MTV, 199/132.

⁶⁴ BOA; İ. DUİT, 5/34.

⁶⁵ BOA; İ. DUİT, 5/35.

⁶⁶ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Donanma Zabiti Emin Yüce'nin Hatıraları:

Yayına Hazırlayan; Şakir Batmaz, İstanbul 2010, s. 40-41.

tenzilen girdikleri halde her türlü meşâkata göğüs gererek, sefaletlere katlanarak, vücutlarının metaneti sayesinde ölüme karşı durarak mülâzım-ı sâniîliği kazanan sınıf arkadaşlarını kaymakam rütbesiyle ilhâk ederlerdi. En çalışkan talebeye bile un-ı şiddetle muamele eden âlimler vardı ki bunların dalkavukluğu ile iftihar ederdi.”⁶⁷.

Mektebin 1914 senesi broşüründe de deniz ve kara subaylarının çocuklarının öncelikli olarak mektebe kabul edilecekleri belirtilmektedir⁶⁸. Subay çocuklarının alınmasından maksat Mustafa Paşa'nın layihasında belirttiği gibi bu çocukların zaten böyle ortamlara alışık olmalarından dolayı eğitime daha çabuk intibak edebileceklerinin düşünülmesidir. Taşradaki önemli ailelerin çocuklarının mektebe alınmasının sebebi ise o ailelerin devlete olan bağlılıklarının artırılmasının sağlanmasıyla ilgili olmalıdır.

2.5. SAHİL MEMLEKETLERİNDEKİ TALEBELERİN ÖNCELİĞİ

Bahriye Mektebi'ne önceleri sadece İstanbul'dan öğrenci alınıyordu. Bu durum daha sonraki dönemde öğrenci temini konusunda sıkıntılı bir durum oluşturmuş olmalı ki sahil eyaletlerinden de öğrenci alımına dair bir karar alınmıştır. 1875 tarihli bir belgede bu durum izah ifade edilmektedir:

“Mekteb-i Fünûn-ı Bahriye-i Şahane'nin beher sene tertib mikdarı bulunan şâkirdân şimdiye kadar yalnız Dersaadet'ten tedarik ve kayd oluna geldiğinden sevhil-i Devlet-i Aliyye'de bulunan mekâtib-i rüşdiye şâkirdânı bu'diyet-i mesafe hasebiyle bu istifadeden bil-zarure mahrum kalmakta olup halbuki sevhil-i mezkûre ahali ekseriyet üzere sanâtı melahiyede buluna geldikleri cihetle etfalinin Mekteb-i Bahriye'ye kayd ve kabulleri muhassenât-ı aliyeyi mûcib olacağından nâşi ahali-i merkûme etfalinin dahi mekteb-i mezkûra celb ve kabullerinin ba'dema usul ittihazıyla tesyir-i suy-ı samiyi nezâret-penahîleri kılınan varakada muharrer sevhil mekatibi rüşdiyesi muste'dan şâkirdânının tekmil-i tahsil etmiş bulunanlarından ve seneleri on dört nihayet on beşi müteceviz olmayanlardan kendi istekleriyle beher sene Haziran ibtidasında Dersaadet'de hazır bulunmak üzere birer neferinin celb ve cemi şâkirdân-ı mumaileyhim her ne kadar tahsil etmiş olsalar bile yine idadîyeye kabul imtihanını vermeleri cây-ı iştibâh olduğundan bunların derece-i matlubda imtihan veremeyenlerin

⁶⁷ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli: Yayına Hazırlayan; Şakir Batmaz, s. 40-41-42.

⁶⁸ Kenan Sayacı, Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 85.

müsaferat suretiyle bir sene Bahriye Sanayi bölüklerinde bit- tevkîf bir müddet içinde Kasımpaşa'da küşadı mukarrer bulunan Mekteb-i Rüşdiye-yi Askeriye'ye devam ettirilmesi ve rüşdiyede ber vechi müsavere ikmal-i tahsilden sonra mekteb-i idadîye kabul için yine i'tâ-yı imtihana aray-ı iktidar edemeyenler bulunduğu takdirde bu misillülerin dilerse haddad şâkirdânı silkine ilhak olunmasına ve arzu itmedikleri surette yine memleketlerine avdet edebilmelerine müsaade olunması mektebi mezbûr derslerinin tertibatıyla sair ıslahatı hakkında... ”⁶⁹.

Belgeden de anlaşıldığı gibi önceleri sadece İstanbul'dan öğrenci temin edilmektedir. Fakat bu durum öğrenci temini konusunda sorun olmaya başlayınca daha fazla öğrenci temin etmek için böyle bir yola başvurulmuş ve sahil memleketlerinde bulunan rüşdiye mezunlarından yaşları 14-15 olanların Bahriye Mektebi'nin idadî sınıflarına imtihanla kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararda tabii ki sahil bölgesindeki gençlerin bu işlere daha yatkın olduğu düşüncesi de etkili olmuş olmalıdır. Sahil bölgelerindeki talebelerin diğer bölgelerdekilere nazaran öncelikli olduğu da anlaşılmaktadır. Bu belgeden birkaç ay sonra sahil eyaletlerine yukarıda açıklanan belgenin nerdeyse aynısını içeren bir emir gönderilmiştir.

Bu emrin gönderildiği yerler ise şu bölgelerdir: Edirne vilayetinden Gelibolu ve Tekfurdağı, Manastır vilayetinden Ülgün, Cezair-i Bahr-i Sefid vilayetinden Bozcaada, Midilli, Rodos, Limni, Sakız, Kıbrıs vilayetinden Kıbrıs, Girit vilayetinden Girit, Aydın vilayetinden Kuşadası, Konya eyaletinden Antalya, Kastamonu eyaletinden Sinop, Bartın, Ereğli, Trabzon eyaletinden Trabzon, Giresun, Canik eyaletinden Samsun, Ünye, Suriye eyaletinden Trablusşam, Akka, Beyrut, Sayda, Trablusgarb eyaletinden Trablusgarb ve Bingazi vilayetlerine ve Zabtiye Nezareti'ne gönderilmiştir⁷⁰. Bu emrin bütün Osmanlı sahil bölgelerine gönderildiği anlaşılmaktadır. Yine aynı belgede rüşdiyeyi tamamlamış yaşları 14-15'i geçmeyenlerden istekli olanlardan birer tanesinin bahsi geçen eyaletlerden gönderilmesi istenmektedir.

1876 senesinde yukarıda bahsi geçen eyaletlere gönderilen bir emirde, rüşdiye mezunlarından Bahriye Mektebi'ne girmek isteyenlerin haziran ayı başlarında İstanbul'da olmaları gerektiğinden; tahsilini tamamlayanların haziran sonunda yapılacak bitirme imtihanlarının diğerlerinden ayrı olarak, bekletilmeden hemen yapıp İstanbul'a

⁶⁹ DMA; MKT, 215/34.

⁷⁰ BOA; MF. MKT, 31/164.

gönderilmeleri istenmektedir⁷¹. 1876 tarihli Girit valiliğinden Kaptanpaşa'ya gönderilen bir belge Kandiye Rüşdiyesi'ni fakir halinden dolayı bitiremeyen Hasan Maşşaki isimli bir çocukla ilgilidir. Belgede çocuğun askeri okullardan birine girmek için Girit valiliğine başvurduğu belirtilerek, yaşları 14-15'i geçmemiş sahil eyaletindeki rüşdiyelerden mezun olanların Mekteb-i Bahriye'ye kayıtları ile ilgili kural olduğu ifade edilmiş, adı geçen çocuğun Mekteb-i Bahriye'ye kaydının yapılması istenmiştir⁷². 1876 tarihli başka bir belgede bu konuyla ilgili olarak şu ifadeler yer verilmiştir :

*“Sevahilde bulunan rüşdiye mekteplerinden Mekteb-i Bahriye-i Şahane'ye girmek isteyen şâkirdândan birer neferin bil imtihan Haziran ibtidasında Deraliyye'ye gönderilmesi karar vaki iktizasından olup Samsun Rüşdiye Mektebi sınıfı evvel şâkirdânından bir neferi Mekteb-i mezkure dahil olmak arzusunda ise de...”*⁷³.

1877 tarihli başka bir belgede de bu konuya değinilmiş ve şu ifadeler yer verilmiştir:

*“Kirameddin Mekteb-i Rüşdiyesi'nde ikmal-i tahsil ederek bâ-şahadetname çıkıp Dersaadet'e gelmiş olan Ahmet Şevki Efendi'nin Mekteb-i Bahriye şâkirdânı silkinde idhal olunması hakkında verdiği arz-ı hâl leffen takdim kılındı. Sevahilde bulunan rüşdiye mekteplerinden Mekteb-i Bahriye-i Şahaneye girmek isteyen şâkirdânın Haziran ibtidasında Deraliyye'de bulunması kararı vaki iktizasından bulunmuş olduğundan...”*⁷⁴

Bu konuyla ilgili 1888 tarihli bir belgede ise Şark-i Rumeli'den gelen Rusçuk Rüşdiyesi mezunu 50 kadar talebenin bir kısmının Bahriye Mektebi'ne kayıt olmak istediği fakat bu talebin geri çevrildiği görülmektedir. Sebep olarak da mektebe İstanbul ve sahil eyaletlerinden gelen talebelerin alınacağına dair kuralın varlığı belirtilmiştir.⁷⁵ 1876 tarihli başka bir belgede talebe alımıyla ilgili olarak şu şekilde bilgilere yer verilmiştir:

“Mekteb-i Fünun-u Bahriye-i Şahane için İstanköy ceziresiyle Kaleyi Sultaniye ve Lapseki ve Biga ve Ayvacık rüşdiye mekteplerinden şakird kabul edilmesi hakkında 9 Şaban 1292 tarihli tahrirat-ı aliyeye-i asâfaneleri üzerine Bahriye Nezareti celilesiyle muhabereye şamil olan tezkire hakkında muharrer cevabda Mekteb-i Fünun-u mezkure

⁷¹ BOA; MF. MKT, 41/119.

⁷² BOA; MF. MKT, 38/70.

⁷³ BOA; MF. MKT, 37/75.

⁷⁴ BOA; MF. MKT, 50/39.

⁷⁵ DMA; EHB, 21/68.

alınacak şâkirdân kara-ı vaki dairesinde tayin olunan mahallere münhasır olub, bunun haricinde olan mahallerden şimdilik şakird ahzı icab etmeyeceği ve şayet bu yerlerden celb olunacak şâkirdân derece-i kifayede görünmez ise ol vakit mahalli saireden dahi ahz ve celbine tensib edileceği işar olunmasıyla... ”⁷⁶

Belgeden de anlaşılacağı üzere talebe alımında öncelikli yerler belirlenmiş şayet buralardan yeterince talebe alınmaz ise diğer bölgelerden talebe alınabileceği belirtilmiştir. 1877 tarihli bir belgede de Ünye'den gelmiş olan Mustafa Efendinin çocukları Muhammed ve Ahmet Efendilerin Bahriye Mektebi'ne giriş imtihanlarında başarısız olduğu halde, sahil eyaletlerindeki kişilerin denizcilik sanatını iyi icra eden kişiler olması hem de mevzuat gereği giriş imtihanında başarısız olanların bir sene müddetle Bahriye Sanayi bölüklerinde bulunmaları gereği hem de fakir hallerinden dolayı geri gönderilmemeleri gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁷

---

⁷⁶ BOA; MF. MKT, 33/24.

⁷⁷ BOA; MF. MKT, 45/98.

3. BÖLÜM

MEKTEPTE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Mühendishaneler Osmanlı Devleti'nde batı tarzı eğitimin ilk nüveleri olarak bir Osmanlı – Batı sentezinin ilk örneklerinden birisidir. Bu sentez iki yönde gözlemlenir. Bunlardan birincisi öğrencilerin sınıflar ayrılması ve sınıf geçmeleriyle ilgili eğitim sistemi organizasyonu, okutulan ders kitapları ile eğitim programları ve buna bağlı olarak eğitim kadrolarının Osmanlı medrese sisteminden farklı oluşmasıdır. Osmanlı medrese sisteminde okunan derslerde gösterilen başarıya göre alınan icazetname alma usûlünden farklı olarak, okul belirgin bir şekilde dört sınıfa ayrılmış ve mezun olmak bu sınıflardan geçmeye bağlanmıştır. İkinci olarak ise askeri okul olmakla birlikte burada ki sınıflandırma daha çok Osmanlı bürokrasisinde kullanılan mülazim, şakird, halife ve hace ayırımına benzemektedir. Bu gibi yönleriyle mühendishaneler Osmanlı – Batı karışımı bir sistem olarak, ilk defa karşımıza çıkmaktadırlar⁷⁸.

3.1. MEKTEBİN EĞİTİM SÜRESİ

Mektebin eğitim öğretim süresi zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Bu durumun temel sebebi mektebin kuruluş yıllarından itibaren tam manasıyla bir sisteme oturtulamaması, Osmanlı eğitim sistemin bir bütünlük arz etmemesinden kaynaklı olarak mektebe öğrenci hazırlayan okulların yeterli olmaması ve de değişen teknik gelişmelerin öğrenilmesi için mektebin süresinin düzenlenmek zorunda kalınmasıdır. İncelenen dönem itibariyle mektebin süresi ile ilgili olarak ulaşabildiğimiz en eski belge 1840 tarihlidir. Bu belgeye göre okul 4 senedir. Belgeye göre bu durum mektep ile ilgili kanunnamede de mevcuttur:

---

⁷⁸ Ekmeleddin İhsanoğlu; “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, s. 350.

“*Mekteb-i Ulûm-ı Bahriyede talim-i ulûmu bahriye meşgul ve müstahdem şâkirdân ber mucceb kanunname-i hümayun dört sınıfa münkasem olup...*”⁷⁹

1846 senesinde de mektebin 4 sene olarak öğrenime devam ettiğini o sene yapılan imtihanlarda talebenin durumuyla ilgili bilgi veren belgeden anlaşılmaktadır. Belgede dört sınıfın imtihan yapıldığı görülmektedir.⁸⁰

1848 senesinde Patrona Mustafa Paşa tarafından hazırlanan layihada da mektebin dört seneden ibaret olduğu anlaşılıyor. Layihada: “*Mekteb-i mezbûr şâkirdânuna talim olunacak ulûmun kâffesi dört sınıfa taksim olduğu cihetle...*”⁸¹ ifadesiyle bu durum belirtilmiştir.

Osmanlı denizciliği ile ilgili olarak önemli çalışmaları olan Süleyman Nutki Bey'in hatıratından anladığımız kadarıyla da mektebin harbiye kısmı 2 sene nazari ve 2 senesi de gemilerde olmak üzere amelî, toplamda da idadî hariç 4 sene idi.⁸² 1875 tarihli bir belgede mektep için hazırlanan bir ıslahat raporu görülmektedir.⁸³ Belgeye göre mektep süresi 2 sene nazarî ve 2 senede gemilerde uygulama olmak üzere idadî hariç 4 senedir. Fakat rapora göre bu süre öğrencilerin iyi yetişmesi için yeterli bir süre olmadığı için mektepteki nazarî eğitim 3 seneye çıkarılmış amelî eğitimde 2 sene olarak devam etmiştir. Böylelikle okulun toplam süresi beş seneye çıkarılmıştır. Raporda talebelerin Harbiye Mektebi talebesi gibi üçüncü sınıfın sonunda mülâzım-ı sanî rütbesini alması gerektiği ifade edilerek gemi eğitiminin sonunda da mülâzım-ı evvel olarak Bahriye'ye nasb edilmelerinin gerektiği belirtilmiştir.

Aynı raporda makine ve inşâiye sınıflarının eğitim süresi de 3 seneden 4 seneye çıkarılmıştır. Sebep olarak da bu sınıfların derslerinin daha ağır olması gösterilmiştir. Bu öğrenciler de diğerleri gibi üçüncü sınıfın sonunda mülâzım-ı sâni rütbesi ile mezun olacaklar ve bu rütbeyle mektepte bir sene daha eğitim gördükten sonra mülâzım-ı evvel olarak Bahriye'ye nasb olacaklardır. Böylelikle dört senelik idadî süresi ile birlikte mektep bahriye sınıfları için 9, makine ve inşâiye için ise 8 sene olmuştur.⁸⁴

⁷⁹ BOA; İ. HR, 4/164.

⁸⁰ DMA; ŞUB, 4/59 A.

⁸¹ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, s. 14.

⁸² Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları; Hazırlayan, Nurcan Bal, GKB. DKK Yay. İstanbul 2003, s. 4- 21.

⁸³ BOA; İ. MMS, 52/2262, DMA; MKT, 194/18, MKT; 241/33.

⁸⁴ Kenan Sayacı, Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 54. Bu eserde yazar idadî sınıflarını 4, diğer sınıfları da

Muhtemelen 1876 senesine ait bir belgede ise bu sene mektebe başlayacakların yeni nizama geçiş sürecinde mektepte öğrenci sayısı anlamında bir sorun olacağı için eskiden olduğu gibi 2 sene nazari, 2 sene de denizlerde amelî eğitim alacakları belirtilmiştir. Yine aynı belgeye göre öğrenciler 2. sınıfın sonunda mülâzım-ı sanî rütbesini alacaklar, amelî eğitimden sonra da mülâzım-ı evvel rütbesiyle donanmaya nasb edileceklerdir.⁸⁵ 1876 tarihli Babıâlî'ye gönderilen bir belgede de aynı duruma değinilmiş ve mektebin eğitim süresinin bahriye sınıfları için 2 sene nazari ve 2 sene amelî olmak üzere 4 sene olduğu belirtilmiştir.

Aynı belgeye göre makine ve inşâiye sınıfları yine 3. senenin sonunda mülâzım-ı sâni rütbesiyle mektepte bir sene daha okuduktan sonra mülâzım-ı evvel rütbesiyle fabrikalar ve inşâiye resim hanesine gönderilmeleri ve mektebin tatil günlerinde de eğitim yapması için mektep önünde sürekli bir geminin bulundurulması konusuna yer verilmiştir.⁸⁶

1881 tarihli bir belgede ise o seneye mahsus talebenin erken mezun edildiği görülmektedir. Belgede bölüklerdeki subay açığının idare edilemez durumda olduğu belirtilerek son sınıf talebelerinin hemen gemilere çıkarılması ve talim gemisinde geçirilecek sürenin zabıt olarak geçirileceği belirtilmektedir.⁸⁷ 1902 senesinde mektepten mülâzım-ı sâni olarak mezun olan ve donanma subayı olarak görev yapmış olan Emin Yüce'nin hatıratına göre de mektep 4 sene idadî, 2 sene bahriye ve iki sene de talim gemisindeki eğitimle toplam 8 senedir.⁸⁸ 1912-13 senelerinde ise şöyle bir bilgiye rastlanmaktadır:

“Yeni kabul edilen proğram mucibince Mekteb-i Bahriye'de talebe dört sene tahsil eder. Bunun ikmalini müteâkib yine talebelikle bir sene mektep gemisinde ve ba'dehû mühendislikle üç sene donanmada bulunarak bu suretle ceman sekiz sene tahsili müteâkib mülâzım rütbesine nail olur. Bundan sonra da ihtiyac ve istidâda göre

---

2+2 şeklinde vermiştir. Yazarın aktardığı belgede ise durum bu tezde belirtildiği gibidir.

⁸⁵ DMA, MKP, 1/33, 34, 35; MKP, 1/35.

⁸⁶ DMA, MKT, 239/13.

⁸⁷ DMA, MKT, 349/12.

⁸⁸ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli: Yayına Hazırlayan; Şakir Batmaz, s. 32.

seyr-i sefâin, topçuluk, torpido ve elektrik ve çarkçılık ihtisası şubelerine tefrik edilerek ayrıca tahsilde bulunurlar.”⁸⁹.

Toplam süre olarak ifade edilen süreye idadi sınıflarının dâhil olup olmadığı tespit edilememiştir. Bu tarihten sonrası için başka bir belgeye de ulaşılamamıştır.

3.2. MEKTEBİN ÖĞRENCİ SAYISI

Mektebin öğrenci sayısı zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Bu durumun sebebi mektebin zaman içerisindeki geçirdiği değişim ve donanmanın subay ihtiyacıdır. 1837 senesindeki okul mevcudu muhtemelen 200 civarındaydı.⁹⁰ 1840 senesinde ise mektebin mevcudu 230 kişidir.⁹¹ 1840'ların ortalarına doğru ise talebe mevcudu 407 kişi civarındadır.⁹² 1846 tarihli bir belgede kaptanpaşa tarafından mektep mevcudunun artırılmasının talep edildiği ve bunun da kabul edildiği anlaşılmaktadır. Belgede öğrenci sayısının artırılmasından bahsedilmişse de sayı belirtilmemiştir⁹³.

1848 senesinde Patrona Mustafa Paşa talebe sayısının 140 ile sınırlandırılması gerektiğini belirtmiştir.⁹⁴ 1855 senesine ait olması muhtemel bir belgede ise talebe sayısının artırılmasının lüzumundan bahsedilmiştir. Belgeye göre mektebe 40 talebe ilavesiyle mektep mevcudu 180'e ulaşmıştır. Böylece 25 talebeden oluşan 1.sınıf talebesi 30'a çıkmıştır. Ayrıca idadîdeki öğrenci sayısı 1., 2., ve 3. sınıfları da 25'den 30'a yükselmiştir. Belgede ayrıca bu durumun mektep kanunnamesine zeyl edilmesi de istenmiştir.⁹⁵ Sultan Abdülaziz döneminde okul ortalama senede 40 mezun vermektedir.⁹⁶ 1871 tarihli bir belgede mektebin senelik 25 mezun verdiği ve bunun

⁸⁹ Bahriye Salnamesi; On Sekizinci Tertip, Matbaa-i Bahriye, Sene 1328, s.43

⁹⁰ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 23.

⁹¹ Ali İhsan Gencer; Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu(1789-1867) s. 266.

⁹² Ali İhsan Gencer; Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu(1789-1867) s. 269.

⁹³ BOA, A.MKT. NZD, 189/13.

⁹⁴ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, s. 17.

⁹⁵ BOA; A. AMD, 67/95.

⁹⁶ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 128.

yetersiz olduğu belirtilerek, mektebin daha fazla mezun vermesi için mevcudunun artırılarak toplam mevcudun 340 çıkarılmasının istendiği görülmektedir.⁹⁷

1873 tarihli bir belgeden de mektebe 72 kişilik bir ilaveyle mektep mevcudunun 368 kişiye ulaştığı anlaşılmaktadır.⁹⁸ Belgeye göre idadî kısmının birinci sınıfı olarak nitelendirilebilen ihtiyat sınıfı 60, 2, 3 ve 4. sınıfları ise 44 kişi olarak düzenlenmiştir. Bahriye kısmında ise bahriye sınıfları birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar 40'ar kişi olarak, makine ve inşâiye sınıfları da birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar 4'er kişi olarak düzenlenmiştir. Böylece mektebin idadî kısmı toplam 192, bahriye kısmı ise toplam 176 kişiden oluşmuştur. 1888 senesinde ise mektepte öğrenci sayısı bahriye kısmının birinci sınıfında 32, ikinci sınıfında 28, idadî sınıflarda ise 209 talebe bulunmaktaydı⁹⁹.

1889 tarihli bir belgede donanmada ki mevcut torpido stımbotlarının an be an arttığı belirtilerek bunların idaresi için gerekli olan zabitanın yetiştirilmesi için Bahriye Mektebi'nin mevcudunun artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Belgeye göre mektebe 36 talebe daha alınarak mevcudun 320 öğrenciye çıkarılması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁰ 1906 senesine ait başka bir belgede de öğrenci mevcudun azaltılması istenmektedir. Belgeye göre mektebin öğrenci mevcudu mektebin kapasitesinin oldukça üstündedir. Bunun sonucu olarak da mektepten fazla zabitan mezun olmaktadır. Bu durumun sebebi de her sene mektep kapasitesinden fazla talebenin mektebe kabul edilmesidir. Mektebi normal bir sayıya getirmek için birkaç seneye mahsus 25 talebenin mektebe kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁰¹ Mektepteki talebe ve diğer personel mevcudu senelere göre şu şekildedir¹⁰²:

---

⁹⁷ DMA; MKT, 140/44.

⁹⁸ BOA; A. MKT. MHM, 459/64.

⁹⁹ Şakir Batmaz; II. Abdülhamit Devri Osmanlı Donanması, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 2002, s. 110.

¹⁰⁰ BOA; İ. MMS, 106/4535, DMA, MKT, 580/11.

¹⁰¹ BOA; Y. MTV, 290/17, DMA, EHB, 44/132.

¹⁰² Şakir Batmaz; II. Abdülhamit Devri Osmanlı Donanması, s. 120.

YILLAR	FERİK PAŞA	LİVÂ PAŞA	ÜMERA VE ZABİTAN	EİMME VE KÜTTAB	ŞAKİRDÂN	NEFERÂT VE KÜÇÜK ZABİTAN	TOPLAM
1883	1	1	31	4	135	15	194
1884	1	1	39	4	134	15	194
1885	1	1	44	5	156	19	222
1886	1	1	44	6	246	86	384
1888	-	1	35	10	228	32	306
1889	-	1	38	10	388	97	534
1890	-	1	34	9	448	92	583
1892	-	1	43	8	448	82	582
1893	--	-	41	8	456	90	590
1894	-	-	55	8	482	94	639
1895	-	-	41	11	470	90	612
1896	-	-	42	11	469	106	628
1897	-	-	57	7	466	43	573
1898	-	2	82	7	523	36	650

Osmanlı donanmasının subay ve diğer ihtiyaç duyduğu personeli devrin şartlarına göre yetiştirmek için açılmış olan Bahriye Mektebi, bu ihtiyaca tam olarak cevap verebilmiş değildir. Nitekim hiçbir zaman Osmanlı Donanması'nda 500'den fazla Bahriye Mektebi mezunu zabıt bir arada bulunamamıştır.¹⁰³

3.3. MEKTEPTE OKUTULAN DERSLER

Mektepte okutulan veya okutulacak dersler konusu mektebin kuruluşundan itibaren önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bazen ders programının içeriği bazen dersi okutacak hocaların temin edilmesi sorun teşkil etmiştir. 1838 senesinde Meclis-i Bahriye ve Hükümet tarafından çıkarılan bir kanunnamele okulda şu derslerin

¹⁰³ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 128.

okutulması öngörülmüştür: Hendese, logaritma, mesaha fenni, müselleat-ı müsteviye, hesap, cebir, müselleat-ı küreviye, heyet, ebad-ı kevakib, arz ve tûl mechûtunu istihrac, resim, Türkçe kitabet, Arabî, Farsî dersleri okutulacaktır.¹⁰⁴ 1840 tarihli bir belgede ise mektebin dört sınıftan müteşekkil olduğu ve bu sınıfta şu derslerin okutulacağı ifade edilmiştir:

*“Mekteb-i Ulûm-ı Bahriye'de ta'lim-i ulûm-ı bahriye ile meşgul ve müstahdem şâkirdân ber mucceb kanunnâme-i hümayûn dört sınıfa münkasem olub sınıf-ı râbî şâkirdânı ulûm-ı hesap logaritma ve fenn-i mesâha ve oktant vesair alât-ı irtifaiye ile ihzâr-ı nefa' eylemek ve sınıfı sâni şâkirdânı müselleat-ı müstevi .... bahriye ve ulûm-ı cebr ve mukabele sınıf-ı evvel şâkirdânı müselleat-ı küreviye ve heyet ve ibâd-ı kevakib ile arz ve tûl ve istihrac eylemek hususatlarını daima ta'lim itmek kanunnâme-i hümayûn muktezasından olub...”*¹⁰⁵

İncelenen dönemle ilgili olarak Osmanlı Bahriyesinde bulunan yabancı uzmanlardan Sir Baldwin Wake Walker (Yaver Paşa)in Kaptanpaşaya sunduğu layiha dikkat çekicidir.¹⁰⁶ Bu layihada Sir Baldwin Bahriye Mektebi'nde hocaların az olması sebebiyle talebenin boşa vakit geçirdiğini bu durumdan hocaların da rahatsız olduğunu belirterek okula ilave hocalar gönderilmesi gerektiğini belirtmektedir. Yine aynı layihada Fransızcanın zorunlu ders olarak okutulması gerektiği de ifade edilmektedir. Sir, mektepteki amelî derslere de önem verilmesi gerektiğini belirterek, birinci sınıf (son sınıf) ve ikinci sınıf talebelerinin haftada bir gün öğleye kadar denizcilik dersi gördükten sonra öğleden sonrada denize açılarak öğrendiklerini tatbik etmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Sir yine amelî olarak, mektep meydanına gereken alet vesairenin konularak meydanın bir güverteye benzetilmesini ve talebenin burada eğitim yapmasını da tavsiye etmiştir. Ayrıca mektepte işleyişin mevsimlere göre belirlenmiş bir vakit çizelgesi ile düzenlenmesi lüzumuna da değinmiştir.

1847 senesine ait bir belgede ise mektepde fûnûn-ı bahriye, usûl-ı hendese, ulûm-ı Arabî, ulûm-ı hikmet ve cebir, cerr-i eskal, cebirin hendeseye tatbiki, ressamlık, Fransızca, İngilizce derslerinin okutulduğu anlaşılmaktadır. Aynı belgeden bu derslerin bazılarının hocalarının olmadığı ve bu durumun giderilmesi gerektiği de

¹⁰⁴ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 25.

¹⁰⁵ BOA; İ. HR, 4/164.

¹⁰⁶ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19.Yüzyıllar), s. 8-10.

vurgulanmıştır.¹⁰⁷ Patrona Mustafa Paşa'nın hazırladığı 1848 tarihli layihada da bu konuya değinilmiştir. Layihada halihazırda mektepte resim, cebir, cerrieskal hocası bulunduğu, bunların mektebin düzenini sağlamak için yetersiz olduğu ve mektebe yeni hocaların da tayin edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁰⁸ Yine aynı layihada Mustafa Paşa, gerek güverte, gerek çarkçılık ve gerekse inşâiye öğrencilerinin 4. sınıftan 2.sınıfa kadar sınıflar ayrılmadan ortak ders olarak hepsine Arapça, hesap, usulü hendese, cebir, resim ve Fransızca derslerinin okutulması gerektiğini ifade etmiştir. Fakat ikinci sınıfa geçtiklerinde donanmada istihdam olacaklara hey'et (astronomi), müsellesatı kürevî (trigonometri), navigasyon (seyr-i sefain) derslerinin verilmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Çarkçı olacaklara ise; cerriesgal ilmi, teknik resim dersleri, İnşaiye sınıfındakilere ise gemi yapımı ve diğer gerekli tatbikatın tahsilinin gerekli olduğu bu layihada açıklanmıştır. Logaritma ve irtifa tashihi için gerekli cetvellerinin Frenk dilleriyle kullanıldığı, ancak bunlarla ve diğer hususlarla ilgili olarak Türkçe kitapların bulunmadığı layihada ifade edilmiştir.

Bu amaçla 100 adet mühendislik mecmuası ve 100 adet geometri usûlü kitabının alınması gerektiğini ifade eden Mustafa Paşa, bu derslerin Fransızca olarak öğretilmesini ancak Türkçelerinin de elde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca gerek bu dokümanlar ve gerekse derslerde lazım olacak diğer ders kitaplarının ehliyetli hocalar tarafında tercüme edilerek mektep matbaasında basılmasının gerektiği konusu da layihada belirtilmiştir.¹⁰⁹ Bu layihaya Bahriye Meclisi tarafından verilen cevapta layihanın tavsiyelerinin doğru olduğu beyan edilmiş fakat yabancı dil dersinde "nin mecburi ders Fransızca'nın da seçmeli ders olması gerektiği belirtilmiştir. Gerekli hocaların İngiltere'den getirilmesi için girişimlerde bulunulması da yine Bahriye Meclisi tarafından talep edilmiştir. Bahriye Meclisi ayrıca layihaya verdiği cevapta mektebe iki adet talim gemisi verilmesini de karara bağlamıştır.¹¹⁰ 1863 tarihli bir belgeden o tarihe kadar mektepte Rumca dersinin de olduğu anlaşılmaktadır. Belge de göre Rumca dersleri kaldırıldığı için Rumca hocasına gerek olmadığı ifade edilmiştir.¹¹¹ Sultan

---

¹⁰⁷ DMA; ŞUB, 4/111 A.

¹⁰⁸ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, s. 13-14.

¹⁰⁹ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, s. 15.

¹¹⁰ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, s. 20.

¹¹¹ BOA; A. MK. T. MHM, 270/98.

Abdülaziz döneminde mektebde buhar ve inşâiye sınıflarının da olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde mektepteki bölümler ve bu bölümlerde okutulan dersler şunlardır:¹¹²

Güverte Sınıfları: Felekîyât, seyr-i sefain, ameliyat-ı harita, lisan-ı İngiliz, kitabet, arma tarifi, top talimi, yazı-i İngiliz.

İnşâiye Sınıfları: Cerr-i eskal, ecsâm-ı seyyâle, lisan-ı İngiliz, resm-i mücessem, kitabet, yazı-i İngiliz, resm-i inşâiye.

Buhar Sınıfları: Fenn-i makine, cerr-i eskal, ecsam-ı seyyale, lisan-ı İngiliz, kitabet, yazı-i İngiliz, resm-i makine, resm-i mücessem.

Bu derslere ve bölümlere bakıldığında devrin teknolojisinin gereği olarak buhar sınıflarının açıldığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü gelişen zırhlı teknolojisi ve bununla birlikte gelişen buhar teknolojisi devrin padişahı Abdülaziz'in dikkatini çekmiş ve bu teknolojinin Osmanlı'da da gelişmesi için çaba harcanmıştır. Buhar sınıfı gemi makineleri işletme mühendisi yetiştirmek için kurulmuş sınıflardı ve özellikle de vapurların İngiliz olan teknik personelinin etkinliğini kırmak amacıyla açılmış bir sınıftı.¹¹³

1868 senesine ait bir belgeye göre mektep nazırlığı görevini Eğinli Sait Paşa üstlenmiştir.¹¹⁴ Belgede Sait Paşa'nın faziletleri ve kabiliyetleri övülmekte ayrıca paşanın mektebin eğitimi ile ilgili olarak hazırladığı 26 maddelik bir nizamnameden de bahsedilmektedir.¹¹⁵ Ancak bu nizamnameye ulaşılamamıştır. 1874 senesine ait bir belgede ise mektepte jimnastik dersinin yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.¹¹⁶ Belgeye göre Mekteb-i Harbiye'de olduğu gibi Bahriye Mektebi'nde de jimnastik dersinin yapılmasının faydalı olacağı belirtilmiştir. Ders hocasının temini konusunun Mekteb-i Harbiye jimnastik hocasının Mekteb-i Bahriye'ye getirilerek çözüldüğü yine aynı belgeden anlaşılmaktadır. 1874 senesine ait bir belgede mektebin talim gemisinde olan üçüncü ve dördüncü sınıf talebelerinin bu süre zarfında gördüğü dersler

¹¹² Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, DKK Yay., s. 45.

¹¹³ Ali İhsan Gencer; Bahriye'de Yapılan İslahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu(1789-1867), s. 286.

¹¹⁴ BOA; İ. DÜİT, 185/85.

¹¹⁵ BOA; A. MKT. MHM, 427/34.

¹¹⁶ DMA; ŞUB, 69/143 A.

belirtilmiştir¹¹⁷. Belgede Hüdâvendigâr eğitim gemisindeki talebelerin imtihanlarının sonuçları da belirtilmiştir. Bu belgeye göre okulda talebelerin gördüğü dersler şunlardı: Bahriye üçüncü sınıf: Alât-ı rasadiyenin usûl-ı isti'mâli, rasat vasıtasıyla usûl-ı navigasyon, parakete ile navigasyon, tertibat ve manevra-i bahriye, ameliyât-ı melahiye, ta'rifat-ı fener, lisan-ı İngiliz, top talimi, seyf talimi, tüfenk talimi, buhar fenni, tarih-i Osmanî ve kitabet, resm-i mücessem, işaret talimi.

Dördüncü sınıf talebeleri de aynı dersleri görmektedir. Derslerin çoğunluğu uygulama dersleridir. Öğrenciler muhtemelen derslerdeki uygulama becerilerine göre not almış olmalıdırlar. Öğrencilerin ders esnasındaki disiplinsizliklerinin de dikkatle takip edildiği görülmektedir. Bu konuyla alakalı olarak 1875 tarihli bir belgede İngilizce dersinde sorulara cevap veremeyen talebelerin cezalandırıldığı görülmektedir.¹¹⁸ Belgede bahriye birinci sınıf talebesi 4 öğrenci Mrs. Woods'un İngilizce dersinde Mrs. Woods'un sorduğu soruların hiçbirine cevap veremedikleri için paşa tarafından beş kere değnek vurulması cezasıyla cezalandırıldığı ve bu cezaların tatbik edildiği belirtilmektedir. 1876 senesine ait bir belgeden ise mektepte “torpido” dersinin okutulduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁹ Belgeye göre mektebin üçüncü sınıf talebelerine torpido dersinin okutulmasının irade-i seniyye gereği olduğu belirtilmiştir. Yine aynı belgede ders için ihtiyaç duyulan malzemenin de mektebe gönderileceği belirtilmiştir.

1884 senesine ait bir belgede mektepteki derslerin sayısının artırılmasının talep edildiği görülmektedir.¹²⁰ Belgede mektepte okutulan torpido, fenn-i harbi bahri ve İngilizce dersinin yanında son sınıfın programına “tercüme” dersinin de konulmasının önerildiği görülmektedir. Bu dersle ilgili olarak da mektebin İngilizce hocası Arif Efendi'nin görevlendirildiği belirtilmiştir. Mektepte teknolojik gelişmelerin yakından takip edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum torpido eğitiminde olduğu gibi başka alanlar içinde geçerlidir. 1887 senesine ait bir belgeye göre bahriye ve tüccar kaptan mekteplerine fotoğraf dersi koyulmuştur.¹²¹ Belgeye göre Sanay-i Nefise Mektebi talebelerinden İhsan Efendi 500 kuruş maaşla fotoğraf muallimliğiyle görevlendirilmiştir. 1887

---

¹¹⁷ BOA; HRT, h, 132

¹¹⁸ DMA; MKP, 2/10

¹¹⁹ DMA; MKP, 1/15.

¹²⁰ DMA; MKT, 449/94.

¹²¹ DMA; ŞUB, 290/14 A

senesine ait bir belgeden mektebi ilk üç derece içinde bitirenlerin kurmay subay olduklarını anlaşılmaktadır.¹²² İlgili belgede bu durum şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Mekteb-i Bahriye-i Şahane’de tahsil-i ve ikmâl-i ulûm ve fûnûn ile birer sene talim sefinesinde donanma-yı Hümayyûna gönderilecek olan mühendis zabitanın birincisinden üçüncüsüne kadar erkân-ı harbiye-i bahriye sınıfına idhali nizam-ı mahsus iktizasında bulunmaktan naşî ba’demâ zabitan-ı mumaileyhime ol vechile sınıf-ı mezkûre mensubiyetleri bilinmek üzere yedlerine virilecek şehadetnâmelere erkân-ı harbiye zabiti olduklarının işaret kılınması hususunun taraf-ı valâlarına iş’arı erkân-ı harbiye-i bahriye dairesinin müzekkeresi üzerine Şûrâ-yı Bahriyeden ifade kılınmış olmağla ol vechile icra-yı icabı...”

1888 senesinde Peygamber Menkıbeleri dersinin programa eklendiğini görülmektedir. Bu dersin programa konulmasının gerekçesi olarak hem devletin teokratik yapısının hem de II. Abdülhamit’in izlediği panislamist siyaseti gösterilebilir. 1889 senesine ait bir belgeden mektepte bir torpido sınıfı açıldığını anlaşılmaktadır.¹²³ Belgede mektepte var olan torpido derslerinin yetersiz olduğu belirtilmiş, torpido için ayrı bir sınıfın açılmasına karar verilmiştir.

Mektebde nazarı dersler yanında amelî dersler de yapılmaktaydı. Nitekim 1892 tarihli bir belgede talebelere talim için silah ve palaska verildiği belirtilmektedir.¹²⁴ 1892 senesine ait başka bir belgede ise mektep talebesinin talim derslerinde yeterince başarılı olmadıkları ifade edilmiştir.¹²⁵ Belgeye göre başarısız olunan dersler; Jimnastik, yüzmek, filika çekmek dersleriydi. Belgede bu derslere yeterince önem verilmemesinin başarısızlığa sebep olduğu ifade edilmektedir. Aynı belgede talebelerin İngilizce dersinde okuyup yazdıkları ama telaffuz başarılarının düşük olduğu da ifade edilmiştir. 1893 tarihli sınav çizelgesinden anlaşıldığı kadarıyla mektepte şu dersler okutulmaktadır:¹²⁶

---

¹²² DMA; MKT, 519/75

¹²³ DMA; EHB, 14/56.

¹²⁴ BOA; Y. PRK. ASK, 81/20.

¹²⁵ DMA; MKT, 723/56.

¹²⁶ BOA; Y. PRK. ASK, 79/38.

Bahriye birinci sınıf: Hey'et-i felekiye, seyr-i sefain, coğrafya-yı tabî, akaid-i diniye ve fezâil-i askeriye, kitabet, lisân-ı İngiliz, Osmanlı Bahriye Tarihi, tarama, tüfenk talimi, kılınç talimi.

Bahriye ikinci sınıf: Hey'et-i bahriye ve ameliyat-ı rasadiye, gemicilik fenni, topçuluk fenni, mesaha-i bahriye, fenn-i harbi bahri, hukuk-ı umûmiye-i bahriye, elektrik, kitabet, lisan-ı İngiliz, fotoğrafya, tüfenk talimi, matrak talimi.

İdadî birinci sınıf: Cebir-i adi, usûlu-ı hendese, tarih-i osmanî, kavaid-i kitabet, lisan-ı İngiliz, kara kalem resmi, ayak talimi.

İdadî ikinci sınıf: Cebir-i âla, usûl-ı hendese, tarih-i umûmi, coğrafya-yı Osmani, kitabet, lisan-ı İngiliz, kara kalem resmi, ayak talimi.

İdadî üçüncü sınıf: Müsellesat-ı müsteviye, cerr-i eskal, tarih-i umumi, kitabet, lisan-ı İngiliz, suluboya resim, tarama, jimnastik.

İdadi dördüncü sınıf: müsellesat- ı küreviye, hikmet-i tabîye, hendese-i resmiye, muhtasar tefazil ve temami, kitabet, lisan-ı İngiliz, suluboya resim, tarama, jimnastik.

1896 senesinde mektebin programına Hukuk-ı Düvel-i Bahri dersinin eklendiği görülmektedir¹²⁷. Bu dersin eklenmesi Bahriye Mektebi'nde öğrencilere sadece savaş ile ilgili bilgilerin değil devrin uluslararası deniz hukukunu da öğreterek öğrencileri tam manasıyla bir denizcilik uzmanı yapmak amacıyla ilgilidir. Bu durum oldukça önemlidir. Nitekim bu durum Hobart (Hampden Augustus Charles) Paşa'nın Girit isyanı sırasında şahit olduğu bir olaydan da anlaşılmaktadır.¹²⁸

Girit isyanı sırasında abluka altında bulunan Girit'e gönderilen Hobart Paşa burada Türk subayların yabancı gemilerin tacizleri karşısında uluslararası hukuku yeterince bilmedikleri için uluslararası hukuka aykırı davranmak korkusuyla oldukça pasif kaldıklarını görmüştür. Uluslararası hukuka hakim olan Hobart Paşa yaptığı bazı manevralarla uluslar arası hukuka aykırı davranan yabancı gemileri haksız çıkararak ablukayı kırmaya muvaffak olmuştur.¹²⁹

¹²⁷ DMA; MKT, 1009/69; ŞUB, 491/116

¹²⁸ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19.Yüzyıllar), s. 73-74.

¹²⁹ Sir Henry F. Woods; Türkiye Anıları, Çev: Fahri Çoker, Milliyet Yay. İstanbul 1976, s. 203.

1896 senesinde Bahriye Mektebi'nde de diğer mekteplerde olduğu gibi Tarih-i Umûmi derslerinin okutulduğunu görülmektedir.¹³⁰ Belgeye göre öğrencilerin ders esnasında faydalanacakları bir kitap olmadığı için ders kitabının öğrencilere forma forma basılarak dağıtılacağı ifade edilmektedir. Daha önce bahsedilen, Deniz Müzesi'nde 823 demirbaş numarası ile kayıtlı ve üzerinde Bahriye Mektebi'nden 8 Ekim 1897 tarihinde gönderilmiş olduğuna dair not düşülen matbu kitapçıkta mektepde okutulan dersler de belirtilmiştir. Buna göre: **Mektebin bahriye birinci sınıfında**, seyr-i sefain, topçuluk, hey'et-i adiyeye, mübadif inşa, tarifât-ı makine, ganaim-i kavaid, coğrafya-yı tabi, İngilizce, kitabet, kılınc talimi, ihtiyari Fransızca, tarifât-ı arma dersleri mektepte okutulmuştur.

Bahriye ikinci sınıfında, hey'et-i bahriye, topçuluk, gemicilik fenni, torpido, fenn-i harbi bahri, karaya asker sevki, hukuku düvel, İngilizce, kitabet, harita-i bahriye, kılınc talimi, ihtiyari Fransızca dersleri okutulacaktır. 1893 senesi dersleriyle kıyaslandığında bu programda karşımıza yeni bir ders daha çıkmaktadır. “Karaya asker sevki” dersi muhtemelen yeni bir derstir. Değişen savaş şartları böyle bir dersin mektep programına girmesine yol açmış olmalıdır. Ayrıca 1848 senesinde Patrona Mustafa Paşa'nın hazırladığı layihadan beri Fransızca dersi ise seçmeli bir derstir. Bunun sebebi ise İngilizlerin dünya denizlerindeki üstünlüğüdür. 1910 senesinde İngiltere'de bulunan İbrahim Aşki Bey'den İngiltere'de bulunan bahriye mektepleri hakkında bir rapor hazırlamasının istendiğini bilinmektedir.¹³¹ İbrahim Aşki Bey Londra'dan döndükten sonra hazırladığı raporu Bahriye nezaretine takdim etmiştir. Bu hususun müzakere edilmesi ve konuya ilişkin kararlar alınması yolunda bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonda İbrahim Aşki Bey, Kol Ağası Ahmet Tefik Bey, Kol Ağası Mehmet Ali Bey, Yüzbaşı Rahmi Bey yer almışlardır. Bu komisyon bir layiha hazırlamıştır. Layihada özet olarak şu konulara yer verilmiştir:¹³²

- Deniz kuvvetleri için ehliyet sahibi memurlar yetiştirmek önemle halledilmesi gereken ilk ve son meseledir.

¹³⁰ BOA; MF. MKT, 313/31.

¹³¹ DMA; MBN, 673/59.

¹³² Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 71.

- Süvariden dümen neferine kadar bütün gemi mürettebatının gemide göreve başlamadan önce layığıyla eğitilmesi anlamına gelen bahriyedeki eğitim-öğretim meselesi esas ıslahatın temelidir.

- Heybeli'deki Mekteb-i Bahriye'de talebe altı sene gibi uzun bir süre dört duvar arasında ve yazı tahtası karşısında ders görmektedir. Dersler, eksiklerle dolu ve düzensiz olmanın yanı sıra, ruhsuz olup öngörülen amacı sağlamaya kesinlikle uygun değildir.

- Konuların birbirleriyle ilgisi yoktur. Derslerin gemi hayatıyla ve gelecekteki görevlerle ilişkisi hiç görülmemektedir.

- Talebe ilme ve öğrenmeye istekli değildir. Öğretmenlerin ise gerçekten bilgili ve ehliyetli olup olmadıkları şüphelidir.

- Haddehane Mektebi ise gemilerdeki makineleri güzelce idare edecek ve çarkçıdan ziyade ancak fabrikalarda çalışacak ustalar yetiştirmektedir. Haddehanenin gerek eğitim öğretimle ilgili gerekse idaresiyle ilgili bir çok noksanlık da bulunmaktadır.

- Aynı şekilde işaretçilik ve ser dümenlik gibi güverte hizmetlerinde öğretmen ve uzman yetiştirmek için de özel mektepler açılması gerekmektedir.

- Gemici olacak genci karada altı sene okutmak pek fazladır. Bu süre dört seneye indirilmeli, mektep gemisinde geçirilen sürede bir seneye indirilerek genç, bir an önce asıl harp gemilerine ve gerçek filo hayatına dahil edilmelidir.

- Mektepte bir müdür, dört sınıf subayı, bir yazı işleri ve bir de muhasebe kâtibinden oluşturulacak idare heyeti sadece askerî işlerin idaresinde sorumlu tutulmalı; mektep nezareti makamı, "Tedrisat-ı Bahriye Müdürlüğü" namıyla Bahriye Dairesi'ne nakledilmeli ve bu müdürlük, bütün Bahriye okullarının eğitim-öğretim işlerinden sorumlu olmalıdır.

- Talebe Mekteb-i Bahriye'de 4 sene tahsil gördükten sonra gemicilik, topçuluk, torpidoculuk gibi asıl meslek derslerini ve fen bilimlerinin daha yüksek konularını öğrenmek üzere bir senelik bir süre için mektep gemisine gönderilmelidir.

- Talebe, mektep gemisinde tahsilini tamamlayıp imtihan olduktan sonra mühendis olarak filoya gönderilmeli ve çeşitli gemilerde, hem ders görerek hem de zaman ve mekâna göre vazife üstlenerek üç sene müddetle bulundurulmalıdır.

Bu layihada öngörülenleri gerçekleştirmek üzere Tedrisat-ı Bahriye Müdürlüğü 11 Şubat 1909 tarihinde kurulmuştur.¹³³ Mekteb-i Bahriye Nezareti de Tedrisat-ı Bahriye Müdüriyeti olarak anılmaya başlanmıştır.¹³⁴

3.4. DERS ARAÇ GEREÇLERİNİN TEMİNİ

Mektebin kuruluşundan itibaren ders araç gereçleri konusunda sıkıntı olduğu bilinmektedir. Özellikle ders kitabı temini önemli bir sorundur. Bunun en temel sebebi devrin denizcilik ilmini aktaracak Türkçe yazılmış kitap azlığıdır. Nitekim bu sorunun çözümü için mektepte bir tercüme birimi kurulmuştur.¹³⁵ Bu birimin hendese, navigasyon, coğrafya gibi bahriyeye dair kitapları tercüme ederek istifadeye sunması planlanmıştır. Mektep ile ilgili olarak bir layiha kaleme alan Sir Baldwin Wake Walker (Yaver Paşa) bu konuya değinmiştir.¹³⁶ Sir, mektepteki mevcut matbaanın eksiklerinin giderilerek okutulan kitapların basılmasının yararlı olacağını belirtmiştir. Sir, bir talebenin ders göreceği ilme dair kitaptan mahrum kalırsa sıkıntı çekip tahsilinin uzayacağına dikkat çekmiştir. Aynı layihada talebelerin Fransız'ca öğrenmeye teşvik edilmesi gerektiği belirtilerek, gerekli kitapların da devlet tarafından karşılanması gerektiği ifade edilmiştir.¹³⁷

Sir, layihasında mektebin birinci sınıfındaki talebelere devlet tarafından bir oktant, bir ustuç ve bir adet Karadeniz ve Akdeniz haritaları verilmesini, mektepteki eğitimi tamamlayan talebelere teşvik için kendilerine bunların hediye edilmesini tavsiye etmektedir. Ayrıca Sir, Türkçe kitapların çoğaltılmasının gerektiğinden bahsederek mektepte kitap ve harita basılması için gereken bütün aletlerin toplanıp bahriyeye dair gerek Türkçe, gerek telif gerekse tercüme kitap yazıp getirenlere kitabın önemine

¹³³ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 77.

¹³⁴ DMA, FB, 83/183.

¹³⁵ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 77.

¹³⁶ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri(18 ve 19.Yüzyıllar), s. 8.

¹³⁷ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri(18 ve 19.Yüzyıllar), s. 9.

binaen padişah tarafından ihsanda bulunulmasını ve bu durumun Takvim-i Vekayi'de yayınlanmasını tavsiye etmektedir.¹³⁸

Sir Baldwin Wake Walker'ın bu layihası 1840 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹³⁹ 1848 senesinde hazırladığı layihada Patrona Mustafa Paşa da bu duruma değinmiştir.¹⁴⁰ Mustafa Paşa dersler için gerekli olan 100 adet Mecmuat-ül Mühendisin ve 100 adet Usûl-ı Hendese kitabının satın alınması gerektiğini belirtmiştir. 1852 tarihli bir belgede Londra'da Bahriye Mektebi için yaptırılan alet ve edevatın ekserisinin teslim alındığı ifade edilmiştir.¹⁴¹ 1853 tarihli başka bir belgeden ise Bahriye Mektebi için Londra'da alet edevat yaptırıldığı ve bunların bazılarının gönderildiğini anlaşılmaktadır.¹⁴² 1854 tarihli bir belgede ise Londra sefirine bir mektup yazılarak 351 cilt İngilizce kitabın satın alınmasının istenmiştir.¹⁴³ Bu istek ilgili belgede şu sözlerle dile getirilmiştir:

“*Londra Sefirine,*

Mekteb-i Bahriye şâkirdânından İngiliz lisanı tahsilinde bulunanlar için üç yüz elli bir cilt kitabın lüzumu olup bunların Londra'dan mübâyaa ve celbinde bahâca ehveniyet olacağı beyanıyla icrâ-yı icabı hususu meclis-i fünûndan ba mazbata ifâde inhâ olunarak keyfiyet Bahriye Meclisine lede'l- havale sûret-i inhaya nazaran kitâb-ı mezbûrenin lüzûm-ı hakikisi bulunduğuna....”

1850 senesinde Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilen binbaşı Emin Bey, dönüşünde denizcilikle ilgili 437 kitap getirerek mektebe önemli bir katkı sağlamıştır.¹⁴⁴ 1854 tarihli başka bir belgeden ise sabık ders nazırı müteveffa Halil Efendinin Türkçe'ye tercüme ettiği Navigasyon kitabının basılarak mektepte ders kitabı olarak okutulmasına karar verildiği belirtilmektedir.¹⁴⁵ 1869 Tarihli bir belgeden ameliyat dersleri için Londra'dan iki takım Akdeniz haritasının satın alınmasının istendiğini

¹³⁸ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri(18 ve 19.Yüzyıllar), s. 9-10.

¹³⁹ Ali İhsan Gencer; Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu(1789-1867), 266.

¹⁴⁰ Safvet; Bahriyemiz Tarihinde Filasalar, s. 15.

¹⁴¹ BOA; A. MKT. NZD, 71/78.

¹⁴² BOA; A. MKT. MHM, 52/46.

¹⁴³ DMA; MKT, 22/65.

¹⁴⁴ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 40.

¹⁴⁵ BOA; A. MKT. MHM, 73/72.

görülmektedir.¹⁴⁶ 1895 senesine ait başka bir belgeden mektepte okutulmaya başlanan Tarih-i Umûmi dersinin kitabı olmadığı, fakat okutulan bölümlerin forma forma basılarak talebeye verildiği ifade edilmiştir.¹⁴⁷

3.5. TALİM GEMİSİ İLE EĞİTİM

Mektebin ameli eğitim kısmının en önemli bölümünü mektep gemisi ile açık denizlere çıkarak öğrenilen bilgilerin tatbik edildiği talim gemisindeki eğitim oluşturmaktaydı. Talebeler eğitim bölümünde de bahsedildiği gibi eğitimlerinin son iki senesini mektep gemisinde ameliyâtla geçiriyorlardı. Patrona Mustafa Paşa'nın 1848 senesinde hazırladığı layihaya Bahriye Meclisi tarafından verilen cevapta talebelerin ameliyâtı için şimdilik Akdeniz'de, ileride de okyanusta dolaşmak üzere mektebe bir iki tâlim gemisi tahsis edilmesi kararlaştırılmıştı.¹⁴⁸ 1847 senesine ait bir belgede ise talebenin sadece nazârî ilimle eğitilemeyeceği ameli eğitimin gerekli olduğu belirtilmiş ve bu durum şu sözlerle dile getirilmiştir:

“... Tersane-i Amire'de fûnûn-ı bahriyeye vakıf birkaç mümtaz zevat dahi mevcut olduğundan onların zir-i irade ve kumandasında olmak üzere bir iki münasib sefine talim gemisi ittihaz olunub da içlerine lüzûmu mikdar şâkirdân vaz' olunarak Bahr-i Sefid'de keşt ü güzâr ettirilse ileride bir aralık birkaç sefine dahi Bahr-i Muhit'e çıkarılarak Fransa ve İngiltere'ye doğru gönderilse hem ziyade menfaatli ve hem veli ni'meti bi minnetimiz padişahımız efendimizin... olan şan-ı âlî-i hazret-i hilafet-penâhîlerine tamamıyla muvafık keyfiyet-i hasene olacağı...”¹⁴⁹

1848 senesine ait bir belgede de mektep talebelerinin ameli eğitimlerinin yetersiz olduğu belirtilerek bunun giderilmesinin gerektiği ifade edilmiştir.¹⁵⁰ Müşavir Paşa adıyla anılan Sir Adolphus Slade, 1851 senesinde Peyk-i Zafer kalyonunun mektep gemisi haline getirilerek talimlere başlanılmasına dair bir layiha kaleme almıştır.¹⁵¹

¹⁴⁶ BOA; İ. DUIT, 185/78.

¹⁴⁷ BOA; MF. MKT, 313/31.

¹⁴⁸ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, s. 19.

¹⁴⁹ BOA; İ. MSM, 16/368.

¹⁵⁰ DMA; ŞUB, 4/209 B.

¹⁵¹ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri(18 ve 19.Yüzyıllar), s. 61.

1870 tarihli bir belgeden Hüdâvendigâr eğitim gemisinin Girit'in Suda limanında bulunduğu Bahr-i Sefid kumandanlığına bildirildiği görülmektedir.¹⁵² 1873 senesinde Bahriye üçüncü sınıfa geçen Süleyman Nutki Bey hatıratında Hüdâvendigâr mektep gemisi ile yaptıkları geziden de bahseder. Süleyman Nutki Bey bu hatıratında İstanbul'dan yola çıkılarak Çanakkale'ye geldiklerini ve Çanakkale'de bir ay kadar kaldıktan sonra Selanik ve Golos'a uğrayarak orada günlerce kaldıklarının oradan Arnavutluk sahilindeki Vivar'a yolun büyük bir kısmını da yelkenle olmak üzere gittiklerini ifade etmiştir.¹⁵³

Süleyman Nutki Bey, talim gemisi ile seyahat esnasında da derslerin devam ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁴ Bu durum 1874 tarihli başka bir belgede de belirtilmektedir.¹⁵⁵ Belgede Hüdâvendigâr gemisindeki üçüncü ve dördüncü sınıf talebelerinin imtihan sonuçları verilmiştir. Süleyman Nutki Bey hatıratında kışı geçirmek için Girit'in Suda limanına gittiklerini ve bahara kadar orada kaldıklarını belirtir. Baharda Bingazi'ye oradan da Trablusgarb'a ve nihayet oradan da Tunus'a gittiklerini ifade etmiştir. Buradan tekrar üs olan Suda limanına ve oradan da 1874 senesi baharında İstanbul'a dönmüşlerdir.¹⁵⁶ Eylül 1874 tarihli bir belgede ise o güne kadar Akdeniz'de yapılan eğitim gezilerinin Muhbir-i Sürur gemisi ile Hint Okyanusu'na kadar uzatıldığını görülmektedir.¹⁵⁷

Bu gezi ile ilgili olarak da Süleyman Nutkî Bey'in hatıralarında bilgilere rastlanmaktadır.¹⁵⁸ Hatırata göre gemi İstanbul'dan çıktıktan sonra Portsaid'e hareket etmiştir. Oradan Hudeyde ve Kamaran adasına oradan Aden körfezine ve Basra'ya oradan da Karaçi'ye gitmiştir. Bu bölge Müslüman olmakla birlikte İngiliz işgali altındadır. Burada bölükler halinde karaya çıkan talebelere polis nezaret etmiş ve şehirde gezen bu talebelerin Fransız olduğu söylentisi yönetim tarafından halk arasında yayılmıştır. Süleyman Nutki Bey, bu durumu arkadaşlarından yabancı dili iyi olan birinin halk arasında konuşulanlardan anladığı ve halka biz Fransız değil Müslüman Türküz demesi üzerine kendilerinden Fatiha Suresi'nin okunmasının istendiğini ve bu

¹⁵² DMA; MKT, 112/118, MKT, 112/26.

¹⁵³ Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları: Hazırlayan; Nurcan Bal, s. 5.

¹⁵⁴ Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları: Hazırlayan; Nurcan Bal, s. 6.

¹⁵⁵ BOA; HRT. h, 132.

¹⁵⁶ Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları: Hazırlayan; Nurcan Bal, s. 7-11.

¹⁵⁷ DMA; MKT, 207/116.

¹⁵⁸ Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları: Hazırlayan; Nurcan Bal, s. 12- 20.

surenin okunması üzerine halkın kendilerin çok büyük teveccüh gösterdiğini ifade etmiştir. Trenle bir haftalık yoldan gemiyi görmeye gelenlerin olduğunu ifade eden Süleyman Nutki, bu durumun kendilerini son derece etkilediğini ve kendilerinin sadece Osmanlı Devleti'ne karşı değil İslam âlemine karşı da sorumluluklarının arttığını düşündüklerini belirtmiştir.

Gemi aynı yolla İstanbul'a dönmüş ve son sınıf talebelerini zorunlu olarak yaptıkları İzmit'teki top talimi, o seneki öğrencilerin uzun bir yolculuk yaptıkları için kaldırılmıştır. 1876 tarihli bir belgede de Mekteb-i Bahriye önünde eğitim için sürekli bir gemi bulundurulması zaruretinin olduğu belirtilerek münasib bir geminin mektebe verilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁵⁹ 1887 senesine ait bir belgede talebelerin imtihanlarının son bulduğu için tatile girmelerinin mecburi olduğu belirtilerek bu dönemin boş geçirilmemesi için bahriye sınıflarından iki sınıfın Gemlik ve İzmit körfezinde ameliyâtla uğraşmaları maksadıyla Nüvîd-i Fütûh gemisiyle oraya hareket etmelerinin uygun olacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁰

1889 tarihli başka bir belgede de mektep talebelerinin ikmal-i malûmat etmek üzere Hint, Çin ve Japonya taraflarına götürülmesi konusunda bir irade-i seniyyenin olduğu belirtilerek bu gezi için de Ertuğrul Fırkateyni'nin görevlendirildiği belirtilmiştir.¹⁶¹ 1896 senesine ait bir belgede de Mekteb-i Bahriye son sınıf talebesinin ameliyât-ı melâhiye için Nüvîd-i Fütûh berikiyle yirmi günlüğüne İzmit körfezi ve civarında dolaşacağı belirtilmiştir.¹⁶² 1907 tarihli bir belgede ise mektebe alınması planlanan talim gemisinin pahalı olmasından ve şu anda da buna bütçenin elvermemesi nedeniyle mevcut vapurlardan birinin mektep gemisi olarak kullanılmasına karar verildiği belirtilmiştir.¹⁶³ Süleyman Nutki Bey'in hatıralarından son sınıf öğrencilerinin İzmit'te top atışı eğitimi aldıkları da anlaşılmaktadır.¹⁶⁴ Yukarıda bahsedilen bu gemiler dışında Heybetnümâ, Mehmet Selim Fırkateyni,¹⁶⁵ Feth-i Bülend Korveti, Âsâr- ı Tevfik, Muin-

---

¹⁵⁹ DMA; MKP, 1/17.

¹⁶⁰ BOA; Y. PRK. ASK, 39/92.

¹⁶¹ BOA; Y. MTV, 38/136.

¹⁶² BOA; Y. PRK. ASK, 114/37.

¹⁶³ BOA; MV, 117/35.

¹⁶⁴ Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları: Hazırlayan; Nurcan Bal, s. 12- 21.

¹⁶⁵ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 73.

i Zafer Korveti, Tîr-i Müjgân, İclâliye Korveti, Preveze Gambotu, Peyk-i Şevket Torpido Kruvazörü gibi gemiler de mektep gemisi olarak kullanılmıştır.¹⁶⁶.

3.6. MEKTEP MUALLİMLERİNİN TEDARİK EDİLMESİ

Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabaları sırasında en çok karşılaştığı sorunların başında yetişmiş eleman sıkıntısı geliyordu. Bu durum Mekteb-i Bahriye için de söz konusudur. Mektep ilk açıldığından beri sayı ve evsaf olarak muallim tedarik etmek önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum özellikle ilk dönemlerde önemli bir sorun olarak görülmektedir. Nitekim mektep ile ilgili olarak devrin yetkili kişileri yaptıkları değerlendirmelerde mektepteki hoca azlığının bir sorun teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Gerek Patrona Mustafa Paşa¹⁶⁷ ve gerekse Sir Baldvin Wake Walker Paşa (Yaver Paşa)ların hazırladıkları layihalarda bu konuya değindiklerini görülmektedir¹⁶⁸. Bu ihtiyaç mevcut askeri ve sivil kaynaklardan ayrıca yurt dışından karşılanmaya çalışılmıştır. Muallim bulma konusundaki sıkıntı 1835 tarihli şu belgeye de yansımıştır¹⁶⁹. Belgeye göre Bahriye Mektebi inşaiye dersi ikinci halifesi Muhammet Tahir Efendinin vefatı üzerine yerine son sınıf talebesi Süleyman Efendi, gemi inşasında maharetli olduğu için atanmıştır. 1838 tarihli bir belgeden mektebe hendese muallimi olarak Cozeb isimli bir kişinin 1500 kuruş maaşla işe başladığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁰ Yine aynı belgeden bu kişinin daha önce de mektepte hendese muallimliği yaptığı bilinmektedir. Nitekim 1840 tarihli bir belgeden de mektepte Covani Muhi isimli bir resim öğretmeni ve Malitorin isimli basma tezgâhı muallimi olduğunu anlaşılmaktadır. Fakat bu iki kişinin işlerinde yeterli görülmeyip bunların yerine Refail adlı bir Avusturyalının 1500 kuruş maaşla resim ve basma tezgâhı muallimi olarak tayin edildiği ifade edilmiştir.¹⁷¹ Yine 1840 senesine ait bir belgede ise

¹⁶⁶ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 44-49-53-60.

¹⁶⁷ Fevzi Kurtoğlu; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), Genel Kurmay Bşk. Deniz Şubesi Yay., s. 23.

¹⁶⁸ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar), s. 8.

¹⁶⁹ BOA; C. BH, 65/3051.

¹⁷⁰ BOA; HAT, 577/28245.

¹⁷¹ DMA; ŞUB, 2/13 B.

Avusturya vatandaşı Molinor isimli bir kişinin mektebe Litoğrafya muallimi olarak 500 kuruş maaşla atandığı vurgulanmıştır.¹⁷²

Patrona Mustafa Paşa'nın 1848 senesinde hazırladığı layihaya verilen cevapta İngilizce dersinin mecburi ders olarak okutulması gerektiği belirtilmiş, gerekli olan muallimlerin ise İngiltere'den getirilmesi için çalışmalara başlanması istenmiştir¹⁷³. 1848 tarihli başka bir belge ise İngiltere'den muallim getirilmesi talebini şu cümlelerle dile getirilmiştir:¹⁷⁴

“Malûmu devletleri buyurulduğu vechile Mekteb-i Bahriye-i Şahane talebesine fûnun-ı bahriye talim ve tedris itmek için Londra'dan muallimler celbi iktizayı emr ü ferman-ı hikmet-i nişan-ı cenab-ı baniden olacağına ve İngiltere elçisi Lord Kavle iş bu Perşembe günü avdet edecek olmasıyla azimetten evvel keyfiyet kendisine ifade olunur ise oraya vusulünde lisanen dahi ifade edeceği cihetle suhulet ve faideden hali olmayacağına binaen Mekteb-i Mezkure ne makule ve kaç nefer muallim getirülmesi lazım gelür ise mumaileyh sipariş olunmak üzere serian beyan ve iş'ârına..... buyurulması babında irade efendimindir.”

Bu talebe verilen cevapta mektebe daha önceden lisan, resim, fizik hocalarının tayin edildiği belirtilerek okula hoca tayinine gerek olmadığı ifade edilmiştir. 1851 tarihli başka bir belgede de ilm-i kimya, hikmet-i tabi, ulûm-u riyaziye muallimliği için Ohannes Vahan isimli gayri müslim bir Osmanlı vatandaşı dilekçe vermiş bu dilekçe sonucunda şahsın Bahriye Mektebi'nde çalışması uygun görülmüştür.¹⁷⁵ 1863 senesine ait olması muhtemel bir belgede ise mektepteki Rumca hocasının görevine, Rumca dersi kaldırıldığı için son verildiği ifade edilmiştir.¹⁷⁶ Yine 1869 tarihli olması muhtemel bir belgede de İngiltere'den muallim getirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur. Belgeye göre üçüncü ve dördüncü sınıf talebeleri için fûnun-ı lazimeyi öğretmek üzere Londra'dan gerekli muallimlerin getirilmesi ve buna ilaveten birde lisan hocasının celbi istenmiştir¹⁷⁷.

¹⁷² BOA; İ. HR, 4/164 ayrıca bkz. BOA; HAT, 1422/58148.

¹⁷³ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, Matbaa-i Bahriye, s. 20.

¹⁷⁴ BOA; HR. MKT, 19/86.

¹⁷⁵ BOA; A. MKT. NZD, 43/27.

¹⁷⁶ BOA; A. MKT. MHM, 270/98.

¹⁷⁷ BOA; A. MKT. MHM, 438/59.

1869 senesinde ise daha sonra yaklaşık 45 sene Osmanlı bahriyesinde çalışacak olan Sir Henry F. Woods'un mektep muallimliğine getirildiğini görülmektedir. Kendisi ile yapılan mukavelede 4 seneliğine aylık 50 İngiliz lirası karşılığında anlaşıldığı bilinmektedir. Kendisi daha sonra yine mektepte torpido muallimliğine de getirilmiştir. Belgeye göre Woods, mektep talebesine hem mektepte hem de talim gemisinde her türlü fenn-i bahrîyi öğretmekle görevli olacaktı.¹⁷⁸ Kendisi bu durumu hatıratında şu sözleri ile açıklamaya çalışmıştır:

*“Görevim can sıkıcı olup, dershanede birçok konularda ders vermek ve başarı gösteren bir grup öğrencinin denizcilikte ilerlemelerini sağlamaktır. Öğrencilerimi genel olarak zeki ve öğrenmeye meraklı bulmakla beraber hayalci taraflarının kuvvetli olduğu da bir gerçektir.”*¹⁷⁹

Hatıratın aynı dönemde Woods'un mektep gemisi Hüdâvendigâr'a komutan olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır.¹⁸⁰ 1869 tarihli başka bir belgeye göre İngiltere'den 3. ve 4. sınıf talebelerine topluluk dersi vermek için iki adet hoca getirilmiştir.¹⁸¹ Aynı belgeden anlaşıldığı kadarıyla mektebe iki adet seyr-i sefain hocası da tayin edilmiştir. 1875 tarihli diğer bir belgeden ise Meclis-i Bahriye'nin Bahriye Mektebi'ndeki İngilizce dersi için İngiltere'den hoca getirilmesine dair karar aldığı görülmektedir.¹⁸²

1875 tarihli başka bir belge de eksik görülen hocaların subaylar arsından temin edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁸³ 1886 tarihli bir belgede ise İngiliz Sir Henry F.Woods'un Bahriye Mektebi torpido muallimliğine tayin edildiği görülmektedir. Belgede torpido fenninin zamanın bir gereği olduğuna işaret edilerek mektep talebelerinin tahsil süreleri içerisinde bu fenni öğrenmelerinin gerektiği üzerinde durulmuştur. Böylelikle torpido istibotlarında istihdam edilecek zabitanın bu şekilde yetiştirilmiş olacağı ifade edilmiştir.¹⁸⁴ 1887 tarihli başka bir belgede ise mektebe fotoğraf mualliminin tayin

¹⁷⁸ BOA, İ. HR, 241/14307 .

¹⁷⁹ Sir Henry F. Woods; Türkiye Anıları, Çev: Fahri Çoker, s. 60.

¹⁸⁰ Sir Henry F. Woods; Türkiye Anıları, Çev: Fahri Çoker, s. 60.

¹⁸¹ DMA; MKT, 90/69.

¹⁸² DMA; MHB, 653/42.

¹⁸³ BOA; İ. MMS, 52/2262.

¹⁸⁴ DMA; MKT, 506 /14; Ayrıca bkz., DMA, ŞUB, 275/22 A.

edildiğini anlaşılmaktadır. İhsan Bey isimli bir şahıs, yapılan imtihan sonucunda bu dersi verecek yeterlilikte görülmüş ve 500 kuruş maaşla muallimliğe tayin edilmiştir.¹⁸⁵

**MEKTEBİN 1889- 90 SENESİ MUALLİM VE DİĞER ÜST DÜZEY YÖNETİCİLERİ
ŞUNLARDIR:**¹⁸⁶

GÖREV	İSİM	RÜTBE
Nazır	Tayyar Paşa	Mirliva
Müdür	Mehmet Şehab Bey	Kaymakam
Ders Nazırı	Latif Bey	Kaymakam
Resim ve Menâzır Muallimi	Şükrü Bey	Kaymakam
Makine Muallimi	Veliyeddin Bey	Kaymakam
Lisan Muallimi	Latif Efendi	Binbaşı
Topçuluk Muallimi	Vasif Efendi Kaptan	Kol-ı Evvel
İnşâiye Muallimi	Muhsin Efendi	Kol-ı Evvel
Lisan Muallimi	Arif Efendi Kaptan	Kol-ı Evvel
Tüccar Kaptan Mektebi Müdürü	Abdullah Efendi Kaptan	Kol-ı Sâni
Kitabet Muallimi	Ahmet Fahri Efendi Kaptan	Kol-ı Sâni
Müsellesat-ı Küreviye Muallimi	Rasih Efendi Kaptan	Kol-ı Sâni
Tüccar Kap. Mek. Seyr-i Sefain Muallimi	Tahsin Efendi Kaptan	Kol-ı Sâni
Çarkçılık Muallimi	İsmail Efendi	Yüzbaşı
Kitabet Muallimi	İhsan Efendi	Yüzbaşı
Tüccar Kap. Mek. Gemicilik Muallimi	Raşit Efendi	Yüzbaşı
Tarih-i Osmanî Muallimi	Şükrü Efendi	Yüzbaşı
Gemicilik Muallimi	Halid Efendi	Yüzbaşı

¹⁸⁵ DMA; ŞUB, 290/14 A.

¹⁸⁶ Salname-i Bahrî; Birinci Defa, Matbaâ-i Bahriye, 1307.

Heyet Muallimi	Mustafa Efendi	Yüzbaşı
Jimnastik Muallimi	Osman Efendi	Yüzbaşı
Tüccar Kap. Mek. Hikmet Muallimi	Ali Efendi	Yüzbaşı
Fotoğraf Muallimi	Muhammed Efendi	Mülâzım-ı Evvel
Cebir muallimi	Hüseyin Efendi	Mülâzım-ı Evvel
Hendese Muallimi	Şevki Efendi	Mülâzım-ı Evvel

1910 tarihli bir belgede bahriye talebelerinin “*fünûn-ı bahriyeyi tamamıyla tahsil ederek iktisab-ı meleke eylemeleri için*” Avrupa’dan iki muallimin getirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.¹⁸⁷ 1913 tarihli bir belgede ise bir başka İngiliz Holas Herbert Holand’ın bu tarihten iki sene önce Bahriye Mektebi’ne ders müdürü olarak tayin edildiği ve bu sürenin 1 Ağustos 1914 tarihine kadar bir sene daha uzatıldığı belirtilmiştir.¹⁸⁸ 1913 tarihli başka bir belgede ise İngiltere vatandaşı olan iki muallimle funun-ı riyaziye ve tabiye dersleri için anlaşıldığı ifade edilmektedir.¹⁸⁹ Belgede Çarls Mayo isimli şahıs 300, Havs isimli şahsın ise 350 İngiliz lirası maaşla işe başladıkları ifade edilmiştir. 1914 senesinde ise aynı şahıslarla yapılan sözleşme iki sene uzatılmıştır.¹⁹⁰ Mektepte subayların da muallimlik yaptıkları Starcke Paşa’nın layihısından da anlaşılmaktadır. Paşa layihada mektepte hocalık yapan subayların davranışlarına dikkat etmeleri gerektiğini belirtmekte ve mektepte hocalık yapacak subayların 4 seneden fazla mektepte çalıştırılmamalarını tavsiye etmektedir.¹⁹¹

Görüldüğü gibi mektebe muallim temini konusunda mümkün olan her yola başvurulmuştur. Eldeki imkânlar ve siyasî ilişkiler nisbetinde özellikle devrin ileri tekniklerinin öğretildiği derslere yabancı hocalar getirilerek öğrencilerin devrin tekniğini en iyi şekilde öğrenmesi için gayret sarf edilmiştir. Ayrıca ilk yıllarda pek çok

¹⁸⁷ DMA; MBN, 674/59.

¹⁸⁸ BOA; MV, 230/113; Ayrıca bkz., DMA; MBN, 719 /5, 20, 64, 65.

¹⁸⁹ BOA; İ. BH, 12/1331 R- 4.

¹⁹⁰ BOA; İ. BH, 7/1325 R-3.

¹⁹¹ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19.Yüzyıllar), s. 122.

belgede rastladığımız yabancı hoca talep ve tabiri ilerleyen yıllarda azalmıştır. Bunun sebebi ise mektepte eğitim verecek seviyede yerli hocaların zamanla yetiştirilmiş olmasıdır.

3.7. YURT DIŞINA EĞİTİM İÇİN GÖNDERİLEN TALEBELER

Osmanlı devletinde yurt dışına öğrenci gönderme düşüncesi 18.yy. sonlarına doğru başlamıştır. Bu dönemde Halil Hamit Paşa 1784 senesinde İstanbul'da bulunan Fransa büyükelçisi ile 30 öğrencinin gönderilmesi konusunda anlaşmaya varmıştır.¹⁹² Osmanlı Devleti'nde Avrupa'ya gruplar halinde eğitim-öğretim için öğrenci gönderen ve bunu devlet politikası haline getiren kişi II. Mahmut'dur.¹⁹³ Bu dönemde Avrupa'nın çeşitli ülkelerine Harbiye, Bahriye gibi askeri okullardan öğrenci gönderildiği gibi diğer alanlardan da öğrenci gönderilmiştir.¹⁹⁴ Avrupa'ya öğrenci göndermenin temel amacı ülkeyi her alanda ilerletmektir. Bu ilk önce askeri sahada başlatılmıştır. Çünkü devrin devlet adamları yeni ve modern bir devlet kurmak arzusundaydı. Öğrencilerin gönderilmesi sadece bu amaca yönelik olmamıştır. Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi Osmanlı'nın modernleşme teşebbüslerinde önemli bir yer tutmuştur. Devrin padişahları Avrupa'ya giden kişilerden çok şey beklemişlerdir. Çünkü bu kişiler oralarda aldıkları eğitimle memleketin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan çıkmasına önayak olacak kişiler olarak görülmüşlerdir. Avrupa ülkelerinde açılan ilk daimi elçiliklerin bile en önemli vazifelerinden biri o ülkelerdeki gelişmeleri takip ederek bu gelişmeleri ülkelere aktarmaktır. Nitekim III. Selim döneminde Fransa'ya gönderilen elçiye padişahın nasihati oldukça manidardır. Padişah Fransa'ya gidecek elçiye: “ *Sen ve sefaret memurların gittiğiniz Fransa'da boş durmayacaksınız. Fransız Devletinin ne şekilde yönetildiğini, ilerleme yolunda ne gibi hamlelere teşebbüs edildiğini, Fransa'nın manevi kuvvetini ne şekilde üstün tuttuğunu, mülkün dirlik ve düzenliğine ait bütün hususları, ekonomi alanında gösterdiği başarıları, kültür alanındaki yenilikleri, yeni fikir cereyanlarını, ordu, donanma, askeri üstünlük sağlayabilmek için ne gibi hamleler*

¹⁹² Hasan Ali Koçer; Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773 – 1923), s. 26.

¹⁹³ Mustafa Gençoğlu; Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler (1830-1908) –Bir Grup Biyografi Araştırması-, Hacettepe Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 20.

¹⁹⁴ Mustafa Gençoğlu; Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler(1830-1908), s. 20-22.

yaptığını, kısaca Fransa'da Osmanlı Devleti için faydalı olabilecek her şeyi tahkik edecek, Fransız tekniğini Osmanlı Devletine aktaracaksınız"¹⁹⁵ şeklinde hitap ederek taşıdıkları sorumluluğu onlara ifade etmiştir.

Bu dönemde askeri denizcilik eğitimi için gönderilen ilk kişi Ahmet Efendi isimli bir kişidir. Bu şahıs Brest Bahriye Mektebi'ni bitirdikten sonra Fransız donanmasına ait bir gemide staj yapmış ve 1839 sensinde İstanbul'a dönmüştür.¹⁹⁶ Yurt dışına denizcilik eğitimi için gönderilenlerin çoğu İngiltere'ye gönderilmiştir.¹⁹⁷ Bu ülkeye gönderilenler yabancı subaylara kapalı olduğu halde İngiliz Donanması'nda ihtisas yapabilme imkânı bulmuşlardır.¹⁹⁸ İngiltere'ye bahriye tahsili için gönderilen öğrencilerin oradaki dersler esnasında not tutmalarının yasak olduğu da anlaşılmaktadır.¹⁹⁹ Bu uygulamanın amacı, muhtemelen verilen eğitimin belli bir seviyede kalmasını temin etmek ve fazlaca bilginin ülke dışına çıkmasına engel olmaktır.

1835 tarihli bir belgede İngiltere'de bulunan dört tane mühendis hakkında bilgi verilmektedir.²⁰⁰ Belgeye göre mühendislerin kontratlarının tutarı olan 15.616.5 kuruş masrafın Tersane-i Âmire hazinesinden karşılanmasının gerektiği ifade edilmektedir. Bu durum bu kişilerin denizcilik eğitimi için İngiltere'ye gönderildikleri izlenimi vermektedir. 1850'li yıllarda iyi dereceli mezunlar beşer sene müddetle staj ve tahsil yapmak üzere Londra'ya gönderilmiştir.²⁰¹ 1851 tarihli bir belgede de Londra'da bahriye öğrencilerinin olduğu anlaşılmaktadır.²⁰² Belgeye göre Kaptanpaşa tarafından Londra'daki öğrencilerin durumu Londra sefirine sorulmuş, bunlardan üçünün İstanbul'a doğru yola çıktığı belirtilmiştir. Aynı belgede İngiltere'den dönen öğrencilerin tersanede ve donanmada istihdam edilmesinin faydalı olacağı da belirtilmiştir. Belgenin devamında ise üç öğrenci hariç kalan dokuz öğrencinin de geri gelmesi Kaptanpaşa tarafından istenmiş ve üçünün tahsillerini devam ettirdikten sonra dönmeleri gerektiği ifade edilmiştir. Muhtemelen aynı döneme ait başka bir belgeden Londra'da 18

¹⁹⁵ Hasan Ali Koçer; Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773 – 1923), s. 32 - 33.

¹⁹⁶ Mustafa Gençoğlu; Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler(1830-1908), s. 22.

¹⁹⁷ Mustafa Gençoğlu; Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler(1830-1908), s. 85.

¹⁹⁸ Mustafa Gençoğlu; Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler(1830-1908), s. 87.

¹⁹⁹ Mustafa Gençoğlu; Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler(1830-1908), s. 108.

²⁰⁰ BOA, C. BH, 67/3163.

²⁰¹ Halûk Y. Şehsuvaroğlu; Deniz Tarihine Ait Makaleler, DKK Yay., İstanbul 1965, s. 5.

²⁰² DMA, ŞUB, 12 /5A; Ayrıca BOA, A. AMD, 52/21.

öğrencinin bulunduğu anlaşılmaktadır.²⁰³ Aynı belgeden öğrencilerden üçünün bir müddet daha orada ikmal-i malûmat için kalması istenirken diğerlerinin ise ülkeye çağrıldığı anlaşılmaktadır. 1854 tarihli bir belgede ise Londra'da tahsilini tamamlayan Mekteb-i Bahriye talebesi olan Hasan Efendi'nin Dersaadet'e doğru Paris'ten yola çıktığı belirtilmiştir.²⁰⁴ Ayrıca tahsilden dönen bu efendilerin nezaret tarafından taltif edilmeleri Paris sefiri Veliyüddin Paşa tarafından şu sözlerle talep edilmiştir:

“Mekteb-i Bahriye inşâiye şâkirdânından olub saye-i maarifvaye-i cenab-ı mülûkânede Londra da tahsilat ile Dersaadet'e avdet iden mülazım Süleyman Efendi ve Mekteb-i mezbur sınıf-ı evvel şâkirdânından Hasan efendi bendeleri Paris'den mürurlarında müddet-i tahsil olan sekiz sene zarfında terkim-i rütbe eylemiş olduklarından fahîmâne kemal bende perveri ve atfet müselleme-i hazreti sedaretpenahileri icab-ı alisi üzre kendülerine mazhar-ı mükafat ve avatf-ı seniyye buyurulmaları hakkında ve salatanatı çakeranem husus iltimas olunması ve mumaileyhima bendelerinin saye-i seniyye-i cenab-ı cihan-banide semere-i teveccühât-ı aliyye-i bende- nüvâzıyla bile nail oldukları hüner ve marifetleri mükafat-ı beyne'l-akran müftehir ve şadan buyurulacaklarında şüphe olunmadığı misillü müddet-i mezkure zarfında terfi-i rütbe eylemelerine göre rütbe-i haliyelerinde bir iki derece terfi ve ... hususuna lütuf ve ihsan buyurulduğu halde kendülerinin vasıl...ve emsal ve şâkirdân-ı saireye dahi teşvik ve gayret olacağı derkâr olmağla bu babda mumaileyh bendelerinin müsaadât-ı seniyyeye mazhariyetleri niyaz ve istidasına ... ..”²⁰⁵

1856 tarihli olduğu tahmin edilen bir belgede de Londra'ya gönderilen bahriye talebeleri hakkında bilgi verilmektedir. Belgede Londra sefiri Kostaki Efendi tahsil için Bahriye Mektebi ve diğer mekteplerden gelen öğrencilere bir nazır tayinin gerekli olduğunu belirtmektedir. Bunun üzerine Umur-u Ecnebiye Nezareti mütercimliğinde müstahdem mösyö Redhouse'nin daha önceki hizmetleri ve tecrübelerinden dolayı aylık 20 lira ile bu göreve tayin edildiği ifade edilmiştir.²⁰⁶ Bu kişi meşhur dilci James Redhouse'dir (1811-1892). Bu makamın ihdas edilmesinin sebebi, buradaki öğrencilerin her türlü

²⁰³ BOA; A. AMD, 33/45.

²⁰⁴ BOA; HR. MKT, 77/99.

²⁰⁵ BOA; A. MKT. NZD, 137/83.

²⁰⁶ BOA; A. AMD, 71/80.

denetimini sağlamak ve sorunlarını da takip etmektir.²⁰⁷ Belgede ayrıca öğrencilerin aylık 15 lira 3 şilin 4 pens olan ücretlerinin kendilerinin hüsnü tahsilleri için verilecekleri mektebin ücreti ile birlikte öğrenci başına aylık 22,5 lira olarak artırıldığı ifade edilmektedir.

1858 tarihli bir belgede Londra canibine gönderilmiş 18 Mekteb-i Bahriye talebesinin tahsillerini bitirdikleri ancak bunların fabrika, donanma gibi yerlerde ameliyatlarını da yapmalarının gerektiği üzerinde durulmuş, bunların bu sıradaki masraflarının 1041 lira tuttuğu ve bunun Tersane-i Amire hazinesinden gönderileceği ifade edilmiştir.²⁰⁸ Osmanlı Devleti yurt dışına sadece talebe göndermemiş, zabitanın da eğitim için yurt dışına gönderilenler olmuştur. Yurt dışına gönderilen zabitanın bir kısmı ülkeye döndükten sonra donanma içerisinde eratin eğitimi, donanmanın teknik anlamda ilerlemesi ve ayrıca modern cihazları, silahları kullanmayı öğrenmesi gibi işlerde istihdam edilmiştir. Bir kısmı ise Bahriye Mektebi'nde muallimlikle vazifelendirilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak ulaşılan belgelerden birisinde Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilen bir subay ile ilgili bilgi verilmektedir.²⁰⁹ Avrupa ülkelerinin pek çoğuna eğitim amacıyla zabıt ve talebe gönderilmişse de ABD bu konuda pekte ilişki içerisinde bulunan bir devlet değildir. 1850 tarihli belgede ise Mekteb-i Bahriye hocalarından Binbaşı Emin Bey'in ABD'ye gidecek olan sefaret baş tercümanı ile birlikte ABD'ye hareket edeceği ve orada tahsil-i fünun eyleyeceği vurgulanmıştır. Emin Bey, denizcilik eğitimi ile alâkalı 437 adet kitapla ABD'den dönmüş ve dönüşünde Mekteb-i Bahriye ders nazırı olarak tayin edilmiştir.²¹⁰ 1904 senesinde Bahriye Mektebi talebeleri de ABD'ye gönderilmiştir.²¹¹

---

²⁰⁷ Mustafa Gençoğlu; Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler(1830-1908), s. 78.

²⁰⁸ DMA; ŞUB, 31/105 A.

²⁰⁹ DMA; ŞUB, 9/180 B.

²¹⁰ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 40.

²¹¹ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 71.

3.8. MEKTEPTE İMTİHANLAR

Mektep talebeleri eğitimleri sonunda imtihana tabi tutuluyorlardı. Bunun süresi zaman zaman değişiklik göstermiştir. 1846 tarihli bir belgede imtihanların her sene yapılmasının mektebin nizamı gereği olduğu belirtilmiştir.²¹² Sınavların mektebin ders nazırı, mektep nazırları ve bahriye meclisi tarafından görevlendirilen kişiler tarafından oluşturulmuş imtihan heyeti tarafından yapıldığı yine aynı belgeden anlaşılmaktadır. Belgeye göre 2. 3. ve 4. sınıf talebelerine fûnun-ı bahriye, coğrafya, heyet, ulum-ı felekiye derslerinden sorular sorulmuştur. Soruların üç tanesini bilene alâ (iyi), iki tanesini bilene orta, bir tanesini bilene de zayıf notlar verilmiştir. İmtihan sonucunda 15 öğrenci ikinci sınıftan birinci sınıfa, 36 öğrenci üçüncü sınıftan ikinci sınıfa, 18 öğrenci de dördüncü sınıftan üçüncü sınıfa geçmiştir. 1846 senesine ait bir belgede de yine imtihanlarla ilgili olarak bilgiler verilmektedir. Bu belgeye göre, Mekteb-i Bahriye talebesinin imtihanı usûlüne göre her sene yapılmaktadır. Fakat talebelere tersane ve ona bağlı birimlerde çalışan mektep talebeleri tersanede olmaları dolayısıyla imtihanlara girememekte ve mekteptekiler gibi terfi edememektedirler. Bu durumun düzeltilmesi tersane yönetimi tarafından talep edilmiş, Bahriye Meclisi'nin de onayıyla tersanedekilere Bahriye Mektebi tarafından ayrıca bir imtihan yapılması kararlaştırılmıştır.²¹³ Mustafa Paşa'nın layihasını hazırladığı 1848 senesinde mektepte dört sınıf olmasına rağmen imtihanların üç sınıf için iki senede bir yapılmasından dolayı mektebin süresi en zeki ve çalışkan bir talebe için bile yedi seneye çıkıyordu.²¹⁴ Mustafa Paşa'nın layihasında bu durumun düzeltilerek öğrencilere her sene sonunda imtihan yapılmasını imtihanda başarısız olan öğrencilerin bir sene daha okuduktan sonra yine başarısız olurlar ise mektepten atılıp bahriye neferi olarak askerlik hizmetini tamamlaması gerektiği de ifade edilmiştir.²¹⁵

Bundan sonra imtihanların daha düzenli bir hale getirildiği görülmektedir. 1850 senesine ait olduğu tahmin edilen bir belgede resim dersinin imtihanının tersanede yapılması istenmiştir.²¹⁶ İmtihanlara zaman zaman padişahların da katıldıklarını

---

²¹² DMA; ŞUB, 4/59 A.

²¹³ BOA; İ. MVL, 86/1760.

²¹⁴ Fevzi Kurtoğlu; Deniz Mektepleri Tarihçesi(1928-1939), s. 23.

²¹⁵ Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, s. 14.

²¹⁶ BOA; A. AMD, 26/24.

görülmüştür. Sultan Abdülmecit'in imtihanlara katıldığı bilinmektedir.²¹⁷ Padişah Abdülaziz'in de imtihanlara katıldığı görülmektedir. Sultan Abdülaziz Osmanlı deniz gücüne büyük önem veren bir padişahı. Donanmanın gelişmesi için maddi manada büyük paralar harcayarak büyükçe bir donanma oluşturmuş, Osmanlı Devletini devrin önemli deniz gücü olan ülkeleri arasına sokmuştu. Kendisinin bu ilgisi donanmaya yetişmiş eleman temin eden Bahriye Mektebi'ne de yansımıştır.

Padişah imtihan dönemlerinde kendisi mektebe gelir ve kendisine ayrılan Hünkar Dairesi'ne geçer, burada kendisi için hazırlanan tahta otururdu. Özel hazırlanan hareketli tahta vasıtasıyla talebeye soru yöneltir ve cevap alırdı. Tahtanın yapısından dolayı talebe ve padişah birbirini göremezdi. Tahta hareketli bir tahta idi. Padişah tahtaya soruyu yazar ve talebenin görmesi için çevirirdi. Talebede cevabı yazar tekrar çevirir ve bu şekilde padişah cevabı görürdü.²¹⁸ Bu tahta ve padişah tahtı halen Deniz Lisesi Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.²¹⁹ 1883 tarihli bir belgede imtihanların hangi aralıklarla yapılmasının istendiğine dair bilgi yer almaktadır. Belgede talebenin tahsil ettiği ilim ve fenni ne derece öğrendiğinin anlaşılması için her üç ayda bir ara imtihan yapılması gerektiği belirtilmiştir.²²⁰ Yine aynı belgeye göre senede bir kere umûmi imtihan yapılmalıdır. Bu imtihanlara talebenin hazırlanması için sene içerisinde yazılı olan derslerden yazılı, şifahi olan derslerden ise şifahi olarak her üç ayda bir imtihan yapılarak umûmî imtihana talebenin hazırlanmasının kural haline getirildiği görülmektedir. 1887 tarihli başka bir belgede de imtihanların yapıldığına dair şu bilgiye rastlanmıştır:

“Saye-i maarif vaye-i hazret-i padişahide Mekteb-i Fünun-ı Bahriye-i Şahane şâkirdânının imtihan-ı umûmîleri bil icra ol babda tanzim olunan cetvel ile tersim eyledikleri on kıta resim manzur-i âlî buyurulmak üzere arz ve takdim kılınmış olmağla ol babda ve her halde emr ü ferman hazret-i veliyyü'l emrindir.”²²¹

²¹⁷ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 40.

²¹⁸ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 91.

²¹⁹ <http://www.denizlisesi.k12.tr/>

²²⁰ DMA; MKT, 387/27.

²²¹ BOA; Y. MTV, 26/66.

Bahriye Nezareti'nden saraya gönderilen 1891 tarihli bir belgede, umûmî imtihanların yapıldığını gösterir cetvelin, talebelerin yaptıkları resimlerin fotoğraflarının ve talebelerin fotoğraflarının gönderildiği ifade edilmektedir.²²²

1893 tarihli Seraskerlikten Bahriye Nezareti'ne gönderilen başka bir belgede de içinde bulunulan senenin Şubat ayının dördüncü gününden itibaren icra olunacak umûmî imtihanlara mümeyyiz sıfatıyla atanacak zabitanın isim listesinin gönderildiği görülmektedir.²²³

1890'lar da sınavlar şu şekilde yapılmaktaydı: Sene ortasında hususî denemeler imtihanlar olurken sen sonunda umumî imtihanlar olurdu. Hususî imtihanlar mektepteki hocalar tarafından oluşturulan mümeyyiz heyeti tarafından yapılırdı. Umûmî imtihanlar belirleyici olandı ve geniş katılımlı bir heyet tarafından yapılırdı. Ayrıca hem hususî hem de umumî imtihanlardan 15 gün kadar önce ders kesimi yapılarak talebenin imtihanlara hazırlanması için süre verilirdi. Ayrıca bu süre zarfında “müzakere açmak” denilen bir usûl vardı. Buna göre üst sınıf talebeleri imtihanlara alt sınıf talebelerini hazırlamak için kendi isimleri namına sınıf açarlardı ve alt sınıf talebeleri buraya kaydolarak imtihanlara bu talebe gözetiminde hazırlanırlardı. İmtihandaki not değeri ise şu şekilde idi: Umûmî imtihanlarda resim, jimnastik, talimin tam notu 20 puan ve diğer derslerinki 45 puan idi. Hususî imtihanlarda ise 20 puanlık derslerinki 10 puan diğer dersler ise 20 puan üzerinden değerlendiriliyordu.²²⁴ Umûmî imtihanlardaki notun 45 üzerinden değerlendirildiği 1893 tarihli bir sınav çizelgesinden de anlaşılmaktadır.²²⁵

1899 tarihli bir belgede de imtihanlardan sonra evlerine izine gitmek isteyen Bahriye ve Tüccar Kaptan Mektebi talebelerinin ramazan bayramının bitimine kadar izinli sayıldıkları görülmektedir.²²⁶ Deniz müzesi kütüphanesinde 823 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan ve ilk sayfasına el yazısıyla düşülen nottan 8 Ekim 1897 tarihinde Mekteb-i Bahriye'den gönderildiği anlaşılan matbu kitapçıkta mektep dersleri ve mektebin işleyişi ile ilgili olarak tanzim edilen bir nizamname bulunmaktadır. Üzerinde basıldığı ve yürürlüğe girdiği tarih yoktur. Bu kitapçığın 12. sayfasında imtihanlarla ilgili olarak şu

---

²²² BOA; Y. MTV, 43/73.

²²³ BOA; Y. MTV, 74/88.

²²⁴ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 69.

²²⁵ BOA; Y. PRK. ASK, 79/38.

²²⁶ BOA; Y. MTV, 197/118.

bilgilere yer verilmiştir: Talebe her üç ayda bir hâcegân tarafından şifahi olarak husûsi imtihana tabi tutulacaktır. İcra edilecek umûmi imtihanlar da husûsi imtihanlar gibi şifahi olacaktır. Umûmi imtihanlar ders hocaları ve mektep nazırının da onayıyla Bahriye Nezareti tarafından seçilecek kişiler tarafından yapılacaktır. Herhangi bir dersten 5 numaradan daha düşük olan talebe sınıf geçemeyecektir. İdadî ve bahriyede birer sene sınıf geçemeyen talebe nefer olarak donanmaya gönderilecektir. Bir talebeye her sene için 50 puanlık bir ahlak notu verilecek aldığı cezalar bu puanı düşürecektir. 50 puanın kırkını cezalarla düşüren talebe nefer olarak donamaya gönderilecektir. 1904 tarihli bir belgeden de imtihanlarda 1. ve 2. olanlara padişah tarafından altın ve gümüş maarif madalyası tevcih edildiği anlaşılmaktadır.²²⁷

İmtihanlara katılanlara bakıldığında ise devrin önde gelen devlet adamlarının imtihanlara mümeyyiz sıfatıyla katıldıkları görülmektedir. 1848 tarihli imtihanında serasker, kaptanpaşa, hariciye nazırı, maliye nazırı, ticaret nazırı, zaptiye müşiri, evkaf nazırı, Londra sefiri, Kastamonu valisi, Edirne valisi, Sayda valisi gibi yetkililerin mümeyyiz sıfatıyla katılmışlardır²²⁸.

3.9.TÜCCAR KAPTAN MEKTEBİ

3.9.1. MEKTEBİN KURULUŞU

Deniz ticaretinin artması bu konuda yetişmiş eleman ihtiyacını da gündeme getirmişti. Bu konu ile ilgili olarak 1851 senesine ait Osmanlı Arşivlerinde bir belge bulunmaktadır.²²⁹ Belgeye göre İngiliz vatandaşı olan Nikolaki isimli bir şahıs Bâbîâlî'ye başvurarak Ticaret-i Bahriye Mektebi kurmak istediğini belirtmiştir. Bu durum Bâbîâlî tarafından Kaptanpaşa'ya bildirilmiştir. Meselenin nasıl neticlendiği hakkında bir belgeye rastlanılamamıştır. Daha sonraki süreçte bu konuyla ilgili bir teşebbüse de rastlanılamamıştır. Artan personel ihtiyacı bir şekilde temin edilemez duruma gelince mektebin kurulmak istendiği anlaşılmaktadır. Bunun da ötesinde II. Abdülhamit yönetiminin, özellikle Osmanlı tüccar gemilerinde yüksek maaşlarla

---

²²⁷ DMA; MKT, 1526/1.

²²⁸ BOA; A. M, 5/78.

²²⁹ BOA; A. MKT. NZD, 45/80.

istihdam edilen Rum, Ermeni çarkçı ve kaptanlarına karşı yerli personel yetiştirmek istemesinin de Tüccar Kaptan Mektebi'nin açılışında rolünün olduğu söylenebilir.²³⁰

20 Kasım 1884 tarihinde Tüccar Kaptan Mektepleri hakkında bir nizamname lâyihası hazırlanarak Padişah'a takdim edilmiştir. Nizamnameye göre; leyli mektebin Heybeliada Bahriye Mektebi'nin bir kısmının ayrılarak ona bağlı bir şube olmak üzere açılmasının maksadı temin edeceği, buraya Dersaâdet ahalisinden her sınıf yetişkinin bazı şartlarla kabul olunabileceği, Osmanlı Devleti'nin diğer sahillerinde bulunan ahali içinse kolaylık olmak üzere Bartın, Ünye, Sakız, Beyrut, Girit, Trablusgarb, Preveze, Cidde ve Basra gibi mevkilerde yeni Tüccar Kaptan Mektepleri açılacağı ifade edilmiştir. Hâlihazırdaki mevcut kaptanların eksikliklerini gidermek içinde Azap Kapı'da nehârî olarak bir mektep açılması da kararlaştırılmıştır. 7 Aralık 1884 senesinde Leylî Tüccar Kaptan Mektebi'nin Heybeliada'da Bahriye Mektebi'nin şubesi olarak teşkiline, Azap Kapısı'nda açılacak nehârî mektep hakkında gerekli muallim ve tâlim gemisi temini için Liman Kumandalığı'nın, diğer yerlerde açılacak mektepler içinse Maârif Nezareti'nin görevlendirilmesine karar verilmiştir.²³¹

3.9.2. MEKTEBİN KAYIT KABUL ŞARTLARI

Bahriye Mektebi bünyesinde bulunan Tüccar Kaptan Mektebi'ne girebilmek için Bahriye Nezareti'ne bir dilekçe ile başvuru yapmak gerekmektedir. Başvuranlar arasından seçilecek olanlardan yaşları 15'den aşağı ve 20'den yukarı olmama, Türkçe okuyup yazmayı bilme, mümkün olduğunca hesap ve coğrafya bilgisi iyi olup sağlıklı olma şartları aranmaktadır. Mektebe alınacak öğrenci adedi 100 olup bunlar 25 kişilik 4 sınıfa ayrılacaklardır. 7 Aralık 1884 tarihli buyruldu da taşrada yeni mektepler açılacağı belirtilmişse de 20 Şubat 1885 tarihli müzekkere ile bu mekteplerin kurulması için teşkil olunan komisyon teklifiyle yeni mektep açmak yerine taşradaki Rüşdiye Mekteplerinden mezun olacak öğrencilerin mektebe kabul edilmesi kararlaştırılmıştır. Okula kayıt hakkı kazanan her öğrenciye okulun resmî kıyafeti olan koyu lacivert ceket ve pantolonun yanında fesle birlikte 1 adet püskül, 2 adet yün çorap, 1 adet kundura, 3 adet gömlek, 3 adet don ve 3 adet uçkur verilmiştir. Ayrıca okul dışında giymeleri için 1

²³⁰ Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", Tarih Boyunca Türklere ve Dünyada Denizcilik Semineri (8 Mayıs 2004), İstanbul 2004, s. 110.

²³¹ Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", s. 111.

adet koyu lacivert çuka ceket ve pantolon, 2 adet kaput, 1adet kundura okul idaresi tarafından verilen giyeceklerdir.²³²

Okulun resmi kıyafeti ise şu şekilde idi: Birinci sınıfa yeni başlayan talebenin üniformasının kollarının yarısı üzerine birer, ikinci sınıf talebesinin ikişer, üçüncü sınıf talebesinin üçer ve dördüncü sınıf talebesinin ise dörder kırmızı ipek şerit üzerine yine kırmızı çapa koyulmuştur.²³³

3.9.3. MEKTEPTE OKUTULAN DERSLER

Mektepte okutulan dersler zaman içerisinde ufak değişiklikler göstermişse de büyük bir değişiklik göze çarpmaz. Derslerin sınıflara göre dağılımı aşağıdaki gibidir.²³⁴

I. Sınıf: İlm-i hesab, ameliyât-ı melâhiyye, sarf-ı Türkî, Tarih-i Osmanî, coğrafya-yı umûmî, Türkçe Kıraat ve İmlâ, lisân-ı Frânsevî, kara kalem resim, jimnastik, hendese, cebr-i adî, kavâid-i kitabet, ayak talimi,

Burada dikkat çekici husus Bahriye Mektebi'nde yabancı dil olarak İngilizce tercih edilmişken Tüccar Kaptan Mektebinde Fransızca yabancı dil olarak tercih edilmiştir.

II. Sınıf: Fenn-i İnşâiye, müsellesât-ı müteviye ve logaritma istimali, hikmet-i tabiye ve cereskâl, kitabet-i Osmanî, lisân-ı Fransevî (mecburi), lisân-ı Rûmî (seçmeli), hendese, ameliyât-ı melâhiyye, tarih-i umûmî, jimnastik, coğrafya-yı Osmanî, kara kalem resim, tarîfat-ı arma.

Özellikle târifat-ı arma dersinin okutulmaya başlamasıyla artık yavaş yavaş gemiciliğe ati ilimlere giriş yapıldığı görülmektedir.

III. Sınıf: Fenn-i makine, ameliyât-ı melâhiyye, mıknatıs ve pusulalar, navîgasyon ve hey'et-i bahrî, Lisân-ı Frânsevî (mecburî), Rumca (seçmeli) jimnastik, rehnümâ-i sefain, seyr-i sefâin, gemicilik ve mebâdi-i inşâiyye, müsellesât-ı küreviyye, merasim ve ihtirâmât-ı bahriyye, sulu boya resim, hey'et-i felekiyye.

Bu sınıf ders programı genellikle gemicilik dersine ait derslerden oluşmaktadır. Hikmet-i tabiiyye dersi kaptanların bilmesi gereken rüzgar ve fırtına çeşitleri, barometre, termometre, hava akımları, med cezir, gibi konulardan oluşmaktadır.

²³² Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", s. 113.

²³³ Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", s. 113.

²³⁴ Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", s. 114-116.

IV. Sınıf: Hey'et-i bahriye ve ameliyat-ı rasadiye, rehber-i derya, sevâhil fenerleri tarifâtı ve men'i müsâdeme nizâmnâmesi, hukuk-ı umûmiye-i bahriye, işârât-ı umûmiye, ameliyât-ı melâhiyye, ticâret-i bahriye kanûnnâmesi, lisân-ı Fransevî, usûl defteri, jimnastik, sulu boya resim, kitâbet-i Osmâniye, gemicilik fenni, buhar makinasının ta'rîfâtı.

Bu sınıfın ders programı genellikle deniz hukukuna ait konulardan oluşmaktadır.

Mektep'de öğrencinin yıl boyunca gördüğü dersleri açık denizlerde uygulayabilmesi için mektebe bir gemi tahsis edilmiştir. Vazifesini öğrenmek için talebenin gemide bir tayfa gibi istihdam edildiği bilinmektedir.²³⁵

Azap Kapısı'nda açılan nehari tüccar kaptan mektebi ise iki sınıftan oluşmaktaydı. Bu mektebe devam eden kaptanlar birinci sınıfta, hesap, hendese, mesâha ve coğrafya dersleri okutulmuştur. İkinci sınıfta ise navigasyon, pusulalar, işârât-ı umûmiye kanunnâmesi, sevâhil fenerleri ta'rîfâtı ve men-i müsâdeme nizâmnâmesi, ameliyat-ı melâhiyye dersleri okutulmuştur.²³⁶

3.9.4. İMTİHANLAR VE MUALLİMLER

Mektep talebeleri her üç ayda bir imtihâna tabi oluyorlardı. Mektepte imtihanlarda alınabilecek en yüksek not 45 idi. Kara kalem, sulu boya resim, jimnastik, ayak tâlimi gibi derslerden alınabilecek en yüksek not ise 20 idi.²³⁷ İmtihanlarda her sınıfın birinci, ikinci, üçüncü olanlarına okul idaresi tarafından hediye verilmekteydi. 1900 senesine ait bir belgede mektepteki 94 öğrencinin umûmi imtihanlarının yapıldığı ve ebeveynleriyle görüşmek üzere, kurban bayramının haftasında dönmek üzere öğrencilerin izin istediği ve talebelerin önceki sene olduğu gibi izine gönderilecekleri belirtilmiştir.²³⁸,

3.9.5. MEKTEPLERİN KAPATILMASI

Nehari tüccar kaptan mektebi hocaların vefat etmesi sonucu yerlerine kimsenin atanmaması nedeniyle bir süre kapalı kalmıştır. Daha sonra da mektebin 1900-1901 senelerine kadar açık kaldığı anlaşılmaktadır. Leylî Tüccâr Kaptan Mektebi ise II.

²³⁵ Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", s. 117.

²³⁶ Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", s. 117.

²³⁷ Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", s. 117.

²³⁸ BOA; Y. MTV, 197/118.

Meşrutiyet'e kadar açık kalmıştır. Mektep ilk on sene içinde 153 mezun vermiştir. Mektep binası 28 Şubat 1913 tarihinde yıkılarak enkazı satılmıştır.²³⁹

3.10. BAHİRİYE MEKTEBİN'İN BÖLÜMLERİ

Bahriye Mektebinde üç temel bölüm vardı. Bunlar güverte, inşâiye, ve makine idi. Güverte bölümü genel olarak güverte subayı denilen muharip sınıf subayı yetiştirirken diğerler bölümler teknik bölümler idi.

3.10.1. İNŞÂİYE SINIFI

Bu sınıf gemi inşâ etmek üzere yetiştirilen mühendislerin eğitim gördüğü sınıftı. Patrona Mustafa Paşa'nın 1848 senesinde hazırladığı layihada bütün sınıfların ilk iki sene ortak ders görmesini daha sonra ayrılarak kendi alanları ile ilgili bölümlerde eğitime devam etmeleri gerektiğini belirtmiştir.²⁴⁰ Daha sonra mektep ile ilgili uygulamalarda bu bölümün öğrencileri ilk iki sene ortak okuduktan sonra sonraki iki seneyi kendi alanlarıyla ilgili olarak değerlendiriyorlardı.²⁴¹ Bu durum daha sonraki senelerde değişiklik göstermiştir. Sınıfın süresi 1875 senesinde üç seneye çıkarılmıştır.²⁴² İdadî sınıflarından bahriye sınıflarına öğrenciler geçince inşâiye ve makine sınıfına seçilecek olanlar kura ile belirleniyordu. Bu kuraya imtihanlar neticesinde ilk üçe girenler dâhil edilmiyordu. Bu sınıflara seçilen öğrenci sayısı genellikle iki ile beş arasında idi.²⁴³ Bunlar mezun olduktan sonra tersaneye bağlı fabrikalarda istihdam edilirdi. Deniz müzesinde 823 demirbaş numarası ile kayıtlı ve üzerindeki elyazısı notta 8 Ekim 1897 tarihinde Bahriye Mektebi'nden geldiği anlaşılan matbu kitapçıkta mektebe dair verilen bilgiler arasında inşâiye sınıfı ders programı da mevcuttur. Kitapçıkta bilgileri göre inşâiye sınıfında verilen dersler şunlardır:

Birinci sınıf: Mübâdiî inşâiye, hey'et-i adi, ta'rifât-ı arma, İngilizce, resm-i inşâiye, kitabet, kılınç talimi, ihtiyârî Fransızca.

²³⁹ Şakir Batmaz; "Tüccar Kaptan Mektepleri", s. 122.

²⁴⁰ Safvet; Bahriyemiz Tarihinde Filasalar, s. 15.

²⁴¹ BOA; İ. MMS, 52/2262.

²⁴² DMA; MKT, 239/13.

²⁴³ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 74.

İkinci sınıf: Fenn-i İnşâiye, tefâzil ve temâmi, İngilizce, kitabet, ihtiyârî Fransızca, torpido.

Üçüncü sınıf: Hesebât-ı inşâiye, kuvve-i tahliye-i ecsâm, cereskâl-i âlîye, bil hesab-ı resm-i inşâiye, İngilizce, kitabet, hukuku düvel, ihtiyârî Fransızca.

3.10.2. MAKİNE BÖLÜMÜ

Bu bölüm gemi makinelerinin işleyişinden sorumlu olan subayların yetiştirildiği bölümdü. Bu bölüm aynı zamanda Mustafa Paşa'nın 1848 tarihli layihasında ilk iki sene sınıflarının ortak olmasını istediği bölümdü.²⁴⁴ Fakat daha sonra bu durum değişmiş ve bu bölüm müstakil bir sınıf haline getirilmiştir. Sınıfın eğitim süresi iki sene iken 1875 senesinde üç seneye çıkarılmıştır.²⁴⁵

Öğrenciler idadî sınıflarından bahriye sınıflarına geçince inşâiye ve makine sınıfına seçilecek olanlar kura ile belirleniyordu. Bu kuraya imtihanlar neticesinde ilk üçe girenler dâhil edilmiyordu. Bu sınıflara seçilen öğrenci sayısı genellikle iki ile beş arasında idi.²⁴⁶ 1893 tarihli bir belgeye göre mektebde şu dersler okutulmakta idi.²⁴⁷

Birinci sınıf: Buhar makinelerinin tarifi, hendese-i haliye, usûl-ı tersim, kitabet, İngiliz lisansı, mübâdi-i inşâiye, heyât-i felekiye, hesab-ı temami ve tefazil, elektrik.

İkinci sınıf: Havass-ı buhar, bil hesab resm-i makine, torpido, elektrik, kitabet, İngiliz lisansı, cereskâlden hareket-i ecsam-ı seyyale ve tatbikatı.

Üçüncü sınıf: Hesabât-ı makine, bil hesab resm-i makine, İngiliz lisansı, kitabet, cereskâlden ecsam-ı seyyale, kuvve-i tahmiliye-i ecsame.

Deniz müzesinde 823 demirbaş numarası ile kayıtlı ve üzerindeki elyazısı nottan 8 Ekim 1897 tarihinde Bahriye Mektebi'nden geldiği anlaşılan matbu kitapçıkta mektebe dair verilen bilgiler arasında makine sınıfı ders programı da mevcuttur. Bu program gereğince makine bölümünde şu dersler okutulmaktaydı:

Birinci sınıf: Ta'rifat- ı makine, hey'et-i âdîye, ta'rifat-ı arma, mübâdiî inşâiye, İngilizce, resm-i makine, kitabet, kılınc talimi, ihtiyari Fransızca.

²⁴⁴ Safvet; Bahriyemiz Tarihinde Filasalar, s. 15.

²⁴⁵ DMA; MKT, 239/13

²⁴⁶ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 74.

²⁴⁷ DMA; FB, 42/57

1893 ve 1897 seneleri arasında ders açısından çok fazla bir fark görülmemektedir. Sadece 1897 birinci sınıfta seçmeli Fransızca dersi eklenmiştir.

İkinci sınıf: Fenn-i makine, tefazil ve temami, İngilizce, kitabet, torpido, resm-i makine, kılınç talimi, ihtiyari Fransızca.

Üçüncü sınıf: Hesebât- ı makine, cereskâl-i âlfîye, kuvve-i tahmiliye-i ecsam, bil hesab resm-i makine, İngilizce, kitabet, hukuk-ı düvel, ihtiyarî Fransızca.

Mektebin nazari kısmını bitirenler daha sonra gemilerde ve fabrikalarda istihdam edilmekteydiler.²⁴⁸

---

²⁴⁸ DMA; MKT, 239/13.

4. BÖLÜM

MEKTEPTE SOSYAL HAYAT

Bahriye mektebinde de her okulda olduğu eğitim dışı faaliyetlere yer verilmiştir. Öğrencilerin tamamının yatılı olması ve özel günlerin kutlanarak öğrencilerin belli konularda yönlendirilmesi amacıyla ders dışı konulara da mektepte önem verildiği görülmektedir.

4.1. KÂĞITHANE PİKNIKLERİ

II. Abdülhamit devrinde her sene mayıs ayının yedinci Pazar günü geleneksel olarak Kâğıthane'de Bahriye ve İdâdi talebeleri ve muallimlerine padişah tarafından ziyafet verilmesi âdeti başlatılmıştı.²⁴⁹ Ziyafete katılacakların isimleri önceden yazılarak Ser kilâr-i Hazreti Şehriyârîye gönderilirdi.²⁵⁰ Bahriye mektebinin yanında Tüccar Kaptan Mektebi talebeleri de bu ziyafete katılmaktaydı.²⁵¹ Mektep talebeleri İdare-i Mahsusa tarafından tahsis edilen vapurla Heybeliada'dan Beşiktaş İskelesi'ne doğru hareket ederler, buraya ulaştıklarında üç defa “Padişahım çok yaşa” diyerek tezahürat yaparlardı. Daha sonra buradan kendilerine tahsis edilen vapurla Kâğıthane'ye doğru hareket ederlerdi.²⁵² 1893 tarihli bir belgede Kâğıthane pikniğinden dolayı Bahriye Mektebi, Leylî Tüccar Kaptan Mektebi ve Bahriye Rüşdiyesi'nin muallimlerinin padişaha teşekkürlerini sunduklarını görülmektedir.²⁵³ 1894 tarihli başka bir belgede ise

---

²⁴⁹ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 91.

²⁵⁰ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 91-92.

²⁵¹ BOA; Y. PRK. ASK, 91/23.

²⁵² Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 92.

²⁵³ BOA; Y. PRK. ASK, 1/23.

geçen sen olduğu gibi bu sene de yapılan Kâğıthane ziyafeti için Bahriye Mektebi, Bahriye Rüşdiyesi ve Tüccar Kaptan Mektebi muallimlerinin teşekkürlerini padişaha arz ettiklerini görülmektedir.²⁵⁴ Kâğıthane'ye Bahriye öğrenci ve zabitanları vardığı zaman Mektep Nazırı bir konuşma yapar, padişahın selamını oradakilere iletir, talebe ikram edilen ziyafetten sonra saat dokuza kadar eğlence ve oyunlarla vakit geçirirdi. Akşam yemeği de yendikten sonra mektep talebelerinden biri mektep nazırı ve muallimlerin huzurunda bir konuşma yapar, bundan sonrada Heybeliada'ya dönülürdü. II. Abdülhamit'in tahtta kaldığı müddetçe bu ziyafetleri devam ettirdiği görülmektedir.²⁵⁵ 1894 tarihli başka bir belgeden Hızır günü dolayısıyla padişahın Heybeliada Çam limanında verdiği ziyafete Bahriye Mektebi talebe, zabitan ve efradının katıldığını anlaşılmaktadır.²⁵⁶ Hızırilyas münasebetiyle Çamlıman'ında verilen ziyafet geleneksel olarak her sene yapılan bir ziyafetti. Donanma zabiti Emin Bey'in hatıralarında Hızırilyas gününe dair bilgilere rastlanmaktadır. Emin Bey hatıralarında bu konuya dair teferruatlı bilgiler vermektedir. Hatırata göre talebe taburlar halinde buraya zabitleriyle birlikte gezmeye götürülür ve talebenin burada akşama kadar oyunla vakit geçirmesine müsaade edilirdi. Hızırilyas günü dolayısıyla verilen maide-i rebiiyye denilen kuzu, pilav ve helvadan ibaret olan yemek Çamlıman'ında yenir ve sabahleyin erkenden gidilerek akşama kadar eğlenilirdi. O gün adanın eğlence günü olur bütün zabitan ve İslam aileleri gruplar halinde çamlar altında toplanarak yemek yerlerdi.²⁵⁷

4.2. KANDİL, RAMAZAN VE BAYRAM KUTLAMALARI

Özel günler toplumda olduğu gibi mektepte de takip ediliyordu. Mevlit kandili kutlamaları da bunlardan biridir. Mevlit kandili peygamberimizin doğum gününün kutlandığı gündür. 1892 tarihli bir belgeden mektep de mevlit kandilinin kutlandığı anlaşılmakta ve durum belgede şu şekilde dile getirilmektedir:

“Şeref sadır olan irade-i seniyye-i hazret-i padişahî hükm-i âlîsine tevfiikan Heybeliada'da kâin Mekteb-i Bahriye-i Şahane'de pazarirtesi günü ... velâdet-i hazreti risalet penâhî kiraat ve hitamında da'vat-ı mefruze-i cenab-ı Hilafetpenâhî tekrar tilâvet

²⁵⁴ DMA; MKT, 866/20; BOA, Y. MTV, 96/48.

²⁵⁵ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 93.

²⁵⁶ BOA; Y. MTV, 95/3.

²⁵⁷ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 45.

olunarak müteâkiben mektep meydanına çıkılıp orada da bi'l-cümle umera ve zabitan ve şâkirdân ... ta'zim ve ihtiram oldukları halde Mekteb imamı efendi tarafından tekrar daavat-ı mahsuse-i hazret-i şehriyârî eda ve huzzâr cânibinden (padişahım çok yaşa) duâiyesi ref'-i bargâh-ı Hüdâ kılındıktan sonra umera ve zabitan ve şâkirdân-ı mûmâileyhim ile mevlüdhan efendilerin ... edilmiş olduğu ma'ruzdur. Ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir.”²⁵⁸.

Mektepte kurban bayramı kutlamaları da yapılıyordu. Padişah II. Abdülhamit'in İstanbul'daki bütün mektep ve medreselere kurbanlık ihsan ettiği belgelerden anlaşılmaktadır. 1890 tarihli bir belgeden bayramda mektebe gönderilen kurbanlıklar için padişaha teşekkür edildiği görülmektedir.²⁵⁹ Bu belgeden Donamay-ı Hümayûn, Mızıka-yı Bahriye Taburu, Sanayi Alayı ve Bahriye Mektebi'ne toplam 110 adet koyunun kurbanlık olarak verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumun bir gelenek haline geldiği 1893 tarihli başka bir belgeden de anlaşılmaktadır. Bu belgede de mektebe gönderilen koyunlar için padişaha teşekkür edildiği görülmektedir.²⁶⁰

1895 senesine ait bir belgede mektepte depremten dolayı hasar gören caminin tamir edilmesinden dolayı padişaha teşekkür edildiği ve mescidin açılışı için mevlit okutulacağı belirtilmektedir.²⁶¹

Bayram geceleri cami ve mescitlerin, Heybeliada Bahriye Mektebi'nin de aralarında bulunduğu devlet daireleri kandillerle aydınlatılırdı. Bu durumun bayramın son gününe kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.²⁶²

1904 senesine ait bir belgeden ramazan ayında top atılması için Mekteb-i Bahriye'ye barut verildiği anlaşılmaktadır.²⁶³ Ramazan aylarında Yıldız Sarayı'nda Padişah II. Abdülhamit'in de bizzat katıldığı ordu mensuplarına, askerî okullara iftarlar verilirdi. Bu kapsamda Bahriye Mektebi talebeleri de yıldız iftarlarına katılırlardı. İftara katılacak olanların isimleri deftere kayıt edilerek saraya gönderilirdi.²⁶⁴ Burada iftara katılan

²⁵⁸ BOA; Y. PRK. ZB, 10/84.

²⁵⁹ BOA; Y. PRK. ASK, 62/77.

²⁶⁰ BOA; Y. PRK. ASK, 91/110.

²⁶¹ BOA; Y. MTV, 110/92.

²⁶² Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 53.

²⁶³ BOA; Y. PRK. ASK, 223/77.

²⁶⁴ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 59.

herkese diş kirası verilirdi. Diř kirası olarak talebeler bir lira, mülâzım-ı sâniler iki, mülâzım-ı evveller iki buçuk lira alırlardı.²⁶⁵

Muharrem ayının girmesiyle birlikte bahriyede aşure dağıtımını başlardı. Bu dağıtım işi padişah iradesiyle olurdu. Aşure dağıtım yerlerinden biride Bahriye Mektebi idi. Dağıtılan aşure mektep talebeleri tarafından bizzat padişaha götürülürdü. Bahriye ikinci sınıfının ikinci ve dördüncüsü, bu işle görevlendirilir ve saraydan döndükten sonra her iki öğrenciye müdür odasında birer altın verilirdi.²⁶⁶

Padişahın doğum günlerinin de mevlit okutularak kutlandığını görülmektedir. 1892 tarihli bir belgede padişahın doğum gününde mevlit okutulduğu ve padişah için dua edildiği anlaşılmaktadır.²⁶⁷ Bu tür günlerde talebe ve diğer personelin padişah tarafından bizzat taltif edilmeleri onları teşvik etmeye yönelik davranışlardır.

4.3. MEZUNİYET ADETLERİ

Bahriye Mektebi'nde de her okulda olduğu gibi çeşitli mezuniyet adetleri görülmektedir. Mezuniyet adetlerinden birisi mevlit okutulmasıdır. Bahriye ikinci sınıf talebelerinin mektep camiinde mevlit okutmaları Bahriye Mektebi'nde bir adetti. Mevlit yatsı namazından sonra okunur, mevlit okutulurken mektep nazırı, imtihan mümeyyizleri, bütün zabitan ve talebeler hazır bulunurlardı. Camide şeker, şerbet dağıtan son sınıf talebeleri mülâzım-ı sâni uniformalarıyla hazır bulunurlardı. Mevlit gecesinden sonra eğlenceler tertip edilirdi. Bu eğlenceleri idadiyi bitirip Bahriye'ye geçecekler Bahriye'yi bitirip zabıt çıkanlara, zabıt çıkanlarda diğer sınıflar şerefine verirlerdi.²⁶⁸ Bu eğlencelerde talebe yer, içer şarkılar türkülerle vakit geçirilir ve gecenin sonunda mezun olanlara yönelik bir konuşma yapılarak tören sona ererdi. İdâdi sınıflarından Bahriye sınıfına geçenler kılıç takarlardı.²⁶⁹

²⁶⁵ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 144.

²⁶⁶ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 55.

²⁶⁷ BOA; Y. PRK. ZB, 10/84.

²⁶⁸ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 32.

²⁶⁹ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 33.

4.4. PADIŞAHLARIN MEKTEBİ ZİYARETLERİ

Osmanlı donanmasına subay yetiştiren Bahriye Mektebi padişahların her zaman göz önünde bulundurdıkları yerlerden olmuştur. Sultan Abdülmecit mektebi ziyaret eden padişahlardan birisidir.

Takvim-i Vekâyi'nin haberlerinden padişahın 1848 senesinde mektep tersanede iken mektebi ziyaret ettiği, imtihanları izlediği anlaşılmaktadır. Sultan Abdülmecit 1849 senesinde Nil-i Şevket kalyonunda yapılan imtihanları ziyaret etmiş, imtihanları izlemiştir. 1851 senesinde tersanede imtihanları seyredip talebeye mükâfatlar dağıtmıştır. 1852 ve 1856 senelerinde Feyz-i Bahri vapuru ile imtihanları seyretmek üzere Heybeliada'ya gelmiştir. Padişahın Heybeliada'ya gelişini Takvim-i Vekâyi'nin 20 Haziran 1852 tarihli sayısı şu şekilde vermektedir:²⁷⁰

“Mekteb-i Bahriye'de taaliim-i fünûn etmekte olan şâkirdânın icra-yı usûl-i imtihaniyyeleri zımnında mâh-ı mezkûrun on dördüncü cuamirtesi günü (3 Haziran 1852) Feyz-i Bahri vapur-ı hümayûnu ile mezkûr adaya teşrif ettiği..”

Bahriye Mektebi'ni ziyaret eden bir diğer padişahta Sultan Abdülaziz'dir. Abdülaziz donanmaya ve denizciliğe çok önem veren bir padişahtı. Kendisi imtihanlara katılır ve öğrencilere özel bir tahta vasıtasıyla soruları tahtaya yazar ve tahta hareket ettirilince de verilen cevabı görürdü. Padişahlar mektebe geldiklerinde Hünkâr dairesi denilen yere geçerlerdi. Bu dairenin kapsının üstünde Abdülmecit'in kendi el yazısı ile yazdığı “Rütbetü'l-ilm a'lel rüteb” yazısı mevcuttu.²⁷¹

Mektebi ziyaret eden padişahlardan biriside V. Mehmet Reşat'tır. 19 Ağustos 1909 tarihli mabeynden gönderilen yazıda padişahın yarın (20 Ağustos) saat altı sıralarında saraydan hareketle Mekteb-i Bahriye'ye teşrif edeceği ifade edilmektedir.²⁷² Padişahların mektebi ziyaretleri önemlidir. Bu şekilde buradaki zabıt ve talebeleri bizzat ziyaret ederek onlara verdiği değeri ifade etmiş ve yaptıkları işler mekteptekileri teşvik etmiş oluyordular.

²⁷⁰ Kenan Sayacı; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, s. 40.

²⁷¹ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 91.

²⁷² BOA; İ. HUS, 178/1327 Ş. 13

4.5. MEKTEBİ ZİYARET EDEN YABANCI HEYETLER

İstanbul'a gelen resmi heyetlerin ve İstanbul'da bulunan yabancı misyon temsilcilerinin ziyaret yerlerinden biriside Mekteb-i Bahriye idi. Burada muallimlerle görüşür, ders dinlerler ve okulu gezerlerdi. 31 Mart 1890 tarihinde İtalyan Veliiahtı Duk Donopil'in ziyareti de mektebe yapılan yabancı heyet ziyaretlerinden biridir. Veliiaht, Batum'a hareket ederken son ziyaret yerlerinden biriside Bahriye Mektebi olmuştur. Mektebe gelişinde veliaht Mektep Nazırı Tayyar Paşa, ümera ve zabitan tarafından karşılanmıştır. Heyet, mektep içine girerek dersaneleri ziyaret etmiş, girdikleri her dershanede muallimler ve talebeler ile görüşükten sonra memnun kalmıştır. Heyet, mektep talebeleri tarafından icra edilen tüfek, kılıç ve jimnastik talimlerini seyrettikten sonra koğuşları ve diğer mekânları da ziyaret edip teşekkür ederek mektepten ayrılmıştır.²⁷³ 1891 senesine ait bir belgede de İstanbul'da bulunan Japonya kruvazörlerindeki subaylardan bir yüzbaşı ve 32 mühendisin mektebi ziyaret edecekleri ifade edilmektedir. Belgede heyetin dersane, taamhane ve hastaneyi ziyaret edecekleri ayrıca tüfenk, kılıç, jimnastik, talimlerini seyredecekleri belirtilmektedir. Heyete kahvaltı verileceği de belgede ifade edilmektedir.²⁷⁴

1893 tarihli bir belgede İngiltere Ateşenevali'nin mektebi ziyaret ettiği belirtilmektedir. Belgede adaya sefaret istimbotuyla gelen ateşe, miralay Ecirton'un mektebin dersanelerini, taamhanesini, koğuşlarını, hastanesini ve talimhanesini gezdiği ifade edilmektedir. Yine belgeye göre ateşeneval talebelerin spor talimlerini de seyretmiştir²⁷⁵.

Bu gezilerde gelen heyetlere mektebin en iyi yerlerinin gösterildiği donanma zabiti Emin Bey tarafından hatıratında şu sözlerle ifade edilmektedir:

*“Arada vaki olduğu üzere ziyarete gelen bazı ricâl ve ecânibe mektebin en iyi yerleri gösterilir ve lokantalarda sofralara örtüler, çiçekler ve saire konarak göz boyanırdı.”*²⁷⁶ Özellikle yabancıların ziyaretlerinde devletin itibarı ile ilgili olarak mektebin düzensiz bir görünüm vermemesi amaçlanmış olmalıdır.

²⁷³ Şakir Batmaz; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, s. 91.

²⁷⁴ BOA; Y. PRK. ASK, 69/17.

²⁷⁵ DMA; MKP, 40/40.

²⁷⁶ Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 40.

5. BÖLÜM

MEKTEP TALEBESİNİN KIYAFETLERİ

5.1. II. MAHMUT DÖNEMİ TALEBE KIYAFETLERİ

II. Mahmut döneminde talebelerin kıyafetleri şu şekildedir:²⁷⁷

Talebelerin başlarında mavi püsküllü kırmızı bir fes bulunurdu. Talebeler mora yakın gri mavi kumaştan önden iliklenen tek sıra beş düğmeli, dik ve kapalı yakalı, bele kadar uzanan kısa bir ceket ile aynı kumaştan pantolon giymekteydi. Ceket yakası kırmızı çuhadandı. Yakaya bağlı beş santim genişliğinde 15 cm. uzunlukta kırmızı çuhadan yapılmış boyunbağı üçüncü düğmeye kadar uzanırdı. Talebeler bellerine kılıç taşımak üzere siyah deriden, tokalı bir kemer takmışlardı. Ayakkabı olarak da siyah renkte çekme potin giymişlerdi.

5.2. SULTAN ABDÜLMECİT DÖNEMİ TALEBE KIYAFETLERİ

Abdülmecit dönemi talebe kıyafetleri şu şekildedir:²⁷⁸

Bu dönemde talebelerde başlık olarak fes kullanılmaya devam edilmiştir. Kıyafet olarak lacivert çuhadan beş sarı düğmeli kısa bir ceket ve dış kenarlıklarında iki santim genişliğinde sarı şerit bulunan aynı kumaştan bir pantolon giyilmiştir. Tek önlü ve yakası kapalı olan ceketin yakasının rengi koyu mavi olup, her iki tarafında birer beyaz çıpa bulunmuştur. Bu koyu mavi kumaşın alt ve üst kenarlarına birer ince beyaz şerit geçirilmiştir.

---

²⁷⁷ Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri; Hazırlayan: Figen Atabey, DKK. Yayınları, s. 47.

²⁷⁸ Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri; Hazırlayan: Figen Atabey, s. 55.

Mektep talebeleri selamlık törenlerinde üzerinde çıpa resmi bulunan sarı maden tokalı deriden bir kemer bağlamış ve kılıç taşımışlardır.

5.3. II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ TALEBE KIYAFETLERİ

Bu dönem talebelerinin kıyafetleri şu şekildedir:²⁷⁹

Talebelerin başlarında siyah püsküllü kırmızı bir fes bulunmaktaydı. Talebeler baruti renk çuha kumaştan açık yakalı ve çift önlü bir setre pantolon giymişlerdir. Setre soldan sağa iliklenmiş ve ön kısmında iki sıra halinde dörderden sekiz tane dönemin bahriye düğmesi bulunmuştur. Kışlık ve yazlık elbiselerin yakalarında her iki tarafında sarı madenden yapılmış birer çıpa bulunmuştur. Kollarında idadiye dördüncü sınıfa kadar kroslu kırmızı şerit ve Bahriye Mektebi birinci ve ikinci sınıfları ise ortası sarı sırmalı kroslu kırmızı şerit takmışlardır. Setre içinde beyaz gömlek giyilmiş, kolalı dik yakasına üstten siyah papyon kravat bağlanmıştır. Setre üstünden bele takılan sarı madeni tokalı siyah deri kılıç kayışının askı kollarına bağlı olarak bir kılıç taşımışlardır. Yaz mevsiminde beyaz pantolon giymişlerdir. Ayaklarına siyah çekme potin giymişlerdir²⁸⁰. Bu dönemle ilgili olarak 1889 tarihli bir belgede talebelerin elbiselerinin yakalarına takmak üzere numara satın alındığı belirtilmektedir²⁸¹. 1897 senesinde mektebe giren Emin Bey hatıratında talebe kıyafetlerini şu şekilde tarif etmektedir:

*“Mektep elbisesi zabitan setre takımını aynı idi. İdadi sınıfları talebesi kollarına birden dörde kadar aynen zabıt şeridi gibi dokunmuş kırmızı ipekten mamül kruvazeli şerit dikerler yakalarının üst kısmına kırmızı ipekle numaraları işlenir ve altına döğmeden mamur cepleri yaldızlı ve ortası küreli birer çıpa takarlardı. Bahriye sınıflarının kırmızı ipek şeritlerinin ortası kılaptan olurdu. Yaka numaraları da kılaptan ile işlenirdi ve hariçte gezerken de püskülsüz zabıt kılıcı takarlardı.”*²⁸²

Yine bu dönemde Osmanlı donanmasına katkı için getirilen yabancı uzmanlardan Starcke Paşa mektep ile ilgili yazdığı raporda bu konuya da değinmiştir. Paşa, raporunda talebelerin giydikleri kıyafetlerin uygun olmadığını belirterek, 10-18 yaş

²⁷⁹ Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri; Hazırlayan: Figen Atabey, s. 69.

²⁸⁰ Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri; Hazırlayan: Figen Atabey, s. 69.

²⁸¹ DMA; SAN, 15/43.

²⁸² Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Yayına Hazırlayan: Şakir Batmaz, s. 35-36.

arasında bulunan talebelere uzun etekli setreler giydirilmesinin bazı sıkıntılara yol açtığını, talebelere yazlık ve kışlık olarak verilen iki takım elbiselerden uzun etekli olanlarının kışın giydirilip idadi sınıfı talebelerine kısa ceketler, son sınıf talebelerine ise daha uzun ceketler giydirilmesini tavsiye etmektedir²⁸³.

II. Abdülhamit sonrası deniz askeri kıyafetlerinde Alman etkisi göze çarpmaktadır²⁸⁴. Bu dönemde askerlerin giydiği başlıklar değiştirilmiştir. Kara ordusunda enveriye denilen başlıklar giymeye başlanırken bahriyede de Bahriye Nazırı Cemal Paşa zamanında giyilen başlıklara da cemaliye denilmiştir. Bahriye Mektebi öğrencileri de subaylara benzer cemaliye giymişler, kokart üzerine bir çıpa, onun üzerinde bir ay yıldız bulunmuştur²⁸⁵.

---

²⁸³ Selman Soydemir; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19.Yüzyıllar), s. 122.

²⁸⁴ Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri; Hazırlayan: Figen Atabey, s. 83.

²⁸⁵ Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri; Hazırlayan: Figen Atabey, s. 84-85.

SONUÇ

Osmanlı Devleti askeri alandaki mağlubiyetlerden dolayı batıyı takip ihtiyacını daha fazla hissetmiştir. Bu amaçla yapılan işlerden birisi de ordu ve donanmaya nitelikli eleman yetiştirmek için Avrupa usûlünde eğitim kurumları olan mühendishaneler kurulmasıdır. Bu amaçla ilk etraflı teşebbüs 1770 senesinde yaşanan Çeşme faciasından sonra kurulan Mühendishane-i Bahrî-i Hümayûn olmuştur. Fakat uzun sayılabilecek bir dönem buradan istenilen fayda sağlanamamıştır. Osmanlı Devleti'nde denizcilik eğitime verilen önem bununla da sınırlı değildir. Osmanlı Devleti özel Bahriye Mekteplerinin açılmasına da müsaade ederek nitelikli eleman ihtiyacını gidermeye çalışmıştır.

III. Selim döneminden sonraki yıllarda II. Mahmut döneminde 1830'lara kadar mektep neredeyse unutulmuş durumdadır. II. Mahmut ve özellikle Tanzimat dönemi pek çok alanı etkilediği gibi Mekteb-i Bahriye'yi de etkilemiş, mektepte yeniliklere yol açmıştır. Mektebe 1830'larda el atılmış ve mektebin 1851 senesine kadar Heybeliada'ya taşınmasına imkân sağlayacak faaliyetlere girişilmiştir. Bunun neticesinde mektep Heybeliada'ya yeni bir binaya taşınmış, yeni ve daha düzenli bir eğitime kavuşmuştur. 1847 senesinde Mektep Nazırı olan Patrona Mustafa Paşa tarafından hazırlanan layiha mektep tarihinde eğitimin ilerlemesi adına bir dönüm noktasıdır. Bu layiha ile önemli bir sorun olan mektebe talebe temini meselesi belirli bir kurala bağlanmaya çalışılmıştır. Mektebe talebe temini konusundaki en temel sorun Osmanlı eğitimin sisteminin en alt eğitim kurumları ile en üst eğitim kurumları arasında bulunması gereken okul türlerinin bulunmaması idi. Talebe temini meselesini çözmek için 1851 senesinde Bahriye Mektebi'nin idadi sınıfları açılmıştır. Mektebe alınacak talebenin yaş sınırı da ilk dönemlerde önemli bir mesele olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum mektebin eğitim süresiyle de alakalıdır. 1838 senesinde mektebe alınacakların 10 yaşından küçük olmayacakları belirtilirken bu durum ilerleyen senelerde değişiklik göstermiştir. Daha sonraki senelerde 14-15 yaşlarında olanların mektebin idadi kısmına kabûl edildikleri

görülmektedir. Mektebe alınacak öğrencilerin mezun oldukları okullar için önceleri belli bir kural yoktu. Daha sonraki dönemde mektebin idadi sınıflarının açılmasıyla buralardan bahriye sınıflarına öğrenci temin edilmeye başlanmıştır. İdadi sınıflarına ise rüştiyelerden öğrenci temin edilmekteydi. Daha sonra askeri rüştiyeler kurularak bu okullardan idadilere öğrenci temin edilmeye başlanmıştır. Fakat askeri rüştiyeler yeterince öğrenci yetiştiremediği için sivil rüştiyelerden de öğrenci temin edilmeye çalışılmıştır.

Mektebe Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan Müslüman ve Gayri Müslim unsurlardan da talebe kabûl edilmekteydi. Müslüman unsurlardan Araplardan öğrenci alınması siyasi bir hareket olarak görülmektedir. Çünkü uzak eyaletler olan Arap eyaletleri 19. yy. sonlarına doğru devletten kopma eğiliminde idiler. Bu eğilimi panislamist siyaset ile bertaraf etmeye çalışan Osmanlı Devleti, bu siyasetin bir gereği olarak bu bölge halkından olan kişilerin çocuklarını Bahriye Mektebi'ne kabûl ediyordu. Devletten kopma eğiliminde olan Gayri Müslim unsurlarda Bahriye Mektebi'ne kopma eğilimini engellemek için kabûl ediliyorlardı. Bunun haricinde devlet erkânının çocukları da mektebe ayrı bir konumda kayıt ediliyorlardı. Bu durum mektebin açıldığı ilk dönemden itibaren görülmektedir. Bunun en temel sebebi ise mektebe alınan bu çocukların nispeten diğer çocuklara göre daha iyi bir eğitimden geçmiş olmalarıdır. Mektebe öğrenci temini konusundaki sıkıntıyı ortadan kaldırmak için İstanbul dışından da öğrenci temini yoluna gidilmiş ve sahil eyaletlerindeki öğrencilerinde mektebe diğer eyaletlerdeki öğrencilere göre öncelikli olarak kayıtlarının yapılması kararlaştırılmıştır. Bunun sebebi ise sahil eyaletlerinden gelen öğrencilerin denizciliğe daha yatkın olduklarının düşünülmesidir.

Mektebin eğitim süresinin 1840'larda 7-8 sene gibi bir süreye çıktığı görülmektedir. Mektebin eğitim süresini etkileyen en temel sorun ülkedeki eğitim sistemin tam olarak bir sisteme oturtulamamasıdır. Çünkü 1848 senesinde Patrona Mustafa Paşa tarafından hazırlanan layihada mektebe alınacak talebelerin darülfünun mezunu olmaları gerektiği belirtilmektedir. Fakat darülfünunun kurulamaması bu şartın uygulanamamasına sebep olmuştur. yapılan düzenlemelerle mektebin eğitim süresi Bahriye sınıflarında 4 sene olarak belirlenmiştir. Bu sürenin 2 senesi teorik 2 senesi ise gemilerde olmak üzere pratik eğitimden ibaretti. İdadi sınıfları da 4 senelik eğitim yapmaktaydılar. Bu süreler zaman zaman değişiklik göstermiştir. Mektebin öğrenci sayısı da yıllara göre değişiklik

göstermekle birlikte hiçbir zaman donanmanın bütün ihtiyacını karşılayacak sayıda eleman mektepte yetiştirilememiştir.

Mektepteki eğitim sisteminde Tanzimat dönemine kadar Fransız usûlü daha belirgin iken Tanzimat dönemiyle birlikte mektepte hâkim olan tesir İngiliz tesiridir. Çünkü İngilizlerin deniz hâkimiyetleri Bahriye Mektebinde de İngiliz tedris esaslarının etkili olmasına yol açmıştır. II. Abdülhamit dönemine kadarda bu durum devam etmiştir. Bu dönemde Alman denizcilik heyetlerinin etkileri görülmektedir. Mektepte denizcilikle ilgili temel derslerin yanında Arapça, Farsça gibi dersler de okutulmuştur. Batı dili olarak önceleri Fransızca dersi okutulmakta iken 1840'lardan itibaren İngilizce ana yabancı dil dersi olurken Fransızca dersi seçmeli ders haline gelmiştir. Mektep okutulan dersler mektepteki bölümlere göre de değişiklik göstermekteydi. Mektepte okutulan dersler zamanla değişiklik göstermiştir bunun temel sebebi değişen ve gelişen şartlardır. Abdülaziz dönemiyle birlikte mektepte buhar ve zırhlılara dönük derslerin koyulduğu görülür. Ayrıca II. Mahmut döneminden itibaren yurt dışına öğrenci ve zabıt yeni gelişmeleri öğrenmesi gönderilmeye başlanır. Mektepte teknik bilgileri içeren dersler olduğu gibi uluslar arası deniz hukuku ile ilgili derslerde gösterilerek subay adaylarının diploması konusunda bilgili olmaları amaçlanmıştır. Mektepte dini bilgiler veren derslerin de olması devletin teokratik yapısının bir sonucudur. Mektep talebelerinin eğitimleri sadece teorik değildi. Mektep gemisi ile talim yolculuğu yapmakta mektepteki eğitimin bir parçasıydı. Mektepteki eğitimin son iki senesi talim gemisinde yapılan tatbiki eğitim idi. Bu eğitim Akdeniz ve Marmara denizinde yapılırdı. Akdeniz'e yapılan seyahatte öğrenciler denizciliğe dair tatbiki eğitim alırlardı. Marmara denizindeki eğitim ise İzmit körfezindeki top talimi idi. Mektebin talim gemisi ile yaptığı eğitim bazen Hint Okyanusu'na kadar uzatılmıştır.

Ders araç gereçlerinin temini konusu da okulun kuruluşundan itibaren mühim bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Teknik aletlerin yurt dışından temin edilmesi yoluna gidilmiştir. Dersler için gereken kitaplarda yurtdışından temin edilmiştir. Gerekli ders kitaplarının temini için yurt dışından getirilen kitapların tercüme edilerek mektep matbaasında basılarak talebe dağıtıldığı da görülmektedir. Daha sonraki dönemde yerli hocalar tarafından da ders kitapları yazılmıştır.

Mektebin öğretim elemanı temini de sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bunun çözümü için yurtdışından hoca temin edildiği gibi ülke içinde de subayların dönem dönem mektepte

ders verdikleri görülmektedir. İlerleyen senelerde yetişmiş eleman sayısının artmasıyla bir sorun olmaktan büyük ölçüde çıkmıştır.

Osmanlı Devleti II. Mahmut dönemi ile birlikte pek çok alanda olduğu gibi askeri alanda da büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde çeşitli sahalarda eğitim görmek üzere Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir. Denizcilik eğitimi içinde Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir. Bu sayede denizcilik sahasındaki gelişmelerin takip ve Osmanlıda tatbik edilmesi amaçlanmıştır. Denizcilik eğitimi için gönderilen öğrencilerin çoğunun İngiltere'ye gönderildiği görülmektedir. Bunun sebebi İngiltere'nin o dönem denizcilikteki üstünlüğüdür.

Mektepte talebeler eğitimlerinin sonunda imtihandan geçiriliyorlardı. İmtihan süreleri mektebin kuruluş yıllarından itibaren değişiklik göstermiştir. İlk zamanlar bazı sınıflarda iki senede bir imtihan yapılırken bazı sınıflarda ise senede bir imtihan yapılmaktaydı. Daha sonraki senelerde Mektepte imtihanlar bir heyet tarafından yazılı ve sözlü olarak yapılmaktaydı. Bu imtihanlar sene içerisinde ve sene sonunda yapılmaktaydı. Mektepte yapılan imtihanları zaman zaman padişahların da mektebe gelerek izledikleri görülmektedir.

Bahriye Mektebi kuruluş amacı olarak ve eğitim içeriği itibarıyla askeri bir okuldu. Fakat ülkedeki sivil denizcilik hizmetlerinin ihtiyacını karşılamak üzere mektep bünyesinde Tüccar Kaptan Mektebi'nin de açıldığı görülmektedir. Bu mektebin amacı sivil gemiler için çarkçı ve kaptan gibi elemanları yetiştirmektir. Çünkü yerli ticaret gemilerinde bu elemanların çoğu ya İngiliz ya da Rum ahaliden oluşmaktaydı. Bu gruplar ise Müslüman ahalinin bu sektörde söz sahibi olmasına mani oluyorlar ve bir çeşit tekel oluşturuyorlardı. Bunu engellemek amacıyla 1884 senesinde bu mektep kurulmuştur. Bu mekteplerden beklenen sonuçlar bir şekilde elde edilemeyince II. Meşrutiyet döneminde okul kapatılmıştır.

Bahriye Mektebi üç temel bölümden oluşuyordu. Bunlar; güverte, inşâiye ve makine idi. Güverte bölümü genel olarak güverte subayı denilen muharip sınıf iken diğer bölümler teknik sınıflar idi. İnşâiye sınıfı gemi inşa etmek üzere yetiştirilen mühendislerin eğitim gördüğü sınıftı. Makine bölümü ise gemi makinelerinin işleyişinden sorumlu olan subayların yetiştirildiği sınıftı.

Mektebin sosyal hayatının oldukça hareketli olduğu görülmektedir. II. Abdülhamit döneminde mektep talebelerinin Kâğıthane piknikleri gelenek haline gelmişti. Ayrıca

mektepte kandil ve bayram kutlamaları da yapılırdı. Ramazan ayında öğrencilerin bir kısmı saraya padişah tarafından verilen iftara katılırlardı. Kurban bayramlarında padişah tarafından diğer kurumlara olduğu gibi Bahriye Mektebi'ne de padişah tarafından kurbanlık gönderilirdi.

Mektep zaman zaman padişahlar tarafından ziyaret edilmiştir. Bu ziyaretler padişahın mektebe verdiği önemi göstermesi bakımından önem taşırlardı. Mektep ayrıca hem ülkede bulunan yabancı misyon temsilcileri hem de ülkeye gelen yabancı heyetler tarafından ziyaret edilmiştir.

Osmanlı Devleti bütün çabalarına rağmen içinde bulunduğu olumsuz şartlar yüzünden mektepte istediği iyileşmeleri hiçbir zaman istenilen ölçüde yapamamıştır. Nitekim mektepte yenileşme ve ıslahat çalışmaları hiçbir zaman bitmemiştir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya savaşında olduğu dönemde ve hatta mütareke döneminde bile bu çalışmaların yapıldığını görmek mümkündür.

Bahriye Mektebi ile günümüzde yapılan akademik çalışmalar, bu konuyu her yönüyle ortaya koymaktan oldukça uzaktır. Bunun en temel sebebi ise arşivlerin mevcut haliyle yetersizliğidir. Bu konudaki en zengin bilgi kaynakları olan Deniz Müzesi Arşivi ve Deniz Harp Okulu'nda bulunan Bahriye Mektebi arşivlerinin tasnifleri yetersizdir. Mevcut durumuyla bu zengin bilgi kaynakları istenileni tam olarak verememektedir. Bu durumun zaman içerisinde düzeltilmesi bu konu ile ilgili olarak yapılan çalışmaların daha etraflı olarak yapılmasına imkân sağlayacaktır.

KAYNAKÇA**A. DENİZ MÜZESİ ARŞİVİ****1. Erkân-ı Harbiye-i Bahriye**

DMA; EHB, 21/ 68

DMA; EHB, 14/56

DMA; EHB, 44/ 132

2. Fabrikalar Bölümü

DMA; FB, 42/ 57

DMA; FB, 83/ 183

3. Mülga Bahriye Nezâreti

DMA; MBN, 57/ 73

DMA; MBN, 673/ 59

DMA; MBN, 674/59

DMA; MBN, 719 / 5, 20, 64, 65

4. Muhasebe Bölümü

DMA; MHB; 653/ 42

5. Mektûbî Bölümü

DMA; MKT, 4/60

DMA; MKT, 22/ 65

DMA; MKT, 60/ 38

DMA; MKT, 90/ 69

DMA; MKT, 112/ 26

DMA; MKT, 112/ 118

DMA; MKT, 140/ 44

DMA; MKT, 194/ 18

DMA; MKT, 207/ 116

DMA; MKT, 215/ 34

DMA; MKT, 239/13

DMA; MKT, 241/ 33

DMA; MKT, 349/ 12

DMA; MKT, 360/ 26

DMA; MKT, 375/ 44

DMA; MKT, 387/ 27

DMA; MKT, 396/ 75

DMA; MKT, 449/ 94

DMA; MKT, 506 /14

DMA; MKT, 519/ 75

DMA; MKT, 580/ 11

DMA; MKT, 653/ 98

DMA; MKT, 723/ 56

DMA; MKT, 739/ 14

DMA; MKT, 866/ 20

DMA; MKT, 1009/ 69

DMA; MKT, 1305/ 32.

DMA; MKT, 1526/ 1

DMA; MKT, 1672/ 4

6. Mektepler Bölümü

DMA; MKP, 1/ 15DMA; MKP, 1/ 17

DMA; MKP, 1/ 33, 34, 35

DMA; MKP, 1/ 35

DMA; MKP, 2/ 10

DMA; MKP, 40/ 40

7. Sandıklar Bölümü

DMA; SAN, 15/ 43

8. Şûrâ-yı Bahrî Bölümü

DMA; ŞUB, 2/ 13 B

DMA; ŞUB, 4/59 A

DMA; ŞUB, 4/ 111 A

DMA; ŞUB, 4/ 209 B

DMA; ŞUB, 9/ 180 B

DMA; ŞUB, 12 / 5A

DMA; ŞUB, 31/ 105 A

DMA; ŞUB, 69/ 143 A

DMA; ŞUB, 139/32A

DMA; ŞUB, 275/ 22 A

DMA; ŞUB, 290/14 A

DMA; ŞUB, 491/ 116

9. Tersaneler Bölümü

DMA; TRS, 988 A/ 32

B. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1. Âmedî Kalemî Divan-ı Hümâyûn Evrakı

BOA; A. AMD, 7/41

BOA; A. AMD, 28/51

BOA; A. AMD, 26/24

BOA; A. AMD, 33/ 45

BOA; A. AMD, 52/21

BOA; A. AMD, 67/ 95

BOA; A. AMD, 71/ 80

2. Sadaret, Müteferrik Evrakı

BOA; A.M, 5/78

3. Sadaret, Mektûbî Mühimme Kalemî Evrakı

BOA; A. MKT. MHM, 52/ 46

BOA; A. MKT. MHM, 73/ 72

BOA; A. MKT. MHM, 198/ 100

BOA; A.MK.T. MHM, 270/ 98

BOA; A. MKT. MHM, 427/ 34

BOA; A. MKT. MHM, 438/ 59

BOA; A. MKT. MHM, 459/ 64

5. Sadaret, Mektûbî Kalemi Nezaret ve Devâir Evrakı

BOA; A.MKT. NZD, 43/27

BOA; A. MKT. NZD, 45/ 80

BOA; A. MKT. NZD, 51/48

BOA; A. MKT. NZD, 71/ 78

BOA; A. MKT. NZD, 137/ 83

BOA; A. MKT. NZD, 189/ 13

BOA; A. MKT. NZD, 312/ 49

6. Sadaret, Mektûbî Kalemi Umûm Vilâyât

BOA; A. MKT. UM, 54/ 17

6. Cevdet Bahriye

BOA; C.BH, 65/ 3051

BOA; C.BH, 67/ 3163

BOA; CBH, 125/6079

7. Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemi Evrakı

BOA; DH. MKT, 141/ 16

8. Hatt-ı Hümayûn

BOA; HAT, 577/ 28245

BOA; HAT, 1422/ 58148

9. Hariciye Nezareti Mektûbî Kalemi Evrakı

BOA; HR. MKT, 77/99

BOA; HR. MKT, 19/86

10. Haritalar

BOA; HRT. h, 132

11. İrade, Bahriye

BOA; İ.BH, 12/ 1331 R- 4

BOA; İ.BH, 7/ 1325 R-3

12. İrade, Dosya Usûlü İradeler Tasnifi

BOA; İ. DUİT, 185/ 78

BOA; İ. DUİT, 185/ 85

BOA; İ. DUİT, 5/35

BOA; İ. DUİT, 5/34

13. İrade, Hariciye

BOA; İ. HR, 241/14307

BOA; İ.HR, 4/164

14. İrade, Husûsi

BOA; İ. HUS, 178/ 1327 Ş. 13

15. İrade, Meclis-i Mahsus

BOA; İ. MMS, 16/ 368

BOA; İ. MMS, 52/ 2262

BOA; İ. MMS, 106/ 4535

16. İrade Meclis-i Vâlâ

BOA; İ. MVL, 199/ 6201

BOA; İ. MVL 74/1428

BOA; İ. MVL, 86/1760

17. Maarif Nezareti Mektubî Kalemi

BOA; MF. MKT, 31/ 164

BOA; MF. MKT, 33/ 24

BOA; MF. MKT, 37/ 75

BOA; MF. MKT, 38/ 70

BOA; MF. MKT, 41/ 119

BOA; MF. MKT, 45/ 98

BOA; MF. MKT, 50/ 39

BOA; MF. MKT, 313/ 31

18. Meclis-i Vâlâ

BOA; MV, 117/ 35

BOA; MV, 230/113

19. Yıldız Mütenevî Maruzat

BOA; Y. MTV, 26/ 66

BOA; Y. MTV, 38/ 136

BOA; Y. MTV, 43/ 73

BOA; Y.MTV, 74/ 88

BOA; Y. MTV, 78/ 93

BOA; Y.MTV, 95/ 3

BOA; Y. MTV, 96/ 48

BOA; Y. MTV, 110/ 92

BOA; Y. MTV, 197/ 118

BOA; Y. MTV, 199/132

BOA; Y. MTV, 279/ 48

BOA; Y. MTV, 290/ 17

20. Yıldız Perâkende, Mâbeyn Başkitâbeti Maruzat

BOA; Y. PRK. BŞK, 17/45

21. Yıldız Perâkende, Askeri Maruzat

BOA; Y. PRK. ASK, 39/ 92

BOA; Y. PRK. ASK, 62/ 77

BOA; Y. PRK. ASK, 69/ 17

BOA; Y.PRK. ASK, 79/ 38

BOA; Y.PRK. ASK, 91/23

BOA; Y. PRK. ASK, 91/ 110

BOA; Y. PRK. ASK, 114/ 37

BOA; Y. PRK. ASK, 223/ 77

BOA; YPRK. ASK, 261/ 30

22. Yıldız Perâkende, Zaptiye Nezareti Maruzat

BOA; Y. PRK. ZB, 10/ 84

C. TETKİK ESERLER

Akbayar, Nuri; Osmanlı Yer Adları Sözlüğü, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

Akyüz, Yahya; Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1999'a Kadar), Alfa Yayınları, İstanbul 1999.

Atabey, Figen; Geçmişten Günümüze Bahriye Kıyafetleri (1390-2005), DKK.Yayınları. Tarihsiz

Bahriye Salnamesi; On İkinci Defa, Matbaa-i Bahriye, Sene 1319.

Bahriye Salnamesi; On Sekizinci Tertip, Matbaa-i Bahriye, 1328.

Bahriye Salnamesi; Onuncu Defa, Matbaa-i Bahriye, 1317.

Bal, Nurcan; Süleyman Nutkî Bey'in Hatıraları, Genel Kurmay Bşk., DKK Yayınları İstanbul 2003

Batmaz, Şakir; “Tüccar Kaptan Mektepleri”, Tarih Boyunca Türklerde ve Dünyada Denizcilik Semineri (8 Mayıs 2004), İstanbul 2004, s. 109- 123.

Batmaz, Şakir; Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Bahriyesi, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010.

Batmaz, Şakir; Abdülhamit Donanmasında Bir Bahriyeli, Donanma Zabiti Emin Yüce'nin Hatıraları, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Çoker, Fahri; Deniz Harp Okulumuz, DKK. Yayınları, İstanbul 2007.

Gencer, Ali İhsan; “Özel Bahriye Mektepleri Hakkında Bir Genelge (1851)”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 7-8, 1976-1977, İstanbul 1977, s. 413-417.

Gencer, Ali İhsan; Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867), TTK Yayınları, Ankara, 2001.

Güven, İsmail; Türk Eğitim Tarihi, Naturel Yayınları, Ankara 2010.

İhsanoğlu, Ekmeleddin; “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”, 150. Yılında Tanzimat, Yayına Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 335 – 395.

Koçer, Hasan Ali; Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773 – 1923), MEB Yayınları, İstanbul 1991.

Kurtoğlu, Fevzi; Deniz Mektepleri Tarihçesi (1928-1939), Genel Kurmay Bşk. Deniz Şubesi Yayınları, İstanbul 1941.

Safvet; Bahriyemiz Tarihinden Filasalar, Matbaa-i Bahriye, Nisan 1329.

Salname-i Bahrî; Birinci Defa, Matbaa-yı Bahriye, 1307.

Salname-i Bahrî; Dördüncü Defa, Matbaa-yı Bahriye, 1311.

Salname-i Bahrî; İkinci Defa, Matbaa-yı Bahriye, 1308.

Salname-i Bahrî; Üçüncü Defa, Matbaa-yı Bahriye, 1310.

Sayacı Kenan; Deniz Harp Okulu Tarihçesi, DKK Yayınları. Tarihsiz.

Şehsuvaroğlu, Halûk Y.; Deniz Tarihine Ait Makaleler, DKK Yayınları, İstanbul 1965.

TDV İslam Ansiklopedisi; “Bahriye Mektebi” Maddesi, İstanbul 1991, c. 4, s. 509.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Ünlü, Rasim; Deniz Lisesi Tarihçesi, DKK Yayınları. Tarihsiz.

Woods, Sir Henry F.; Türkiye Anıları (Çeviren: Fahri ÇOKER), Milliyet Yay. İstanbul 1976.

D. TEZLER

Batmaz, Şakir; II. Abdülhamit Devri Osmanlı Donanması, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2002.

Gençoğlu, Mustafa; Osmanlı Devleti'nce Batı'ya Eğitim Amacıyla Gönderilenler (1830-1908) –Bir Grup Biyografi Araştırması-, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008

Soydemir, Selman; Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19.Yüzyıllar), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007.

E. SÖZLÜK

Devellioğlu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1997.

Pakalın, Mehmet Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü MEB. Yayınları, İstanbul 2004.

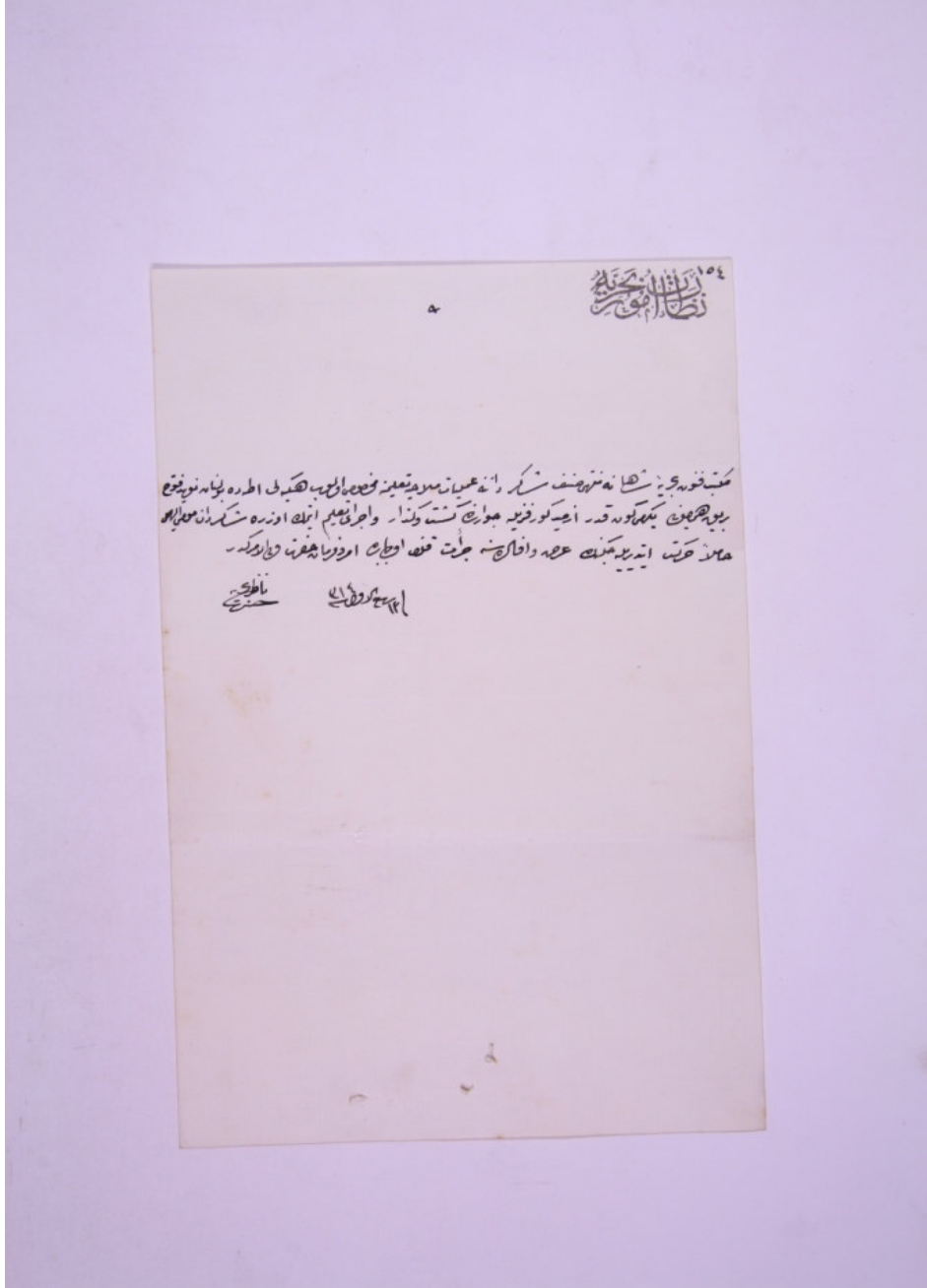
Süleyman Nutkî; Kâmûs-ı Bahrî, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1333.

Şemsettin Sami; Kâmûs-ı Türkî, Dersaadet 1317.

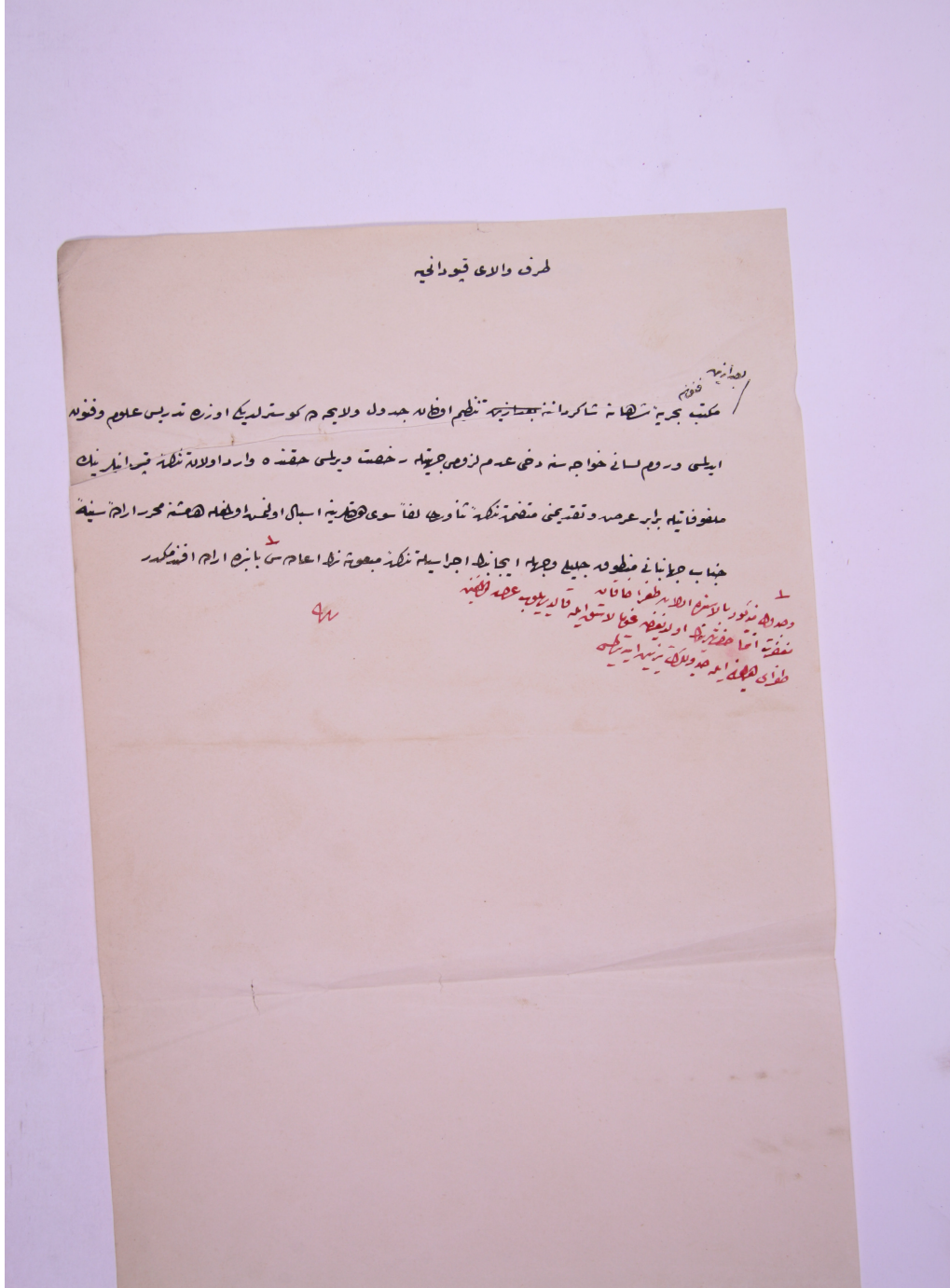
F. İNTERNET SİTESİ

<http://www.denizlisesi.k12.tr>

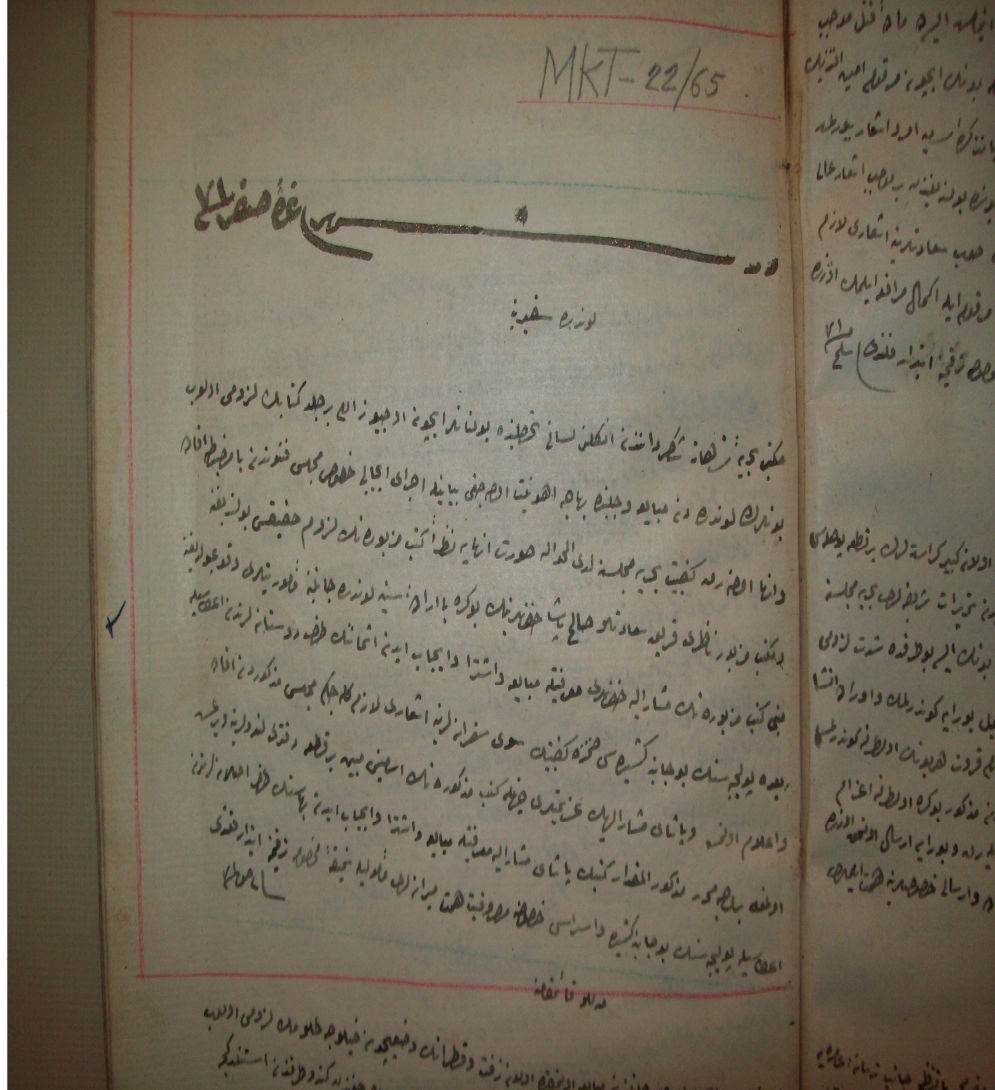
EKLER

EK. 1²⁸⁶

²⁸⁶ BOA; Y. PRK. ASK, 114/37, Son sınıf öğrencilerinin Nüvid-i Fütüh talim gemisiyle İzmit körfezinde uygulama eğitimi yapımları hakkında.

EK. 2²⁸⁷

²⁸⁷ BOA; A. MKT. MHM, 270/ 98, Mektepte Rumca dersi kaldırıldığı için Rumca hocasına ihtiyaç olmadığına dair H. 1280 (M. 1863) tarihli belge.

EK. 3²⁸⁸

²⁸⁸ DMA; MKT, 22/ 5845, Mektepte okutulan İngilizce dersi için ihtiyaç duyulan 351 cilt kitabın Londra'dan satın alınması hakkında.

EK. 5²⁹⁰

سودا اساسی		32	
سودا تاريخی		39	
ميش اساسی			
تیش اساسی			

ترسانه شماره فرماندانی قلعه مخصوص مسوده لکدر

خلاصه آل
TR.S. 988-A/32

تلف

تفتیحیه تلف

عنوان افق
مکتوبیه حربیه صفت قبله اولیة بطریقنامه انتخابی انقراضی ساگردانک اسپینیه و رود
بریده تلف طریقیه لریه اولیة اولیة اصول دره کیمه امی نریه اجر و معتمد تقفیه بن
ایفاسی بیانه ابتدا اولدی افق

ملفوظ بریده صورت

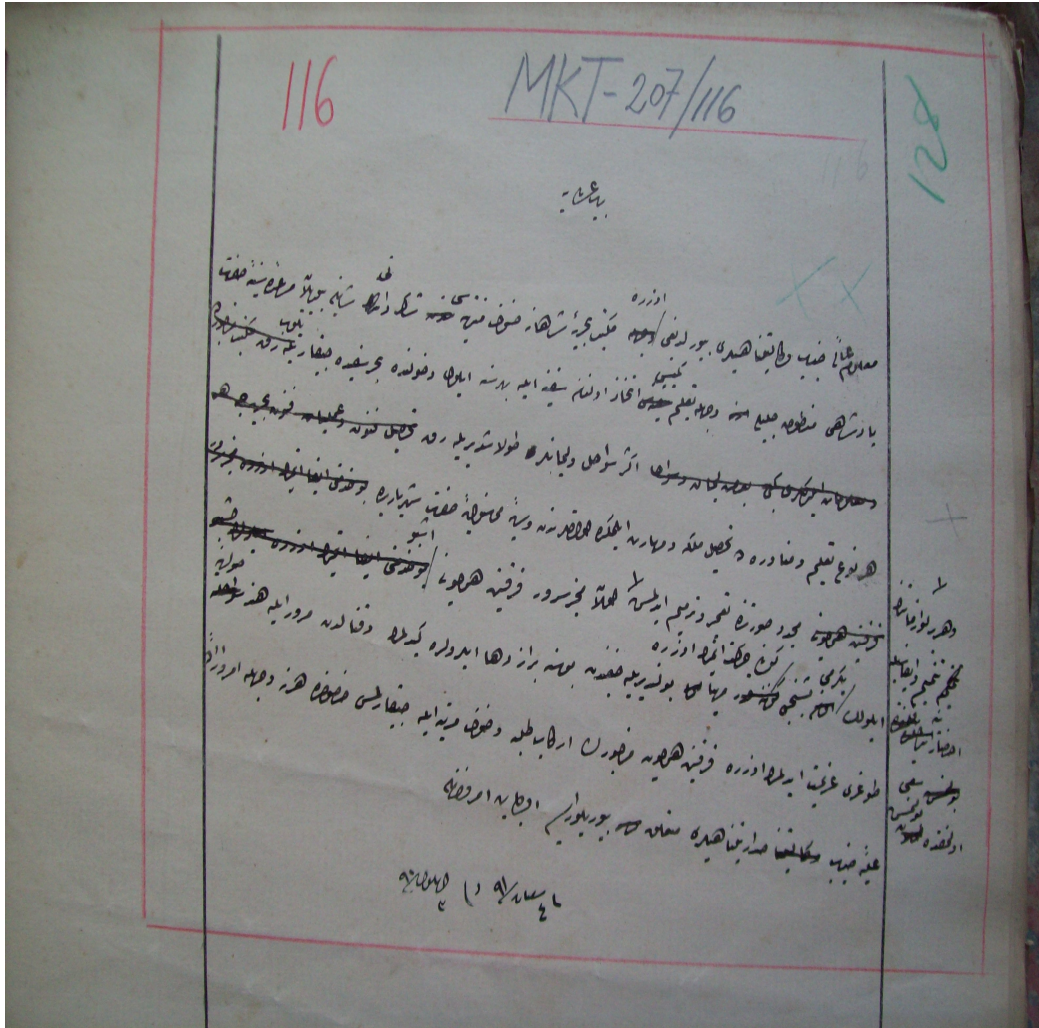
دENİZ MÜZESİ
ARŞIVI

حربیه تلف اسپینیه ۱۰ لریه کیمه تاریخ و ۱۰۰ لریه لریه کیمه مکتوبیه
حربیه صفت قبله اولیة اولیة بطریقنامه انتخابی و ایجاب اولیة انقراضی
ایفاسی ساگردانک اسپینیه بریده در

ایجاب " در اولیة قبله حیانت
نویس " کیمه نویسیایان
قاریک " حیا دره طایریان
عوه دین " مار درین قمار نیسیان
کلان " قریب کلده نیسیان
بارتو " ماطیه کلمه نیسیان

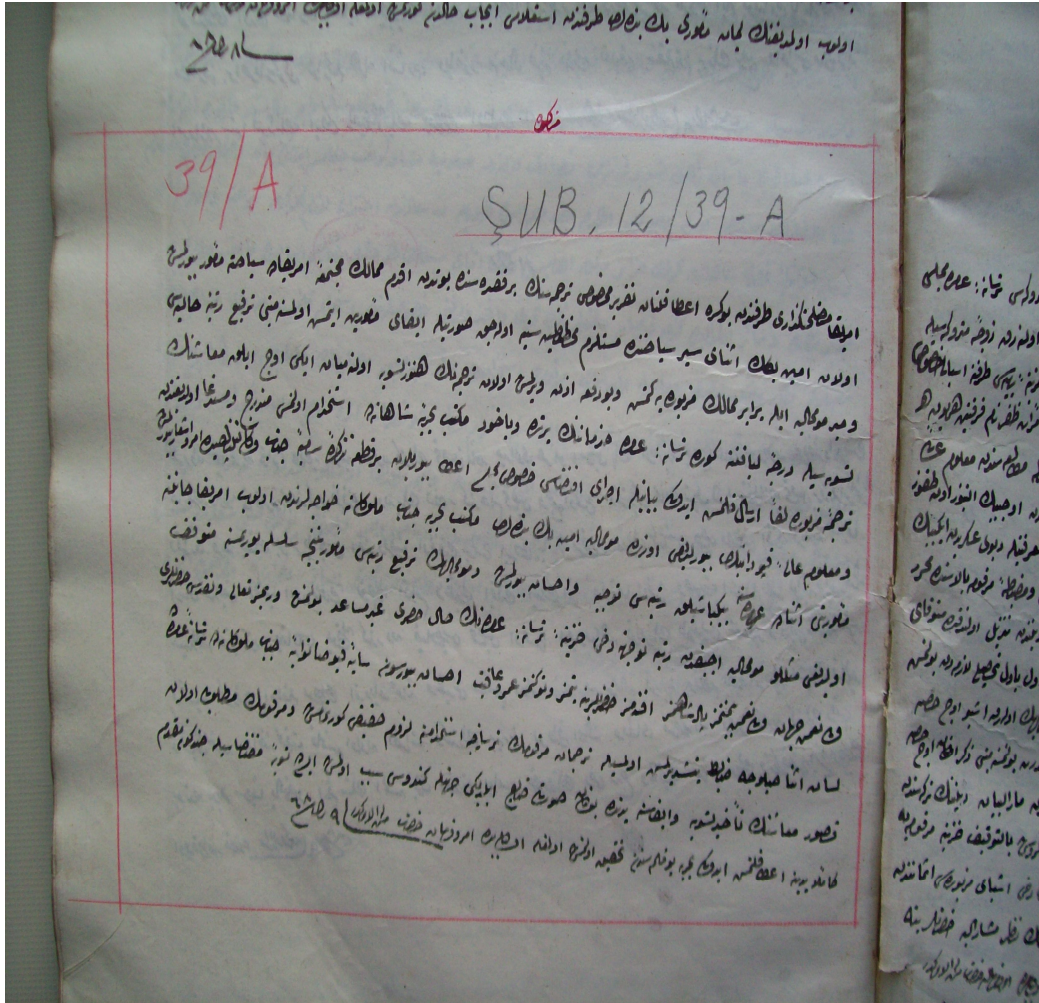
²⁹⁰ DMA; TRS, 988-A/ 32, Mektebe alınan Ermeni talebeler hakkında.

EK. 6²⁹¹

²⁹¹ DMA; MKT, 207/ 116, 1874 senesinde Muhbir-i Sürur talim gemisi ile yapılacak uygulamalı eğitimin Hint Okyanusu'na kadar uzatılması hakkında.

EK. 7²⁹²

292 DMA; SUB, 12/ 39-A, ABD'ye gönderilecek Binbaşî Emin Bey hakkında 1851 tarihli belge.

ÖZGEÇMİŞ

1977 senesinde Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı Bahçeli Köyü'nde dünyaya geldi. İlköğrenimini doğduğu köyde, orta öğrenimini Nevşehir'de 1995 senesinde tamamladı. 1996 senesinde kazandığı Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne bir sene kayıt dondurduktan sonra 1997 senesinde başladı ve 2001 senesinde mezun oldu. 2003 senesine kadar özel eğitim kurumlarında öğretmen olarak çalıştı. 2003 senesinde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine geçerek İstanbul'a Tarih öğretmeni olarak atandı. 2007 senesinde Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. 2009 senesinde Nevşehir/Avanos Özkonak Hacı Halil Türkkan Anadolu Öğretmen Lisesine tayin edildi. Halen aynı okulda Tarih öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Timur Demir evli ve bir çocuk babasıdır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : Güzelyurt Mah. Saray Sok. No: 8/1 NEVŞEHİR
Tel. : 0505 313 68 50
E-Posta : timurdemr@gmail.com

DİZİN

A

Abdülaziz	
Sultan	42, 64, 78, 85
Acemi ocağı	8
Adalar Denizi	16
Aden körfezi	52
Ahmet Tevhid	
Şehzade	29
Akdeniz	I, 9, 49, 50, 51, 52, 85
Akka	31
Alman	23, 82, 85
Amerika Birleşik Devletleri	50, 63
Antalya	31
Arap Unsurlar	24
Arapça	41, 85
Arnavutluk	52
Âsâr- ı Tevfik	
eğitim gemisi	54
askeri okullar	8
askeri rüştiyeler	84
Avrupa	III, 9, 11, 58, 59, 63, 83, 86
Avusturya	13, 55
Aydın	10, 31, 96

B

Babıâlf	36
Bâbıâli	67
Bahri Muhit	16
Bahriye	i, iii, III, 71
Bahriye Dairesi	48
Bahriye Hastanesi	17
Bahriye İdadisi	16, 21
Bahriye Meclisi	10, 18, 42, 51, 64
Bahriye Mektebi	I, III, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 38, 40, 43, 46, 49, 54, 56, 57, 58, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 71, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 95
Bahriye Nezareti	14, 33, 37, 43, 49, 65, 66, 68, 95
Bahriye Nezâreti Meclisi	10
Bahriye Rüşdiyesi	74, 75
Baron de Tott	12

Bartın	31, 68
Basra	52, 68
Başbakanlık Osmanlı Arşivi	I, II, VII, 21
Batum	79
Beşiktaş	I, 74
Beyrut	31, 68
Biga	10, 33
Bingazi	31, 52
Bozcaada	10, 31
Brest Bahriye Mektebi	60
Buhar Sınıfları	42

C

cambazhane	8
Canik	31
cemaliye	
başlık	82
Cezair-i Bahri Sefid	10, 31
Cezayirli Gazi Hasan Paşa	12
Cidde	68
Comte de Bonneval	9

Ç

Çamlıman	
Heybeliada	75
Çanakkale	52
Çerkez	26
Çeşme	III, IV, 12, 83
Çin	53
Çorlulu Ali Paşa Camii	13

D

Darülfünun	15, 28
Deniz Hastanesi	14
Deniz Lisesi Müzesi	65
Deniz Müzesi	I, II, VII, 16, 20, 46, 87
Deniz Müzesi Arşivi	I, II, VII, 16, 87
Dersaadet	22, 23, 25, 30, 32, 61, 62, 96
Divanhane	14
Donamay-ı Hümayûn	76
Duk Donopil	
İtalyan Velihtı	79

E

Edirne	31, 67
Eğimli Sait Paşa	
Mektep Nazırı	43
Emin Bey	75, 82
Binbaşı	50, 63, 80, 104
Emin Köşkü	13
Enderun	8
Enveriye	
Başlık	82
Erdek	10
Ereğli	31
Ermeni	
çarkçı ve kaptanlar	27, 67, 102
Ermeni talebeler	27, 102
Ertuğrul Fırkateyni	53

F

Farsça	85
Feth-i Bülend Korveti	
Eğitim gemisi	54
Fransa	13, 51, 59, 60
Fransızca	9, 16, 41, 42, 46, 47, 69, 72, 73, 85

G

gayri müslim	84
gayri müslim talebeler	27
Gazi Hasan Paşa	14
Gelibolu	31
Gemlik	10, 53
Giresun	31
Girit	10, 20, 31, 32, 46, 51, 52, 68
Golos	52
Güverte	12, 29, 42, 71, 87

H

Haddehane	48
Halıcioğlu	13
Halil Hamit Paşa	59
Hampden Augustus Charles	
Hobart Paşa	46
Harbiye Mektebi	23, 36
Hasan Hüsnü Paşa	
Bahriye Nazırı	29

Hendesehane	12, 26
Hendesehane-i Bahri	12
Heybeliada	I, II, III, IV, 14, 16, 17, 67, 74, 76, 78, 83
Heybetnümâ	
Eğitim gemisi	54
Hicaz	24, 25, 28, 29
Hint	I, 9, 52, 53, 85, 103
Hint Okyanusu	I, 9, 52, 85, 103
Hobart	46
Holas Herbert Holand	58
Hukuk-ı Düvel-i Bahri	46
Humbarahane-i Mühendishane	9
Hüdâvendigâr	
Eğitim gemisi	43, 51, 52, 56
Hünkar Dairesi	64

I

I. Mahmut	9
II. Abdülhamit	25, 38, 39, 45, 67, 74, 75, 76, 77, 82, 85, 87, 96
II. Mahmut	14, 59, 80, 83, 85, 86
III. Selim	14, 60, 83

İ

İbrahim Aşki Bey	47
İclâliye Korveti	
Eğitim gemisi	54
İdâdi	74, 78
İdare-i Mahsusa	74
İngiliz Donanması	60
İngilizce	9, 16, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 55, 57, 69, 72, 73, 85, 100
İngiltere	42, 47, 51, 55, 56, 58, 60, 61, 79, 86
İnşâiye	
sınıfı	12, 36, 38, 41, 42, 62, 71, 72, 87
İnşâiye	12, 42, 57, 72, 87
İstanbul	II, 9, 10, 12, 13, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 35, 46, 52, 53, 59, 60, 61, 67, 76, 79, 84, 94, 95, 96, 105
İstanköy	10, 33
İtalyanca	12
İzmit	10, 53, 85, 97

J

James Redhouse 62
Japonya 53, 79

K

Kabakçı Mustafa İsyanı 13
Kâğıthane 74, 87
Kaleyi Sultaniye 33
Kampel Mustafa Ağa 12
Kandiye 32
kanunname 35
Kaptan-ı Derya 12
Kaptanpaşa 32, 61, 67
Karaçi 52
Karadeniz I, 9, 49
Kasımpaşa 12, 13, 14, 16, 21, 22, 23, 30
Kastamonu 31, 67
Kıbrıs 10, 31
kılıçhane 8
Kırım 13
Konya 31
Kostaki Efendi
Londra sefiri 62
Kuleli Mekteb-i İdadîsi 28
Kuşadası 31

L

Lale Devrine 9
Lapseki 33
layiha 15, 18, 28, 40, 47, 49, 51, 83
Limni 10, 31
Londra 47, 49, 50, 55, 56, 61, 62, 67,
100
Londra sefirine 50, 61

M

Maârif Nezareti 68
makine
bölümü 36, 38, 42, 46, 69, 71, 72, 73,
87
Manastr 31
Meclis-i Bahriye 19, 40, 56
Meclis-i Vâlâ 19, 92, 93
Medrese 34
Medreseler 8

Mehmet Selim Fırkateyni
Eğitim gemisi 54
Mehterhane 8
Mekteb-i Bahriye I, 10, 14, 17, 19, 21,
22, 23, 25, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 43,
44, 47, 48, 50, 53, 54, 55, 61, 62, 64,
66, 76, 77, 78, 79, 83
Mekteb-i Bahriye Nezareti 48
Mekteb-i Harbiye 19, 21, 24, 43
Mekteb-i Harbiye-i Şahane İdadîsi 19
Mektep gemisi 85
Mızıkay-ı Bahriye Taburu 76
Midilli 31
Mrs. Woods 44
Muhbir-i Sürur
eğitim gemisi 52, 103
Muin-i Zafer Korveti
eğitim gemisi 54
Mustafa Paşa
Patrona 15, 29, 41, 49, 64, 72
mühendishane 9, 13, 25
Mühendishane-i Bahri Hümâyûn I, 14
Mühendishane-i Bahrî-i Hümâyûn 10,
13
Mühendishane-i Berri Hümâyûn 25
Mühendishane-i Berri Hümâyûn 13
Mühendishaneler 8, 34

N

Nüvîd-i Fütûh
Eğitim gemisi 53

O

Osmanlı Devleti I, III, 8, 9, 11, 12, 13,
20, 24, 26, 34, 53, 54, 59, 60, 61, 62,
63, 68, 83, 84, 86, 87, 96

P

Paris 61, 62
Parmakkapı 13
Patrona Mustafa Paşa 15, 16, 18, 20, 21,
24, 28, 35, 38, 41, 47, 49, 51, 54, 55,
71, 83, 84
Peyk-i Şevket
Eğitim gemisi 54

Peyk-i Zafer			
Mektep gemisi	51		
Portsaid	52		
Preveze	54, 68		
Preveze Gambotu			
Eğitim gemisi	54		
R			
Rodos	31		
Rum			
çarkçı ve kaptanlar	67, 86		
Rumca	42, 56, 69, 99		
Rus	III, 14		
Ruşuk			
Rüşdiyesi	32		
Ruslar	I, III, 12, 13		
rüşdiye	21, 22, 23, 24, 30, 31, 32, 33		
Rüşdiye	21, 22, 30, 32, 68		
S			
Sahil eyaletleri	22		
Sakız	10, 11, 31, 68		
Sakızağacı	17		
Samsun	31, 32		
Sanayi Alayı	76		
Sanay-i Nefise Mektebi	44		
Sayda	10, 31, 67		
Selanik	10, 52		
Ser kilârî-i Hazreti Şehriyârî	74		
Serasker	28		
Seraskerlik	65		
Sinop	31		
Sir Adolphus Slade			
Müşavir Paşa	51		
Sir Baldwin Wake Walker Paşa			
Yaver Paşa	54		
Sir Baldwin Wake Walker			
Yaver Paşa	40, 49		
Sir Henry F. Woods			
Mr. Woods	56		
Sir Henry F. Woods	57		
Starcke Paşa	23, 59, 82		
Suda	51, 52		
Sultan Abdülaziz	9, 38, 42, 64, 78		
Sultan Abdülmecit	17, 64, 78		
Suriye	31		
Süleyman Nutki Bey	35, 51, 52, 54		
Ş			
Şark-i Rumeli	32		
Şehzade Mahmut Şevket	29		
şehzadegân	29		
T			
Takvim-i Vekâyi	17, 78		
Tanzimat	III, IV, 8, 26, 27, 34, 83, 85, 95		
Tanzimat Fermanı	27		
Tayyar Paşa			
Mektep Nazırı	57, 79		
Tedrisat-ı Bahriye Müdürlüğü	48		
Teke	10		
Tekfurdağı	10, 31		
Tersane-i Amire	51, 63		
Tersane-i Âmire	61		
Tırhala	10		
Ticaret-i Bahriye Mektebi	67		
Tîr-i Müjgân			
eğitim gemisi	54		
tophane	8		
torpido	37, 38, 44, 45, 47, 56, 57, 72, 73		
Torpido Mektebi	17		
Trablusgarb	24, 31, 52, 68		
Trablusşam	31		
Trabzon	28, 31		
Tunus	52		
Tüccar Kaptan Mektebi	17, 57, 66, 67, 68, 74, 86		
Tüfekhane	8		
Türkiye Cumhuriyeti	11		
U			
Umur-u Ecnebiye Nezareti	62		
Ü			
Ülgün	31		
Ünye	31, 33, 68		
Üsküdar	9		
V			
V. Mehmet Reşat	79		
Veliyüddin Paşa			
Paris sefiri	61		
Vidin	26		

Vivar	52	Yıldız Sarayı	77
W		Z	
Woods	46, 56, 95	zabitan	15, 20, 27, 39, 44, 75, 76, 77, 79, 82
Y		Zabtiye Nezareti	31
Yemen	24, 25, 26	zadegân sınıfı	28
yeniçeri	9, 14		